

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

*присвячена 200-річчю
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського*

*та 95-річчю кафедри філософії
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара*

**«Глобальні проблеми сучасності у контексті
історико-філософського знання»**

Матеріали Міжнародної наукової конференції

15-16 квітня 2016 року

Одеса – Дніпропетровськ, 2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

*присвячена 200-річчю
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського*

*та 95-річчю кафедри філософії
Дніпропетровського національного
університету імені Олеся Гончара*

**«Глобальні проблеми сучасності у контексті
історико-філософського знання»**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

Одеса – Дніпропетровськ, 2016

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Співголови:

М. В. Поляков – ректор Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, дійсний член Академії наук вищої школи України.

О. Я. Чебикін – ректор Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, Заслужений діяч науки і техніки України.

Заступники голови:

В. І. Карплюк – проректор з наукової роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат фізико-математичних наук, професор.

В. В. Іваненко – проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді, завідувач кафедри російської історії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор історичних наук, професор.

О. А. Копусь – перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор.

Т. І. Койчева – проректор з наукової роботи Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний

університет імені К. Д. Ушинського», доктор педагогічних наук, професор.

О. С. Токовенко – декан факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філософських наук, професор.

Є. Р. Борінштейн – завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», доктор філософських наук, професор.

В. Б. О कोरोков – завідувач кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філософських наук, професор.

Члени оргкомітету:

В. А. Вершина – доцент кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат філософських наук, доцент.

І. В. Павленко – доцент кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат філософських наук, доцент.

З. М. Атаманюк – доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», кандидат філософських наук, доцент.

І. В. Балашенко – доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», кандидат філософських наук, доцент.

Схвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 10 від 28 квітня 2016 року).

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Петрушенко Віктор Леонтійович (Львів) – *доктор філософських наук професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Львівська політехніка».*

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ІДЕЇ Р. ДЕКАРТА ЯК СИМПТОМ ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ МОДЕРНУ

Попри солідну історичну дистанцію, що відділяє нас від Р. Декарта (420 років), його думки, ідеї, спосіб розмірковування залишаються для нас інтригуючими: виявляється, що тою чи іншою мірою саме на Р. Декарті перехрещуються траєкторії, що позначені у подальшій європейській філософії авторитетними іменами та напрямками; досить назвати картезіанство, британський емпіризм, критичну філософію, феноменологію та ін. Звернення до гносеології обумовлено вражаючою бідністю відповідних досліджень, але, що більш суттєво, тим, що саме у гносеологічній концепції мислителя виразно проявились певні симптоми ідеологічних прагнень європейського модерну. Неувага до цієї концепції, на мій погляд, пояснюється тим, що Р. Декарта сприймають переважно як методолога науки, а не як прояви зародкового стану модерну. Гносеологічне кредо Р. Декарта можна передати його власним висловом: «Я ... завжди мав величезне бажання навчитися відрізнати істинне від хибного...»¹. Із тези випливає, що Р. Декарт ніби дивився у дві сторони: він мав повну довіру лише до того, що витримувало випробовування розумом, але цікавила його істина наданого нам світу: «Для пізнання речей потрібно враховувати лише дві умови, а саме – нас

¹ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.255.

самих, що пізнають, та речі, що їх належить пізнавати»². Загальною передумовою позитивного вирішення зазначених пунктів була установка Р. Декарта на те, що *надійне знання може базуватись також лише на чомусь початково надійному, незаперечному*.

Міркуючи над тим, яким чином можна було би виконати висунуті ним самим вимоги до здійснення надійного пізнання, Р. Декарт намагається провести своєрідний *принцип редукції* щодо можливих предметів пізнання та його вихідних початків, звертаючись до «найпростіших причин...»³; пізніше це дасть підстави Е. Гуссерлю вважати, що Р. Декарт винайшов методологічну процедуру, подібну за сутністю до феноменологічної редукції⁴. Р. Декарт закликає в осмисленні усіх речей спиратись на те, що він постійно називає «простим», «легким» та, в підсумку, абсолютним: «Абсолютним я називаю все, що містить в собі деяку чисту й просту природу, наприклад все те, що розглядається як незалежне, причина, просте, всезагальне, єдине, рівне, подібне, пряме та подібне в тому ж роді»⁵. Тут ще де-ніде можна вбачати схоластичні атрибути божественного (простота, єдність, самодостатність), але наступні думки ведуть зовсім в іншому напрямі: «Я називаю абсолютне також найпростішим і найлегшим для того, щоби користуватись їм для вирішення питань»⁶. І ми починаємо розуміти, яка прірва відділяє таке розуміння абсолютного від середньовічного: для останнього абсолютне було

² Там само, с.113.

³ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.287.

⁴ Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию. - СПб.: Изд-во «Вл.Даль», 2004.- С.111-119.

⁵ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.93.

⁶ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.93.

тотожним Богові, а тому аж ніяк не могло бути найпростішим та найлегшим.

Що ж, власне, можна вважати таким простим началом речей, яке, водночас, змогло би бути й незаперечним ясным началом, точніше – відправним пунктом для пізнавальних дій розуму? – «... Говорячи про речі лише остільки, оскільки вони сприймаються розумом, ми називаємо простими лише ті, пізнання яких постає настільки ясным та виразним, що вони не можуть бути поділені розумом на більше число частин, що можуть бути пізнані ще більш виразно: такими є *фігура, протяжність, рух* (виділено нами – В.П.) та ін.; всі ж інші речі ми уявляємо собі певним чином складеними із цих простих»⁷. Стає зрозумілим, що парадигмальним орієнтиром у розумінні пізнання для Р. Декарта поставала математика, а, точніше, *геометрія*: «Що стосується фігур, то вище було продемонстровано, як посередництвом єдино їх самих *можуть бути утворені ідеї всіх речей* (виділено нами – В.П.)...»⁸. Ще одне непорозуміння: ідеї від часів Платона – це щось зовсім інше, це є цілісний (ейдетичний) вигляд речі, а не її площинна схематика⁹.

Поглянемо на *гносеологічну концепцію* Р. Декарта в цілому. Надійне пізнання може забезпечити тільки розум, оскільки лише він володіє здатністю вибудовувати свої дії із очевидністю. Проте людина пізнає світ речей, а останні діють на наші органи чуттів, модифікують їх, проте пізнання відбувається лише тоді, коли ці дії та модифікації перетворюються на певні акти внутрішньої духовної активності людини або ж пробуджують, стимулюють її¹⁰.

⁷ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.118.

⁸ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.140.

⁹⁹ Див.: Визгин В.П. Генезис і структура квалитативизма Аристотеля / В.П.Визгин. – М.: Наука, 1982. – 430 с. – С. 22 – 24.

¹⁰ Декарт Р. Сочинения в 2 т. Т.2. – М.: Мысль, 1994. – С.492-493.

Вирішальне значення для пізнання мають акти чистого розуму, але вони можуть ототожнюватись лише із тим в речах, що також може бути переведено в акти – із їх протяжністю, що набуває вигляду фігур. Фігури або схеми, якими можна виразити геометрично-математичні характеристики речей і які заповнюють сферу людської уяви, стають схемами актів чистого розуму, коли останній створює ідеї певних речей. Значить, вирішальними моментами гносеології Р. Декарта стають: а) геометризація будь-якого реального суцього; б) переведення геометричних характеристик суцього у схематизми інтелектуальної розумової діяльності. Якщо додати до цих міркувань онтологічні припущення, то тоді механізм пізнання за Декартом може набути такого вигляду. При зустрічі із світом речей людське пізнання «розкладає» онтологічно єдині речі на їх окремі елементи, серед яких найпершими за значенням та простими для пізнання постають геометрично-математичні характеристики речей. Останні у вигляді фігур (ключове для декартівських міркувань слово!) легко перетворюються в акти спочатку психіко-фізіологічної людської активності, а потім через посередництво загального чуття, уяви та пам'яті у рефлексивні (когітативні) акти розуму. Так реальні речі трансформуються в інтелектуальні акти, які не є довільними, а, за словами Декарта, є об'єктивними та такими, що володіють незаперечною внутрішньою самоочевидністю (завдяки максимальній однорідності та єдності).

Попов В. Ю. (Вінниця) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Донецького національного університету,

Попова О. В. (Вінниця) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Донецького національного університету.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СВІТОГЛЯД» В КОНЦЕПЦІЇ О. ДУГІНА

Поняття світогляду в останній час набуває все більшої популярності не тільки серед науковців, політиків, педагогів та медійників, тобто тих, хто за своїми професійними обов'язками повинен займатися формуванням та підтриманням у суспільстві певного ціннісного консенсусу, але й пересічних громадян нашої держави. Ця поняття на тлі розгортання інформаційної війни проти нашої країни з боку іншої держави, набуває все більшої популярності та обростає новими контекстами свого значення.

Ми звернемося до розуміння та тлумачення цього концепту відомим російським євразійцем і українофобом, який пройшов ідейну еволюцію від сатанізму до традиціоналістського шовінізму, одного з ідейних натхненників так званої «Новоросії» Олександра Дугіна. Треба зразу зазначити, що це тлумачення досить своєрідне, воно поєднує стереотипи марксистсько-ленінської філософії з расовою теорією та гностичним окультизмом, традиціоналізм змішаний тут із зухвалим «постмодерністським» цинізмом.

В своєму підручнику «Суспільствознавство», яке має претензійний підзаголовок: «для громадян Нової Росії» (слава Богу, хоч не Новоросії, бо писався ще 2006 року, коли цей проект ще не з'явився у планах російських можновладців) він спочатку дає звичайне, вже більш-менш усталене визначення. «Світогляд, за Дугіним, – це система уявлень про світ, його сутність, його устрій, а також

ієрархія цінностей, що впливає з неї. Воно являє собою «осі координат», за допомогою яких людина пізнає навколишній світ, визначає громадські та особисті цілі, розставляє знаки і акценти у подіях, явищах, речах, вчинках інших людей і товариств» [1, с. 537].

Це визначення цілком узгоджується з традицією радянських та пострадянських підручників, які визначали світогляд як «узагальнену систему поглядів людини на світ... сукупність узагальнених наукових, філософських, соціально-політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних ціннісних орієнтацій, вірувань, переконань та ідеалів людей» [2, с. 15].

Але подальше тлумачення поняття «світогляд» не залишає сумнівів про механістично-езотеричні інтенції автора у розумінні людської свідомості, яка уявляється ним як «*tabula rasa*», на якій політтехнологи та деміурги медійної пропаганди створюють необхідні для влади схеми та письмена. Суспільство, сім'я, зовнішнє середовище виступають лише як «провідники» цього впливу. О. Дугін далі пише: «Світогляд – це макет буття і суспільства, який завантажується у свідомість (і несвідоме) людини, як свого роду «операційна система» в комп'ютер, і зумовлює всі наступні реакції, оцінки, системи вибору, дії та емоції. Кожна людина наділена світоглядом. Тільки одні люди уважно усвідомлюють цей світогляд, отриманий від суспільства, сім'ї, середовища або збудований штучно самою людиною, аналізують його пристрій, пам'ятають і знають тих, хто заклав його основи, а інші керуються їм за інерцією, сприймаючи вплив світогляду на них самих як щось само собою зрозуміле» [1, с. 539]. Далі Дугін наводить приклад про користувачів комп'ютерів та мобільного зв'язку, більшість з яких і гадки не має як функціонують ці механізми. Таким же чином і світогляд розробляється «обмеженим колом фахівців», до якого він

звичайно відносить і себе. Тобто певні деміурги суспільної свідомості («філософи, політологи, суспільствознавці, соціологи, антропологи, економісти, психологи, лінгвісти, що вивчають людину і людське суспільство професійно») розробляють та впроваджують в людську свідомість розроблені ними схеми світобудови та системи цінностей, а звичайні люди є лише об'єктами їх ментальних маніпуляцій [1, с. 540].

Якщо у «підручнику для громадян Нової Росії» дугінський цинічний маніпулятивізм під маскою вдаваного академізму має дещо прихований характер, то в інших опусах, а особливо виступах московський садо-шовініст є більш відвертим. Він вважає істинними творцями «світоглядів» посвячених езотериків-пророків (до яких, зрозуміло, відносить й себе самого), які надають надихають справжніх володарів на поширення їх безмежної влади. В своїй старій і достатньо відомій книжці «Основи геополітики» він проголошував: «Геополітика – це світогляд. Це світогляд влади, наука про владу і для влади...» [3, с. 11]

Розуміння Дугіним поняття «світогляд» цілком укладається в його філософію окультиного гностицизму з чорносотенно-євразійським забарвленням. Не випадково його ідеї стали однією з засад ідеології так званої Новоросії, цього найбільш потворного продукту російської шовіністичної пропаганди. Бажання нав'язати не тільки українському народові, але й усьому «ліберальному» світові глобальну світоглядну війну (*Weltanschauung Krieg*) має на меті не тільки прагматичні цілі, але й своєрідне садо-мазохистське світоспоглядання, яке було охарактеризоване Михайлом Епштейном як панфобія [4], тобто тотальна ненависть до всього світу.

Таким чином, в сучасному російському ідеолого-філософському дискурсі починає просуватися новий

концепт «світогляду», який розглядає його як певну «матрицю» людської свідомості, яка формується та відтворюється на підставі міфологічної картини світу, що створюється засобами масової інформації. Проект дугінської «матриці (операційної системи)» є одним з найбільш агресивно-одіозних та таких, що несуть безпосередню загрозу безпеці нашої держави, життю та психічному здоров'ю наших громадян.

ЛИТЕРАТУРА

1. Дугин А. Г. Обществоведение для граждан Новой России. / А. Г. Дугин. – М., Евразийское Движение, 2007 – 784 с.
2. Спиркин А. Г. Философия: Учебник. / А.Г. Спиркин. – 2-е изд. – М.: Гардарики, 2006. – 736 с.
3. Дугин А. Г. Основы геополитики. / А. Г. Дугин. – М.: АРКТОГЕЯ-центр, 2000. – 928 с.
4. Эпштейн М. Панфобия [Электронный ресурс]. / М. Эпштейн – Режим доступа: <https://snob.ru/profile/27356/blog/73687>

Борінштейн Євген Русланович (Одеса) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

XXI век окончательно заявил о динамическом развитии общества как единственно возможном в эпоху глобальной трансформации. Социологическое знание дает возможность получить точную оценку ряда явлений, имеющих жизненно-важное значение для развития мирового социокультурного пространства. Мне представляется, что толерантность является одной из них. Ведь нравственные составляющие развития человека, как показала и продолжает показывать наша жизнь, составляют основу развития нашей цивилизации. Тем более важным это представляется для Украины, где духовность в ее социокультурном понимании всегда была важной составляющей эволюционирования нации, фундаментом ее прогресса. Необходимо констатировать: современное украинское общество столкнулось с различными кризисами, непосредственно влияющими на жизнь людей. Наряду с социальными, политическими, экономическими, это и духовные. Сегодня мы наблюдаем: крайний индивидуализм, эгоистические тенденции, рационалистический прагматизм в его крайней форме как установку на получение моментальных преимуществ (типа действий на основе принципа «после нас хоть потоп»), отсутствие многослойной культурной составляющей мировоззрения, замкнутость на бытовых проблемах,

проявления антигуманизма и эгоцентризма, неопределенность и размытость системы смысловых ориентиров, социальную дезадаптированность как личности, так и определенных групп общества, проявления различного плана нетолерантности в отношениях друг к другу. Безусловно, такие проявления морально-нравственного кризиса отразились на человеческих взаимоотношениях, что вызвало регресс культуры взаимоотношений. Внешние и внутренние конфликты стали постоянным явлением, что грозит перерасти в норму жизни и общения. В такой ситуации формирование социокультурной толерантности в обществе представляется жизненно-важным.

В философском осмыслении под толерантностью понимается «терпимость к иному рода взглядам, нравам, привычкам» [1, с. 457]. Похожий вариант рассмотрения толерантности наблюдается и в социологии, где ее трактуют как «терпимость к чужому образу жизни, поведению, обычаям, чувствам, изменениям, идеям, верованиям» [2, с. 350]. Мне представляется более современным исследование толерантности в контексте качества, характеризующего «отношение к другому человеку как к равнодостоинной личности» и выражающегося «в сознательном подавлении чувства неприятия, вызванного всем тем, что знаменует в другом иное (внешность, манера речи, вкусы, образ жизни, убеждения и т.п.)». При этом «толерантность предполагает настроенность на понимание и диалог с другим, признание и уважение его права на отличие» [3]. Интересно, что существует и негативное обозначение толерантности: «Толерантность – противоестественное, иррациональное поведение человека или общества, выражающееся в терпимости к нарушению принятых в обществе этических норм, традиций, к попранию его ценностей,

а также к навязыванию чуждых этических норм, традиций и ценностей... Терпимость – это сдержанность к чужим порокам. Толерантность – это радушный прием чужих пороков, неспособность видеть в них пороки, принятие их как модели поведения... Терпимость к чему-либо всегда уравновешена нетерпимостью к иному предмету. Толерантность ничем не уравновешена, она самодостаточна, и потому являет собой зловещую мутацию идеи терпимости, снисходительности, мирного сосуществования» [4]. Конечно, ультранационалистические источники, не являются образцом для подражания, но ведь кто-то в поведении руководствуется именно такими нормами, и для современного украинского общества, к сожалению, это не столь уж редко.

Благодаря такому анализу мы подошли к важному выводу: **толерантность и терпимость похожие, но отличающиеся категории.** Интересно, что наиболее всеобъемлюще, как мне представляется, понимание терпимости обозначено в Википедии. «**Терпимость** – социальный, культурный и религиозный термин, применяемый для описания коллективного и индивидуального поведения, заключающегося в непереследовании тех, чей образ мыслей или действий не совпадает с твоим собственным и вызывает чье-либо неодобрение. Терпимость подразумевает сознательное решение не делать и не совершать всяческих преследований (наказаний) чуждых. ... Терпимость не требует признания поведения других приемлемым и означает лишь, что люди терпят человека или социальную группу, зачастую как неизбежное зло (так, «домом терпимости» называют бордель)» [5].

Следовательно, толерантность как категория шире, объемнее терпимости и выражается в умении понять и принять роль другого.

Сегодня понятие «толерантность» стало довольно часто употребляться в различных сферах. Понимание данного термина постепенно расширяется, обогащается, выходит за пределы собственно научной, социальной или культурной трактовки. В то же время в современном обществе довольно часто приходится наблюдать отношения нетерпимости людей друг к другу. Данное наблюдение выражается как в отдельных, специфических аспектах восприятия того или иного поведения, свойства личности, манеры общения, так и в восприятии целостной системы жизненных принципов ряда представителей антикультуры. Поэтому проблема толерантности, вектор ее решения играет важнейшую роль, необходимое значение для системы позитивного жизнеобеспечения в Украине.

Позитивное развитие украинского общества невозможно без создания толерантной личности. В моем понимании, **толерантная личность – это личность, которая с уважением относится к чужим мнениям, высказываниям и взглядам, способна самореализовываться и проявлять свою индивидуальность в разных сферах деятельности, предоставляющая в процессе своей жизнедеятельности возможности для самовыражения других индивидов.** Необходимо понимать, что толерантная личность более эффективна в современном обществе.

При формировании толерантной личности важно осмыслить значение ее ценностных оснований. Ценностные основания предоставляют возможность выделить **ценностную направленность толерантной личности**, а именно:

♦ свобода личности как основа жизнедеятельности;

- ♦ права человека как основа правового статуса личности и сущность ее бытия, подразумевающие максимальное выражение свободы в гражданском обществе;

- ♦ морально-нравственные приоритеты;

- ♦ способность к рефлексии (умение понимать и анализировать самого себя);

- ♦ умение в зависимости от состава участников ситуации и возникших обстоятельств принимать объективное решение, выстраивать систему отношений на основе владения полноценной информацией;

- ♦ ценности человеческой жизнедеятельности, ориентирующие на ценность жизни как основу развития человечества.

Сформированное у человека качество толерантности позволяет ему легко вступать в коммуникативные связи с другими людьми, продвигаться по социальной лестнице, получать положительные эмоции от общения. А это влияет на качество принимаемых им решений, их эффективность и полезность. Согласно Декларации принципов толерантности, утвержденной резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года, «толерантность означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода мысли, совести и убеждений. Толерантность – это гармония в многообразии. Это не только моральный долг, но и политическая и правовая потребность. Толерантность – это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира» [6, пункт 1.1.].

Получив общепризнанный фундамент, проанализируем сущностное значение толерантности в современном обществе.

Роль толерантности сегодня более чем велика. Она позволяет развивать межкультурную коммуникацию, относительно безболезненно преодолевать последствия социального и культурного шока, вызванные все убыстряющейся трансформацией общества и общественного сознания. Именно поэтому стратегии развития общества следует выстраивать с учетом важнейших принципов толерантности: уважение свободы, прав и достоинства человека, его культурных норм и идеалов, ценностных ориентаций.

Категория «толерантность» в современном обществе определяет социокультурный уровень межличностного и межгруппового взаимодействия. В условиях глобализации, когда естественным образом происходит взаимопроникновение разных культур, толерантность становится государственным принципом, которым необходимо руководствоваться, чтобы успешно развивать конструктивные взаимоотношения между социальными и культурными группами. Поскольку социальное и культурное выступают сегодня единым целым, мы можем говорить о необходимости познания принципа социокультурной толерантности.

В связи с чем, интересно вспомнить понимание толерантности В.А.Лекторским, который рассматривает ее (толерантность) как «уважение к чужой традиции в сочетании с установкой на взаимное изменение позиций в результате критического диалога» [7, с. 24].

Следовательно, социокультурная толерантность в полной мере возможна только при ценностных ориентациях общества на достижение социокультурного согласия, которое будет продуцировать и другие виды

согласия, а именно: политическое, экономическое, межнациональное, межконфессиональное и тому подобное. Достижение согласия возможно при условии единства общих ценностей, интересов, целей и мотивов. Только социокультурное согласие даст возможность функционировать и развиваться социокультурной толерантности.

Исходя из направленности работы, **социокультурная толерантность** рассматривается мною не как качество личности, а как стратегия и фундаментальная ценность современного общества, основывающаяся на: 1) способности общества положительно воспринимать и оценивать присутствующие в нем социумы, социальные группы, личности, 2) наличии системы позитивных установок на межкультурное общение и взаимодействие 3) категорическом императиве гуманности, уважения и терпимости к интересам, привычкам, обычаям, традициям и культуре других народов.

Социокультурная толерантность проявляется в поступках, но формируется в сфере сознания и теснейшим образом связана с социокультурной идентичностью. Однако трансформация социокультурной идентичности в гиперидентичность ведет к интолерантности, негативно влияющей на развитие личности и общества и ведущей к возрастанию разного рода конфликтов, разрушающих социум. К сожалению, мы наблюдаем подобные явления в современном украинском обществе. И здесь на первый план выходит согласие как ценностная установка и социокультурное согласие как результат, фактор и следствие человеческого единства и целостности.

Социокультурное согласие обычно подразделяют на два типа: ценностное и функционально-ролевое, добавляя вариации межэтнического и внутриэтнического согласия

[8, с. 113]. Мне представляется необходимым выделить еще морально-нравственное согласие, которое упорядочивает и гармонизирует всю совокупность отношений в обществе на основе приоритетов свободы, человеколюбия и обеспечения счастья (разделяя в этом принципе позиции Иеремии Бентама и Джона Стюарта Милля). Социокультурное согласие проявляется в совпадении целей поведения и направленности поведения, обеспечивая формирование социокультурной толерантности не только на уровне личности, но и на межгосударственном уровне.

В контексте социологической парадигмы социокультурной толерантности можно выделить ряд направленностей исследования:

1) толерантность можно рассматривать как систему ценностей, входящую в структуру общественного сознания. Благодаря чему, как мне видится, разрабатывается стратегия внедрения принципов толерантности в сознании различных социальных и культурных групп, слоев населения;

2) толерантность может рассматриваться в рамках функционирования какого-либо конкретного социального института, например, образования, культуры, политики. В таком контексте речь идет об исследовании особенности влияния толерантных (интолерантных) ценностей, норм и образцов поведения на установки, мотивацию и поведение отдельных индивидов или групп. Конструктивным представляется анализ функций толерантных или интолерантных ценностей и норм и их воздействие на выполнение социальным институтом своих основных предназначений. Особенно перспективным в этом ключе видится изучение влияния ценностей, норм и образцов поведения различных ступеней социализации и агентов

социализации на воспитание толерантности у подрастающего поколения;

3) предметом исследования может быть система межгрупповых взаимодействий (межкультурных, межнациональных, межэтнических, межконфессиональных). Здесь речь идет, прежде всего, о больших социальных группах, выделенных по социокультурным, социодемографическим показателям, и проведении эмпирических исследований в отношении между членами этих групп (межличностные отношения представителей различных социальных, культурных, национальных, политических или религиозных групп или же отношение к людям как представителям той или иной группы).

В любом случае мы выходим на разработку социокультурного, социокультурологического исследования. Такая методика уже создана Вашим покорным слугой при исследовании особенностей социокультурной трансформации современного украинского общества [9].

В современном мире принципиально сформировать социокультурную толерантность. Социокультурная толерантность способна противостоять росту бездуховности и антигуманизма, созданию творческой личности. Но социокультурная толерантность не появляется у человека с рождения. Она приобретается или не приобретается в процессе жизни в обществе. Поэтому необходимо большое значение придавать образовательной деятельности для формирования социокультурной толерантности. В свою очередь, социокультурная толерантность оказывает влияние на морально-нравственные основания личности, ее систему ценностных оснований и приоритетов.

Идея воспитания социокультурной толерантности в системе образования может быть реализована различными вариантами, причем я бы предложил создать синтезированную систему каждого из них, подразумевая важность проблемы:

- включение культуры и особенностей толерантности в различные учебные дисциплины;
- изучение традиций народов, проживающих в государстве и его регионах, социоисторической, социокультурной обусловленности поступков людей;
- обозначение ценности морально-нравственного развития, его влияния на всю последующую жизнь личности, в том числе и на ее место в системе социальной стратификации;
- пропагандирование методов разрешения конфликтов как единственно возможного способа жизни в социуме;
- непреклонное следование юридическим законам;
- уважение прав и свобод человека как заложенных в природе его бытия.

Исходя из названного, можно говорить о социокультурной толерантности в смысле морально-нравственной свободы образованного, гуманного человека. К созданию такого человека необходимо стремиться!

К сожалению, украинское общество не может похвастаться таким стремлением. Например, наблюдается прогрессирующее введение в школы предмета «Христианская этика» или «Основы христианской этики». Согласно статье 35 Конституции Украины: «Церковь и религиозные организации в Украине отделены от государства, а школа – от церкви. Никакая религия не может быть признана государством как обязательная» [10]. Одновременно с этим наблюдается вытеснение предмета «Основы этики». Объяснение парадоксальное: учащимся,

которые не согласны с предметом «Основы христианской этики» предлагается написать заявление об отказе слушания предмета. В таком случае они будут посещать «Основы этики». Интересно, за чей счет добавиться дополнительный предмет? Здесь мы видим нарушение принципа социокультурной толерантности со стороны государства или представителей государства в лице директоров школ. Они были обязаны сделать с точностью до наоборот. Предложить тем, кто хочет посещать «Основы христианской этики» написать заявления и вводить этот предмет за счет родителей или, в том случае, если все напишут заявления, попытаться заменить данным предметом «Основы этики».

Надо признать, что государство нарушает принципы социокультурной этики на каждом шагу, допустим не создавая условия для инвалидов.

Это является тем более актуальным для современного украинского общества, где буква закона в последнее время мало что значит. А ведь Европейский союз – это, прежде всего, жесткое соблюдение законов.

С сожалением приходится констатировать, что наше общество не обладает признаками социокультурной толерантности, более того – сегодня оно интолерантно по своему характеру. Чтобы убедиться в этом, можно рассмотреть типологизацию толерантности по основным сферам ее бытия:

▲ гендерная толерантность, заключающаяся в беспристрастном отношении к представителям других полов, отсутствии идей о преимуществе одного пола над другим;

▲ вековая толерантность, основывающаяся на непредубежденности к возрастным естественным проблемам человека. Вековая толерантность полностью

может совмещаться с принятым во многих культурах уважением к лицам преклонных лет;

▲ образовательная толерантность, характеризующаяся беспристрастным отношением образованных людей к высказываниям и поведению людей с более низким уровнем образования и наоборот;

▲ межнациональная толерантность как отношение к представителям различных наций, способность не обобщать негативные действия отдельных представителей национальности с совокупными характеристиками данной национальности;

▲ расовая толерантность в контексте отсутствия предубеждений к представителям другой расы;

▲ религиозная толерантность, базирующаяся на отношении к догматам различных конфессий, религиозности со стороны верующих и неверующих, представителей разных конфессиональных групп;

▲ географическая толерантность в плане естественного, беспристрастного отношения к жителям небольших или провинциальных городов, сел и других регионов, со стороны жителей более крупных центров и наоборот;

▲ межклассовая толерантность, основанная на способности с пониманием относиться к представителям различных экономических сословий, иногда полярных – богатых к бедным, бедным к богатым;

▲ физиологичная толерантность как отношение к больным, инвалидам, людьми с физическими или внешними недостатками;

▲ политическая толерантность, направленная на объективное отношение к деятельности разных партий и объединений;

▲ сексуально ориентированная толерантность, подразумевающая непредубежденность к лицам с нетрадиционной сексуальной ориентацией;

▲ маргинальная толерантность, основывающаяся на понимании проблем лиц без определенного места жительства; нищих; людей, употребляющих наркотические вещества; алкоголиков; заключенных [развернуто см. 11].

Мне представляется, что из перечисленных типов толерантности в нашем обществе в какой-то полной мере сегодня присутствуют лишь гендерная и образовательная толерантность. Впрочем, это отдельный предмет для дискуссии. Хочу только высказать предположение, что формирование социокультурной толерантности окажет большое влияние и на становление справедливого непредвзятого отношения к людям, развитие данных типов толерантности.

Формирование социокультурной толерантности в современном украинском обществе предполагает овладение знаниями о сходствах и различиях культур, формирование сознания, направленного на стремление к пониманию мнения другого, что позволит быстрее адаптироваться к новым условиям деятельности, успешнее строить профессиональное общение, избегать политических, межличностных и социокультурных конфликтов.

Особое внимание формированию социокультурной толерантности необходимо придавать в сфере образования, где гуманитарные предметы должны ориентировать на ценности созидания, согласия, эволюции творческой личности. Важно развивать в современном украинском обществе идеалы социокультурной толерантности, начинающиеся с понимания свободы, прав, справедливости. Только такая стратегия будет способствовать гармонизации отношений в современном

социокультурном мире и даст возможность для более быстрого вхождение в европейское сообщество, к которому украинский народ исторически, географически и ментально уже относится.

ЛИТЕРАТУРА

1. Философский энциклопедический словарь / [ред.-составители Е.Ф.Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с.

2. Современная западная социология: Словарь / [составители Ю.Н.Давыдов, М. С. Ковалева, А. Ф. Филиппов]. – М.: Политиздат, 1990. – 432 с.

3. Валитова Р. Р. Толерантность. [Электронный ресурс]. – Р.Р.Валитова / Новая философская энциклопедия. – Режим доступа: http://www.s_103.edu54.ru.

4. Латыпов И. Бремя толерантности. [Электронный ресурс]. – И.Латыпов. – Режим доступа: <http://www.tumbalele.livejournal.com>»Previous Entry.

5. Терпимость. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.wikipedia.org>.

6. Толерантность / Декларация принципов толерантности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tolerance.ru>»toler-deklaraciya.php.

7. Лекторский В. А. Идеалы и реальность гуманизма / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 22-29.

8. Голенкова З. Т. Общая социология / З. Т. Голенкова, М. М. Акулич, В. Н. Кузнецов. – М.: Гардарики, 2005. – 474 с.

9. Борінштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства / Є. Р. Борінштейн. – Одеса: Астропринт, 2006. – 400 с.

10. Конституция Украины. Статья 35. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Режим доступа: [http://www. kodeksy.com.ua/ka/konstitutsiya_ukrainy/statja...](http://www.kodeksy.com.ua/ka/konstitutsiya_ukrainy/statja...)

11. Толерантность в современном обществе. Ее принципы и направления. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www. polpoz.ru>...tolerantnoste-v-sovremennom-obshestve...](http://www.polpoz.ru...tolerantnoste-v-sovremennom-obshestve...)

Окороків Віктор Брониславович
(Дніпропетровськ) – доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії Дніпропетровського
національного університету імені Олеся Гончара.

ДО РОЛІ ФІЛОСОФІЇ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Фактично, останні десять років у соціально-політичному просторі проходять дуже суперечливі події, пов'язані з невизначеністю світових орієнтирів сучасності і у освіті, і у науці, і у філософії, і у релігії.

Більш того, у будь-якому фрагменті сучасного глобального простору культури проходять складні процеси, які, власне, стосуються більшості дисциплінарних практик.

У багатьох представників сучасного гуманітарного просторі постійно виникає питання: філософія є дисциплінарна практика чи вона знаходиться поза межами будь-яких дисциплінарних практик і тому втрачає право бути університетською або інституціональною дисципліною. Тому питання її сучасного статусу є, можливо, одним з найважливіших питань сучасності.

Спробую розтлумачити свою думку. У привичному класичному розумінні саме філософія була царицею наук, саме вона обумовлювала стан світоглядних процесів і претендувала на роль останнього судді у всіх справах науки, освіти і формування уявлень про буття людини та суспільства.

Що ж змінилося? Чому філософія у останній час втрачає свої позиції? Ю. Габермас нагадує нам про те, що філософія постає у сучасній культурі лише як охоронець місця.

Можливо, вже змінилися контури духовності світу. І ми спостерігаємо зламування світоглядних основ сучасної людини. Вже не є затребуваним прагнення до мудрості, до істини, до витоків буття.

Відповідаючи на вказані питання, сучасні модерні філософи приходять до висновку, що контури сучасного глобального світу все більш нагадують контури симуляційного простору комп'ютерної гри, де потребуються не знавці сутності буття, а експерти, що знають як добитися успіху, бути успішними у просторі сучасних ігор культури. Світу потрібні не мудреці, а консультанти, експерти. Саме до такого висновку прийшли представники сучасної комунікативної філософії.

Один з корифеїв російської філософії А.А. Гусейнов у своїй доповіді прямо ставить питання: чи потрібна філософія у сучасній освіті, у сучасному глобальному світі? І однозначної відповіді немає.

Бо відповідь на це питання залежить від того, що ми закладаємо у потреби сучасної освіти: базову академічну освіту чи можливість творчого польоту думки, фантазії. Безумовно, без інсайту світ людини був би дуже тьмянний, але ж і без глибинного розуміння сутності світу втрачається сенс існування. І тоді філософія як би балансує між двох областей буття людини: з одного боку, її обмежує наука, з іншого – віра або міфологічне світосприйняття. І те і інше прагне відсунути межу з філософією як можна далі (до своєї протилежності) – і тоді роль філософії, що затиснута з двох боків, значно зменшується. Вона як би стискується з двох боків і звужується. Але чи виграє наука, якщо знищить філософію, адже тоді вона останеться один на один з релігійними основами світобудови, позбавиться логіки, метафізики і етики, словом, пройде той путь, що у XX столітті пройшла позитивна філософія. І відповідь вже зрозуміла: позитивна (наукова) філософія, пройшовши

столітній шлях, повернулася до метафізики, бо відчула втрату коренів існування.

Якщо позбавитися проблеми існування науки, думки чи людини, тоді наука знаходить свою стійкість у бездуховному просторі точних формул світобудови.

Але що буде, якщо ми звернемося до перемоги релігійної віри, яка знищить філософію і зустрінеться безпосереднє з наукою? Сучасна наука вже трапилася. Тоді знову втрачається логіка і сенс існування, бо екзистенціальна філософія показала, що у цьому топосі людини втрачається будь-яка розумність та логічність. Релігійна віра без філософіє починає втрачати і розуміння дійсності і розуміння коренів віри. Таким чином, тільки існування філософії створює умови певного балансу всіх світоглядів.

Сучасний глобальний світ шарахається від однієї крайності до іншої, то впадає у обійми науки (і постає як технічна цивілізація), то відкривається як богочоловіча конструкція (що, як показало середньовіччя, приводить до схоластичних спорів по приводу існування безмежного Бога), – тому сучасний глобальний світ втрачає стабільність свого буття. Бо втрата філософії з її можливостями обмеження протиріч розумового и божественного призводить або до культу техніки і зникненню релігійного світогляду (граду земного, за Августином), або до культу бога і зникненню технічної цивілізації (граду божого). Обидві крайнощі людського буття вже були висвітлені у попередніх культурах і жодна з них не розтлумачила людського щастя. Тому не треба принижувати роль філософії у сучасному глобальному світі. Втрата філософії веде до формування нелогічних симуляційних просторів, наприклад, капіталістичного, де панує симуляційний потік грошей (фінансів).

Я веду лише до того, що втрата історії філософії як раз і веде до бездуховного світу, у якому вищими цінностями постають симулякри або технічні комплекси, а не світ людини.

Тому, хоча і необхідно віддавати данину сучасній науці і побудованій у відповідності до неї сучасній освіті, нам все ж такі потрібно не забувати про можливі наслідки втрати філософії. Прикладом того є сучасна Європа, яка, з одного боку, є зразком процвітаючої спільності людей, а з іншого – дуже уразливою до будь-яких зовнішніх впливів та внутрішніх негод.

Саме тому важливо пам'ятати заповіді Декарта і Канта, Ляйбніца та російсько-українських філософів початку XX століття. Глобальний світ стає міцним тоді, коли простежуються логічні (прості, зрозумілі і релігійно-філософські) зв'язки між всіма членами сучасної глобальної комунікативної спільноти. Якщо проявляться темні місця формування цієї спільноти, будь-яка стабільність існування глобального суспільства зникає. Але ще Гадамер у першій половині XX століття говорив, що світ утратив орієнтири.

Тому дуже важливо – спробувати знайти орієнтири і оптимальні зв'язки філософії з іншими дисциплінарними практиками у сучасному глобальному світі.

Петрушенко Оксана Петрівна (Львів) – доктор філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Львівського медичного університету.

ПРОЯВИ ІНДИВІДУАЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУЧАСНІЙ СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ

Світ ХХІ століття набуває деяких особливих та цікавих рис, яких не мали принаймні два попередні століття. Міркування щодо цих особливостей вже з'являються у філософській та соціально-політичній літературі, а предметом нашого інтересу є вплив цих нових тенденцій на характер мислення та свідомості наших сучасників.

Загальним місцем розмірковувань про сучасне людство є визначення його як полікультурне, поліетнічне та поліконфесійне. Не можна сказати, що люди у ХІІ чи у ХІХ століттях не здогадувалися, що існують відмінності між певними культурними регіонами, про що свідчить, зокрема, відомий вірш Р.Кіплінга. Проте вважалось, що шлях людства як такого принципово єдиний, бо принципи мореплавства, будівництва, математичні обчислення, необхідність лікувати хворих раніше чи пізніше дозволять прийти всім до деякого спільного розуміння способів власне людської діяльності. В сучасних же умовах єдиний поступ всього людства виглядає сумнівним.

Певною мірою сумнівність уявлення про людство як деяку єдність пов'язане із спадком останніх століть – особливою увагою до індивідуального, неповторного в окремій людині та у деякій спільноті. Така тенденція у культурі ХХ століття не тільки простежується (від Олдінгтона до Муракамі, від «Андалузького пса» до

«Авіатора»), а й підтримується наданими преміями в галузі науки та мистецтва і суспільною думкою. Культивування індивідуалізму призводить до «відрубних» тенденцій щодо певних аспектів культурного розвитку – відмова вивчати певні предмети (напр. латину), використовувати певні медичні процедури (щеплення, переливання крові), виконувати певні правила поведінки у суспільстві, – оскільки «мені (нам) це не потрібно».

Подібні настрої можна вважати і реакцією на глобалізаційні процеси, які нівелюють регіональні особливості, призводять до занепаду деяких унікальних регіональних промислів, видів діяльності. Проте прибічники глобалізації теж прагнуть вибіркового ставлення до освітніх та культурних процесів (не вчити іноземних мов, крім англійської).

При такому стані справ раціональна складова культури та освіти або значною мірою знецінюється або стає дуже вузькоспеціалізованою. Так, можна бути добрим математиком, і не знати історії; історик, вивчаючи добу Ренесансу, не може зрозуміти, чим займалися алхіміки, оскільки не знає хімії. За таких умов зміщується акцент з раціонального знання (в першу чергу наукового) на різні варіанти знань та різновидів світоглядних конструктів. В межах даного дослідження хотілось би звернути увагу на такі конструкти, які зараз є популярними (хоча часом їх адепти не усвідомлюють, в межах якої парадигми вони вибудовують свої міркування): міф, релігію та утопію.

Сучасна міфологізація має два основні джерела. Перше – це звичайний традиційний механізм міфологізації подій, смислу та реальних «внутрішніх пружин», яких ми не знаємо. На відміну від первісних дикунів ми міфологізуємо не блискавку, а певні історичні події, появу нових захворювань, політичних лідерів, твори мистецтва та напрямки мистецької діяльності. Іншим джерелом є

започаткований у XIX – XX століттях процес авторської міфотворчості, коли певний автор цілком свідомо створює досить сбалансовану міфологізовану конструкцію стосовно людського життя, життя певної спільноти, певних соціально-політичних процесів. Якщо певна міфологема вдало попадає на архетип, вона розповсюджується як така, що «всім однозначно відома», і навіть висловлювати сумнів щодо неістинності даного конструкту вважається неприпустимим.

Релігійність у наш час розповсюджується у тих верствах населення (лікарі, технічна інтелігенція), які з XIX століття вважалися агностичними. Оскільки представникам цих верств через довготривалу традицію нерелігійності незручно за свої теперішні інтенції, починаються розмови про «позаконфесійну релігійність», долученість до нетрадиційних культів, що є «не стільки релігією, скільки особливою формою таємного знання». Проте якщо бути чесним перед собою, треба визнати, що попри всі пояснення йдеться про звернення до віри через серйозні сумніви у ефективності розумного трактування або вирішення певних проблем.

Повернення до утопізму пов'язане із природним бажанням окремої людини або соціальної групи передбачити розвиток подій, намітити орієнтири для подальшої діяльності. Враховуючи те, що у XX столітті багато авторів фактично розглядали утопію як необхідний компонент соціального життя, орієнтований на зміни (Мангайм, Блох), додамо, що в основі таких планованих змін лежить уявлення про належне. Це уявлення відрізняється у різних культурах, релігійних групах, у представників різних поколінь. Сучасний утопізм позитивного спрямування (ми не говоримо про антиутопії) має форму різних напрямків утопічної свідомості - статус належного, досконалого та майже ідеального надається

певному виду діяльності. Відбувається своєрідна фетишизація того чи іншого виду діяльності або сфери суспільної активності. Демонструється віра у належність та цілковиту необхідність певного виду діяльності, перебільшується значення його для суспільного буття. Можна виділити такі основні напрямки сучасної утопічної свідомості: сцієнтистська, партійно-політична, культурно-мистецька, фінансово-корпоративна, екологічна. Сучасна утопічна свідомість активно користується симулякрами, що за Ж.Бодріаром, є відтворенням реального, яке набуває автономного статусу. В результаті створюється симульована гіперреальність, яка постає більш реальною, ніж сама реальність.

Спільним для всіх цих утворень є переконаність у правильності обраного рішення, нездатність критично переглянути свої власні підвалини та висновки, принципова ворожість до будь-якої критичності. За таких обставин дані конструкти не сприяють порозумінню та пошуку спільних рішень та провокують різноманітні конфлікти у суспільстві. Вірогідно лише раціоналізм як вихідний принцип обмірковування ситуацій людського життя та суспільних процесів може сприяти знаходженню спільної мови між різними регіонами та культурами.

Єременко Олександр Михайлович (Лисичанськ) –
*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри
 філософії Східноукраїнського Національного університету
 імені В.Дала (Северодонецьк).*

ПРОТИВОРЕЧИЯ «ЛЕГЕНДЫ О ВЕЛИКОМ ИНКВИЗИТОРЕ»

Поскольку я собираюсь критиковать «Легенду о Великом Инквизиторе», хочу сразу пояснить, что Ф. М. Достоевский – мой любимый писатель. Психологизм Достоевского – непревзойдённая вершина мировой литературы. Глубина философских, морально-этических, социально-исторических прозрений писателя поразительна. «Братья Карамазовы» принадлежит к числу моих любимых романов.

«Легенда о Великом Инквизиторе» представляет собой один из наиболее философски насыщенных фрагментов литературно-художественных текстов писателя-мыслителя. В. Розанов оценивает её как «смысловой центр «Братьев Карамазовых»» [1, 5], как своеобразный итог многолетних размышлений писателя о сущности человека, о смысле жизни, о напряжённой диалектике отношений человека и Бога.

Но я полагаю, что «Легенда» является весьма противоречивым текстом, не выдерживающим элементарной рационально-логической критики. «Легенда» представляет собой, пожалуй, самое слабое место «Братьев Карамазовых» и одно из слабейших во всём творческом наследии писателя.

Смысловым центром «Легенды» является, на наш взгляд, триада *чуда, тайны и авторитета*. «Есть три силы, – говорит Дьявол Христу, – единственные три силы на земле, могущие навеки победить и пленить совесть этих

слабосильных бунтовщиков, для их счастья, – эти три силы: чудо, тайна и авторитет. Ты отверг и то, и другое, и третье...» [2, с.287]. Христос отвергает искушение привлечь людей этими силами. Ему желанна свободная вера, а не принудительная. Но католическая церковь исправляет ошибку Спасителя. «Мы исправили подвиг твой, – говорит Инквизитор, – и основали его на чуде, тайне и авторитете. И люди обрадовались, что их вновь повели как стадо и что с сердец их снят наконец столь страшный дар, принесший им столько муки» [2, с.289]. «Страшный дар» – это свобода.

На наш взгляд, здесь обнаруживаются просто кричащие противоречия с исторической реальностью.

Чудо, тайна и авторитет есть основополагающие принципы христианства, причём не только католичества, но христианства как такового, в том числе – христианства апостольского периода. В евангелиях находим немало указаний на непостижимость божественных тайн. Приведём хрестоматийное – о конце Света: «О дне же том и часе никто не знает, ни Ангелы небесные, ни Сын, но только Отец» [Мк, 13.32].

Христос часто предостерегает от невыполнения своих заповедей в довольно авторитарной манере; он постоянно ссылается на авторитет Отца, свой собственный, будущей церкви. Опять приведём хрестоматийное: «... ты – Пётр, и на сем камне Я создам Церковь Мою, и врата ада не одолеют её; И дам тебе ключи Царства Небесного; и что свяжешь на земле, то будет связано на небесах; и что разрешишь на земле, то будет разрешено на небесах» [Мф, 16.18-19].

Что касается чудес, то евангелия буквально переполнены ими. Без преувеличения можно сказать, что земной путь Христа есть шествие от чуда к чуду, начиная от чуда Благовещения и завершаясь основополагающим

для христианской веры чудом Воскресения.

Справедливости ради следует отметить, что отношение самого Спасителя к совершаемым им чудесам неоднозначно. Инквизитор напоминает Христу: «Ты не сошёл с креста, когда кричали тебе, издеваясь и дразня тебя: «Сойди со креста и уверуем, что это ты». Ты не сошёл потому, что опять-таки не захотел поработить человека чудом и жаждал свободной веры, а не чудесной» [2, с. 288]. Здесь мы от противоречий «Легенды» переходим к противоречивости самих евангелий. Общеизвестно, что Христос нередко запрещает разглашать факт чуда [Мф, 9.30; Мк, 7, 36; Мк, 8.26 и др.]. Но эти случаи отнюдь не отменяют многочисленные эпизоды, когда Спаситель не запрещает оповещать о совершаемых им чудесах, иногда он даже побуждает оповещать [Мф, 11.4-5; Лк, 8.39].

Возможно, что некое рафинированное, идеальное, так сказать, «метафизическое» христианство могло бы обойтись без веры в чудо. Но историческое христианство, христианство, отягощённое реальной событийностью, не состоялось бы без «чудесной» составляющей. Как в пределах Империи, так и на просторах варварской периферии христианство не победило бы в народном сознании без обновления веры в чудеса.

В «Легенде» явно слышатся антикатолические мотивы. Алёша упрекает брата в чрезмерной неприязни к католицизму: «Это Рим, да и Рим не весь, это неправда – это худшие из католичества...» [2, с. 293]. Но если мы непредвзято посмотрим на историю, то вынуждены будем признать, что *чудо, тайна и авторитет являются краеугольными столпами всякого христианства*, в том числе и раннего, которое мы склонны признать более аутентичным, чем сформировавшееся после Миланского эдикта социализированное и «приглаженное»

христианство. Более того: в той или иной степени чудо, тайна и авторитет являются необходимыми опорами всякой религии, в особенности, прозелитической.

Чудо, тайна и авторитет в «Легенде» противопоставлены свободе. Свободное следование Христу оказывается сущностью христианской веры. Против этого трудно возразить. Но понимание свободы в тексте «Легенды» также, на наш взгляд, некорректно.

Великий Инквизитор упрекает Христа за то, что он не превратил камни в хлебы, как ему советовал Искушитель. (Эпизоды с насыщением пяти тысяч пятью хлебами и двумя рыбами при этом молчаливо забываются). Смысл этого отказа в том, что Спаситель «не захотел лишить человека свободы». Послушание не должно быть «куплено хлебами». Инквизитор видит заслугу церкви в том, что она стала окормлять паству не только духовными, но и материальными хлебами. По мнению Инквизитора, свобода и хлеб несовместимы. «Поймут наконец сами, что свобода и хлеб земной вдоволь для всякого вместе немыслимы...» [2, с. 285]. Также хлеб противопоставляется научному познанию: «Никакая наука не даст им хлеба, пока они будут оставаться свободными...» [2, с. 285]. «Хлеб» в данном контексте есть символ сытости, благосостояния, материального благополучия. На наш взгляд, дилемма, сформулированная Инквизитором, ложна. Свобода противоположна не сытости, а рабству. Возможна сытая свобода; общество, в котором совмещены свобода и материальное благополучие, не только возможно, но и действительно. Ещё одна ложная дилемма: «наука или хлеб». Мировая история неопровержимо доказывает, что «или» должно быть заменено здесь на «и». Совмещение науки и материального благополучия не только возможно, но и действительно. *Если мы примем, что можно быть*

свободным и сытым, рациональным и сытым, то рушатся не только обозначенные выше дилеммы – разрушается всё интеллектуальное построение Инквизитора. Скорее всего, убеждение о несовместимости свободы и хлеба есть аберрация авторитарного сознания, возвращённого тысячелетней традицией деспотизма.

Как же можно объяснить совершенно явные противоречия «Легенды о Великом Инквизиторе»? Предложим следующее – гипотетическое – объяснение.

Почему мы, собственно, должны отождествлять точку зрения Ивана Карамазова с точкой зрения Фёдора Достоевского? После непреходящей работы М. Бахтина о Ф. Достоевском невозможно не учитывать полифонизм романов великого писателя. В свете идей Бахтина отождествление голоса персонажа с голосом астора выглядит непростительной наивностью. В конце концов, в дискурсе романа «Легенду о Великом Инквизиторе» сочинил Иван – персонаж, чьё мировоззрение вряд ли близко мировоззрению автора. Поэтому вполне может оказаться, что противоречия «Легенды» - это противоречия сознания Ивана Фёдоровича Карамазова, а не сознания Фёдора Михайловича Достоевского.

ЛИТЕРАТУРА

1. Розанов В. Легенда о Великом Инквизиторе Ф. М. Достоевского. Опыт критического комментария /В.Розанов. – М.: «ЭКСМО-Пресс», 1998. – 110 с.

2. Достоевский Ф.М. Братья Карамазовы. Части 1-III // Ф. М. Достоевский. Собрание сочинений в пятнадцати томах. Т. 9. – Л.: «Наука», 1991. – 699 с.

Секція № 1 ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Атаманюк Зоя Миколаївна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

СВОБОДА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ

У різні періоди історії людства філософи свободу визначали по-різному. Філософ кінік Діоген, який жив в IV ст. до н. е., вважав, що не будь-яка людина вільна, а лише та, яка кожний день готова померти. Народившись майже п'ять століть згодом, римський стоїк Епіктет вважав вільною тільки таку особу, яка бажає лише того, що може отримати. У XVII ст. англійський філософ Джон Локк назвав вільною людину, що уміє керувати своїми пристрастями. Визначали свободу і як добровільне підпорядкування необхідності, і як можливість нікому не підкорятися, інші свободу ставили в залежність від умов, що дозволяють або не дозволяють задовольняти бажання. А ще інші вважали свободу безумовним станом духу людини, що не залежить від зовнішніх умов. У XVIII ст. французький просвітитель Дені Дідро вважав уявлення про вільну волю ілюзією людини, що почуває себе причиною власних вчинків, але не усвідомлює себе результатом обставин. Але, мабуть, найбільш розповсюдженим в історії людської думки є міркування, що вільний той, хто не підвладний волі інших людей. Більшість філософів XIX і XX ст. вважають свободу безсумнівним добром у житті

кожної людини, і, на думку французького філософа Жана-Поля Сартра, свобода — це трагічний талан людини. Але справді, поняття свобода виникло в історії людської думки як результат усвідомлення ролі і можливостей людини, як визначення свідомої вольової активності людини в особистому та суспільному житті.

Свобода є фундаментальною цінністю для людини, але вона повинна мати свої кордони, межі, щоб не стати свавіллям, насильством над іншими людьми, тобто не перетворитися на неволю. Таким чином, межами свободи є інтереси іншої людини, соціальних груп і суспільства в цілому, а також природи як природної основи існування суспільства.

Принципова цінність свободи в найрізноманітніших її проявах — один з наріжних каменів сучасної цивілізації, сучасної не в розумінні примхливого сьогодення, а відповідно до того, як вона формувалася з часом, аж поки не набула своїх нинішніх рис. Важливим питанням для розуміння співвідношення свободи і відповідальності є визначення межі свободи діяльності людини. Коли людина усвідомить необхідність власної свободи дії — настане можливість реалізувати певний задум чи намір, досягти до власної мети. Необхідно також виділити певні умови, які будуть сприяти вибору людиною дії, яка йтиме власне від самої людини. Щоб вона відчувала свою моральну вільність, не скованість. По-перше, для того, щоб людина вільно йшла до реалізації своєї мети, вона не повинна відчувати на собі примус чи заборону. По-друге, щоб людина відчула необхідність та правильність саме в тому рішенні, яке вона прийняла, потрібно дати їй змогу побачити всі можливі та реально існуючі варіанти. І тоді вона зупиниться на тому, що є найбільш адекватним і правильним. Також вибір може відбутися лише в тому випадку, коли людина має певні орієнтири або людину, з

якої вона бере приклад. Орієнтирами можуть виступати – цінності, ідеали і т. д.

Фундаментальна здатність людини до свободи знаходить свій вияв у тому, що по суті ми, здебільшого не помічаючи цього, обираємо, утверджуємо власним рішенням навіть те, що раз і назавжди дається нам невідворотним ходом подій і жодної суб'єктивної підтримки з нашого боку, здавалося б, не потребує. Хоч як парадоксально це звучить, люди справді-таки обирають власне походження і батьківщину, любов, страждання і смерть, нерідко саме на цьому зрізі самовизначення демонструючи свій справжній духовний ріст. Обирають, разом з тим обираючи себе – таким чином вибудовуючи власний життєвий світ, щоб у ньому дана онтологічна обумовленість їхнього існування не виглядала сліпою випадковістю, набувала глибинного змісту.

Виноградова Наталя Михайлівна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ЧАЙНАЯ ЦЕРЕМОНИЯ КАК ФЕНОМЕН ДЗЕН-БУДДИЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЯПОНИИ

Вот и все, чем богат я!
Легкая, словно жизнь моя, тыква-горлянка.
Басе

Культура «Страны восходящего солнца» поражает и восхищает своей уникальностью и настойчивой приверженностью к духовным и религиозным традициям. На формирование японской культуры существенное влияние оказали природные особенности ландшафта островов, нашедших свое отражение в культе природы, который тесно связан с религиями синто и дзен-будизмом. Природа страны совмещает в себе как и суровость так и открытость. Мягкий климат формирует живописные картины зеленых лесов, строгих гор и холмов, окутанных влажной атмосферой и нежностью. Цветы, как правило, не имеют слишком яркой окраски, им присущи умеренные и теплые пастельные тона. Постоянная борьба с разрушительными последствиями природных катаклизмов и землетрясениями создали у народа особый тип мироощущения.

Японцы научились терпеливому, партнерскому, а не враждебному отношению к природе, почитание которой исключало всякое стремление подчинить и внести что-то не свойственное ей. Японцы являются трудолюбивым и сплоченным народом с фантастической преданностью

своим идеалам и ценностям. Потребность в этической оценке поступков людей, культивирование преданности императору и стране, общая установка на дидактичность сформировали характер японцев.

Языческая синтоистская Япония постоянно искала точки соприкосновения человека с окружающим его миром, находила возможности гармоничного взаимоотношения с ней. В результате складывается эстетическое восприятие природы, когда сама она вдохновляла желание поклоняться и обожествлять ее. Синтоистские мифы представляют мир как единое целое. Нарушение природного универсума не допускалось. В записях «Нихон секи» рассказывалось о том, как правитель и его приближенные навлекли на себя гнев божеств, осмелившись рубить лес и нарушив привычный порядок пространства. Синтоистские божества властвовали над природой.

Происхождение японцев от kami (божеств) объясняет их представление об особой своей миссии в мире, чертах характера, кодексе чести и правилах поведения.

Жертвенность, стойкость перенесения физических страданий осмысливаются как уникальные генетические черты японского народа. Готовность расстаться с жизнью, уверенность в том, что настоящий мужчина-воин не принадлежит самому себе, подчеркивалось не только в самурайской культуре. Подтверждением сказанного является обычай дзюнси «смерть за хозяина», когда после смерти господина его вассал совершал ритуальное самоубийство.

В начале XX века Япония в войне с Россией за контроль над дальневосточным регионом доказала превосходство «духа Ямато» не только над соседями-азиатами, но и над европейцами. Японский солдат никогда

не сдавался в плен, он предпочитал умереть. Понятие «никудан» (человек-пуля) стало символом отношения к воинской смерти. Популяризации самурайской идеологии привела к процветанию культа смерти. Именно готовность к ней объявлялась первой добродетелью каждого японца, возносящей его над всеми народами. Погибший за императора воин причислялся к лику богов. Япония не приравнивала сдачу в плен к предательству, не вводила заградотряда – самураи сражались до последнего.

Символом жертвенности воина стала сакура. Ее короткое цветение сравнивали с брэнностью и быстротечностью человеческой жизни. Когда Япония вступила в эпоху военных конфликтов, тело воина стали уподоблять сакуре. Эти подчеркивалась готовность отдать свою жизнь за родину и императора. Даже на погонах адмиралов золотой нитью вышивали цветы сакуры.

Основой отношений в японской обществе является верность «хозяину» и служение ему. Обязанность самурая – служить сюзерену и жертвовать жизнью за него. Утеря самураем господина (его смерть, ликвидация самого княжества, изгнание самого самурая за какой-нибудь проступок), превращала воина в деклассированный элемент и он становился «ронином» (перекати-поле).

В истории о 47 ронинах, которые отомстили за смерть своего сюзерена, не получив на это разрешение властей, в качестве особой милости были приговорены к почетной смерти (сэппуку или харакири) и сделались олицетворением верности и жертвенности ради господина.

Цветам придается особое значение в жизни японцев. Поскольку это страна земледельцев, то естественно, что ее жители больше внимания уделяли растениям чем животным. Воспеваемые растения обладают эстетическим и религиозным символами. Так, в японском пейзаже цветы сакуры считались местом

обитания душ предков, сосна – символом жизнеутверждающего начала, бамбук – олицетворением упорства и стойкости. Японское стремление увидеть природу в гармонии с человеком породило в культуре страны не только изысканное искусство аранжировки цветов, но и проведение чайных церемоний. Если в искусстве икебаны отражены идеи синтоизма, то в чайных церемониях – и синтоизма, и дзен-будизма. Символика цветов, природы и предметов нашла свое выражение в искусстве чайной церемонии, которое получило у самураёв широкое распространение в периоды сегунатского правления.

Своими корнями чайная церемония связана с дзен-буддийской практикой, в которой нашли воплощения идеи эстетики одиночества, сосредоточения на любовании прекрасными явлениями природы: заснеженной равниной, маленьким ручейком, дуновением легкого ветерка.

Чайный сад (тянива) составляет единый ансамбль, включающий в себя домик под соломенной крышей и небольшой источник рядом. Серая глиняная обмазка стен, оконные решетки из необработанного бамбука, расположенные на разном уровне, очаг посреди девятиметровой комнаты, небольшой входной проем – все это отражало эстетизм примитивной простоты и близости к природе. Японская чайная церемония блестяще соединила в себе элементы религиозной и психологической практики. Она аккумулировала в себе элементы эстетического (любование древними свитками, цветочными композициями), религиозного поклонения природе, поэтического и философского.

Философия дзен-буддизма наложила уникальный отпечаток не только на само проведение ритуала, но и на духовное и психологическое его наполнение. Представитель одного из главных течений японского дзена

ринзай, монах Эйсай был патриархом чайной церемонии. Четыре элемента – «гармония» (ва), «благоговение» (кей), «чистота» (сей), «умиротворенность» (дзаку) считаются необходимыми для доведения этого искусства до совершенства. Они составляют существенную часть организованной братской общины, примером которой является дзен-буддийский монастырь. Монахи проходили специальный курс индивидуального и коллективного обучения церемонии. К 16 веку из простого чаепития чайная церемония превратилась в форму духовной практики, в которой каждая деталь, предмет и действие имели символический смысл. Чайная церемония стала искусством воплощения изящества Пустоты и благости Покоя.

ЛИТЕРАТУРА

1. Альбедиль М. Ф.. Зеркало традиций. Санкт-Петербург, 2003.
2. Мещеряков А. Н. Герои, творцы и хранители японской старины.
3. Накорчевский А. А. Синто. Санкт-Петербург, 2000.
4. Островская Е. А. – мл. Тибетский буддизм. Санкт-Петербург, 2002.
5. Предсмертные стихи самураев. Харьков. «Фолио», 2014.
6. Религия в истории и культуре. Москва, 2000. Под редакцией М. Г. Писманика.
7. Синтоизм от А до Я. Москва. Восток-Запад, 2007.

Вусатюк Аліса Олегівна (Київ) – аспірант, Центр гуманітарної освіти НАН України.

ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Современное общество находится в состоянии разнонаправленной неустойчивой трансформации, так как под воздействием множества разнородных факторов – экономических, социальных, политических, религиозных – происходит формирование новой (иногда, просто иной) социокультурной системы. Трансформационные процессы в любой из сфер общественной жизни, так или иначе, влияют на состояние всех прочих сфер. Тем не менее, современное общество считает своими основными приоритетами перемены в социально-экономической и социально-политической сферах, тогда как проблемы культуры представляются чем-то малозначимым, несвоевременным и нередко решаются по остаточному принципу или же просто вытесняются в тень. Большинство современных трансформационных течений, движений вливаются в процесс глобальных изменений мира людей. В рамках каждой из сфер общественной жизни глобализация обретает особенные черты и сталкивается со специфическими (на первый взгляд) проблемами, которые влияют на общий ход её протекания. Глобализация в целом, как и отдельные её составляющие, движется в плотном окружении и сопровождении самых различных научных и мировоззренческих форм, теоретических построений и откровенных мифологем, которые не только отражают, но и во многом корректируют исходный процесс. Социальная мифология, как наименее изученная реакция на глобальные перемены, особенно рельефно проявляется в тех сферах общественной жизни, где глобализация сталкивается с наибольшими трудностями и сопровождается масштабными потрясениями.

Современное понимание глобализации, как единого взаимосвязанного мира, меняет в целом его исходное

содержание, хотя экономический фактор и подаётся в качестве основополагающего. С точки зрения политологии процесс глобализации тесно связан с всемирным распространением демократических институтов; культурология видит в глобализации распространение западной культуры, американскую экспансию. Глобализация интерпретируется в рамках многих научных дисциплин, однако этот термин всё ещё остаётся расплывчатым. Следует отметить, что возник он в культуре западного мира, поэтому неудивительно, что многие духовно-культурные проблемы процесса глобализации рассматриваются, в первую очередь, с позиций «Запада», проблем западного мира, да и решения принимаются, выгодные в первую очередь западным государствам. Причём данная тенденция сохраняется независимо от того, в рамках каких, «линейных» или «циклических», подходов к истории это осуществляется. Возникшая как экономический процесс, глобализация со временем распространилась на остальные сферы общественной жизни, неся с собой и культурную глобализацию, поэтому нередко процесс глобализации именуется вестернизацией или американизацией. Такая тенденция вполне закономерна, ведь для успешного функционирования экономической мировой рыночной системы необходим, в первую очередь, потребитель. Отсюда именно культура, вместе с образованием и уровнем научного развития, становится одним из стратегических факторов мирового развития и, к сожалению, мирового противостояния. Однако если процессы экономической и политической глобализации протекают достаточно успешно, то глобализация в сфере культуры сталкивается с большими проблемами. Сложности, связанные с культурной глобализацией, приводят к тому, что некоторые западные мыслители

предлагают исключать из анализа состояния современного общества системный фактор культуры.

С процессом культурной глобализации, со скоростью её протекания, тесно связан не только уровень экономики, но и уровень развития науки и технологий, а поскольку последний в различных государствах и регионах отличается, то участники процесса глобализации изначально оказываются в неравном положении. Огромное значение имеет и коммерциализация культурной сферы и усиление зависимости культуры от больших финансовых инвестиций. На фоне финансового превосходства стран Запада происходит снижение значения национальных культурных проектов и национальной специфики в принципе, поскольку она рассчитана на относительно небольшую (по мировым меркам) аудиторию и не является конкурентоспособной на мировом медиа рынке. Подобные тенденции ведут к размыванию культурного многообразия в мире и к стандартизации (по западным меркам) любых культурных проектов. Отсюда возникает доминирование в ценностно-экзистенциальном бытии современного человека установок массовой культуры, которую формируют средства массовой коммуникации: телевидение, СМИ, фильмы, социальные сети и т.д. – преимущественно американские, или прозападного типа. Поэтому культурная глобализация, распространение массовой культуры и вестернизация – являются, по сути, одним и тем же процессом. Опасность культурной глобализации заключается в том, что она ведёт к вытеснению высокой элитарной культуры культурой массовой. К примеру, современная украинская киноиндустрия только начинает возрождаться после длительного застоя и не в состоянии конкурировать с фильмами Голливуда в обозримом будущем.

Мнения о значении культурной глобализации в современном научном мире разделены: одни полагают, что культурная глобализация является позитивным явлением, другие мыслят иначе, считая, что распространение продуктов массовой культуры ведёт к деградации общества и утрате его фундаментальных основ, к вытеснению на периферию общественной жизни носителей элитарной культуры – хранителей культурной памяти и традиций. То есть, в условиях глобализации общество утрачивает свой культурно-исторический потенциал, теряется «глубина» национальных культур, которая подменяется поверхностным воспроизведением «глобальных» – массовых стандартов; современный человек перестает быть полноценным носителем своей национальной культуры, утрачивает способность (и желание) к творчеству. Сохранение национальной идентичности, попытки «возвращения к корням» происходят, к сожалению, на поверхностном уровне, где активным образом проявляет себя современная мифология, «заполняющая» собой возникшую пустоту в культурной памяти, духовной жизни человека.

Волик Наталія Григорівна (Полтава) – *старший викладач кафедри філософії і соціально-політичних дисциплін Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка.*

НРАВСТВЕННЫЕ АСПЕКТЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Современный этап развития общества с каждым днем выдвигает перед современниками все больше и больше требований в реальной жизни, которые часто идут

в противоречие с требованиями элементарной общечеловеческой морали и чаще всего наш современник выбирает линию поведения в противовес нравственным принципам. Неужели мораль, как форма регулирования общественных отношений на сегодняшний день исчерпала себя. Конечно же, нет, просто в современном мире на первое место выходят законы политики и экономики, а этическим законам, остается лишь почетное место для научных диспутов. Если посмотреть на историю человечества, то мы четко увидим, что именно с морально-нравственных методов регулирования отношений между людьми начиналась история становления человеческого общества. Далее, на этапе цивилизационного развития человечества, рядом с морально-этическими появляются религиозные и правовые нормы, последние со временем перебирают на себя основные функции регулирования отношений между людьми. Сегодня в передовых цивилизованных государствах мы видим бум и процветание юриспруденции, как науки, и права, как основной формы регулирования абсолютно всех сфер жизнедеятельности человека. При этом часто юридические нормы не соответствуют общепринятым нравственным нормам человечности.

Современное общество возникло в результате длительного и сложного процесса формирования. Ученые по-разному подходили к изучению истории человечества. Впрочем, какие бы подходы мы не взяли, неоспоримым остается факт возникновения индустриального общества лишь три века назад. Однако, как кардинально изменился образ и качество жизни людей за такой короткий промежуток времени по сравнению с общей историей человечества. Люди массово начали переселяться в города для работы с механизмами. Постепенно совершенствовались все стороны жизни и деятельности

людей. Улучшалось качество жизни людей в целом. В конце концов, научно-техническая революция заложила предпосылки перехода от индустриального к постиндустриальному, технологическому и информационному типам общества. Мир вышел на путь глобализации.

Мир глобализируется и от этого никуда не денешься. Но хотелось бы определиться с морально-этической стороной этого процесса. Развитие – это процесс. Рассмотрение процессов развития на любом уровне – это задание диалектики как науки. С точки зрения диалектического подхода к рассмотрению процессов, происходящих в современном обществе, нам необходимо остановиться на рассмотрении определения «прогресса». Под «прогрессом» мы будем понимать одну из форм развития, особый тип последовательной смены качественных состояний явления. Если атрибут развития вообще – это появление нового качества, то атрибутом прогрессивного развития выступает появление не просто нового качества, а более высокого по сравнению со старым. То есть, как и все категории диалектики, категория «прогресс» имеет свою парную противоположную категорию «регресс». Взаимодействие этих категорий обнаруживает один из общих диалектических законов – закон единства и борьбы противоположностей, лежащий в основе всякого развития. Но прогрессивное развитие тем и отличается от развития вообще, что он закрепляет определенные качества, хотя при этом несет в себе и свою противоположность – регресс по отношению к другим возможностям развития.

Относительный характер прогресса находит разное выражение в своих конкретных проявлениях: всякий прогресс всегда является прогрессом только в некоторых отношениях. Так, например, определенное и целостное

изменение в развитии одного и того же объекта выступает прогрессом в одном отношении, чем-то безотносительным во втором и регрессом в третьем. Исходя из выше означенного, мы и должны подходить к анализу глобализации как исторического процесса. А это дает нам право не только восторгаться его возможными позитивными сторонами, но и задуматься над возможными негативными последствиями. Ибо в современном мире много говорится о демократических ценностях, гуманизации и прочих прелестях европейской цивилизации, а на самом деле – жизнь современных людей планеты Земля – далека от идеала. Диалектика противостояния Запада и Востока, христианской и мусульманской цивилизаций и культур – это, конечно же, развитие и прогресс, исходя из законов диалектики, особенно, закона о единстве и борьбе противоположностей. Но, если в теории – все это прекрасно, то на практике – это слезы и кровь людей, а, часто, и их жизнь.

В мире разделенном на богатых и бедных, как стран, так и людей, процессы глобализации делают богатые страны и богатых людей еще богаче, а, соответственно, бедных – еще беднее. И этот факт уже не отрицает никто, ибо – это объективная реальность [1, с. 16.]. Но удивляет другое, глобализация оборачивается вестернизацией, насаждением всему миру американских стандартов бытия. Ну, а кто против – тому цветные революции, гражданские войны и т. д., и т. п. А это уже – антигуманизм, аморализм в действии. Да и вообще, возможна ли и нужна ли мораль и нравственность в современном глобализирующемся мире? По нашему мнению, не только возможна, но и необходима, ибо без целостной современной личности полноценное мировое развитие невозможно. А нравственность является основой,

сердцевиной, стержнем целостной личности современности.

Во втором разделе своей работы «После добродетели» А. Макинтайр пишет: «Наиболее поразительной особенностью современных сочинений о морали является то, что столь значительная их часть посвящена разногласиям во взглядах на эту самую мораль. А наиболее поразительной особенностью дебатов, в которых проявляются разногласия, является их незавершенность. Я имею здесь в виду не только то, что споры идут постоянно, хотя на самом деле так оно и есть, но также и то, что они не могут завершиться. Похоже, что в нашей культуре не существует рациональной гарантии морального согласия» [2, с. 11].

Макинтайр анализирует состояние нравственности в современном мире и стремится выяснить причины того, почему сегодня нравственная жизнь, моральные понятия и ценности потеряли и продолжают терять то значение, которое они имели в предыдущие исторические эпохи.

Причина возникновения морали, конечно, не находится в ней самой: в ходе развития общества возникает потребность в определенном, особом способе социальной регуляции, которым и является мораль. Однако, раз возникнув, мораль дальше развивается и функционирует не только в соответствии с общими диалектическими и социологическим законам, но и в соответствии со своими собственными законами. И в этой двуединой каузальности морального феномена главную роль играет зависимость от социального целого.

Собственная нравственная культура индивида, его выбор сферы деятельности и ответственность за свой выбор – вот идеал личности глобального общества. Конечно же, это в идеале, ведь на сегодня мораль еще не является первой необходимостью ни для общества, ни для

отдельных индивидов, хотя большинство и ратует за нее, понимая, что в аморальном обществе просто невозможно будет ни жить, ни выжить. А потому нравственная составляющая такого общества является неотъемлемой его частью, можно сказать, его атрибутом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя/Е. Гіденс. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с. – («Сучасна гуманітарна бібліотека»)
2. Макинтайр А. После добродетели: Исследования теории морали [Текст] / А. Макинтайр; [Пер. с англ. В. В. Целищева]. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 384 с.

Каменчук Тетяна Олегівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

СПІВІСНУВАННЯ В ПОЛІЕТНИЧНИХ УМОВАХ – АКТУАЛЬНА РЕАЛІЯ СЬОГОДЕННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується посиленням тенденцій глобалізації, уніфікацією духовної і матеріальної культури, нівелюванням етнічних і соціокультурних особливостей національних спільнот. Проте зазначена тенденція стосується лише соціально-економічного життя, у той час як духовно-культурне буття переважної частини етносів і націй характеризується протилежною тенденцією – сплеском етнічної і національної свідомості, підвищенням інтересу до історії та культури власного народу, спробою

протиставити бездуховності суспільства споживачів цінності національної ментальності. Відтак не тільки в науковому співтоваристві, а й у широких колах посилюється увага до проблем, які характеризують цю суперечливу ситуацію. Наразі особливої актуальності набувають крос-культурні дослідження, що пояснюються, по-перше, теоретичними пошуками науковців, пов'язаними з осмисленням процесів етнічного відродження кінця XX – початку XXI століття; по-друге, практичними аспектами проблеми: зростанням міжетнічних контактів унаслідок формування єдиного економічного простору, посилення міграції, а також вимогами повсякденної практики міжетнічного спілкування.

В умовах розширення міжкультурної комунікації і поглиблення міжкультурного діалогу значне місце посідає ідея поліетнічної толерантності, співіснування в поліетнічних умовах, нерозривно пов'язана з етнічною ментальністю особистості, її «картиною світу», ціннісно-мотиваційною сферою [3, 4].

Співіснування в поліетнічних умовах – актуальна реальність сьогодення. Особливий інтерес у цьому плані, безперечно, становить молодь – велика соціально-демографічна група, що є основним носієм інтелектуального потенціалу нації. А з огляду на поширеність у сучасному світі міжетнічного і міжнаціонального спілкування студентської молоді важливість звернення до системи цінностей юнаків і дівчат видається беззаперечною [1, 2, 5].

Однією з характеристик нашого часу є те, що молоде покоління Заходу, розчарувавшись у власних системах цінностей, намагається зрозуміти ціннісні системи Сходу, африканських культур. І відтак постає питання про спільне і відмінне, про можливість узгодити

цінності різних культур шляхом знаходження (або відродження) загальнозначущих смислів, зробити міжкультурну комунікацію більш ефективною, спрямувати взаємодію на взаємне збагачення.

Так, наприклад, ціннісній сфері українського студентства притаманне домінування цінностей кар'єри (гарна освіта, самовдосконалення, цікава робота) і гедоністичних цінностей (що пояснюється значним впливом західної культури). Важливість зазначених цінностей почала утверджуватися у свідомості української молоді нещодавно, що пояснюється соціально-психологічним впливом західного способу життя, де кар'єрне зростання і задоволення власних потреб є неодмінною складовою системи життєвих пріоритетів. Можна припустити, що певна аморфізація ціннісного світу, спричинена руйнацією ідей «комуністичного минулого» нашої країни, долається з допомогою західної моделі способу життя, досить привабливої для наших співвітчизників. Серед життєвих цінностей нашої молоді важливе місце посідають і комунікативні інтереси (сім'я, вірні друзі, коло спілкування).

У студентів-іноземців (представників Сходу) домінують філософські цінності – свобода (незалежність), життєва мудрість, пізнання нового, друге місце посідають цінності альтруїстичні – відповідальність, служіння людям, що пояснюється сильними релігійними та філософськими традиціями і особливостями виховання у східних культурах.

До «психологічного портрету» українських студентів як представників етнічної групи ми можемо віднести такі характеристики: 1) прагнення самотійно і відповідально приймати рішення і робити вибір (активізація проявів суб'єктності, що можна пояснити новою ситуацією в суспільстві), активно діяти з метою

керувати своїм життям; 2) турбота про особистісне зростання і активність у професійній сфері; 3) гедоністичні тенденції.

Поведінка членів східних культур більшою мірою вмотивована груповими нормами, ніж індивідуальними настановами; в основі філософії життя лежать релігійні вірування; сімейні відносини вважаються майже священними; проте скромність, яка раніше була мало не основоположною характеристикою, у наш час втрачає такі позиції, принаймні в міжкультурній взаємодії.

Таке групування першочергових цінностей відображає особливості історичного шляху та суспільного устрою країн, де проживають студенти.

Зазначимо, що для українських та іноземних студентів кількість спільних ціннісних орієнтацій є значно більшою, ніж відмінних. Здоров'я, сімейне життя, кохання, міжособистісні відносини, суспільне визнання, акуратність, вихованість, життєрадісність і українські, і іноземні студенти вважають основними, що свідчить про їх універсальний, загальнолюдський характер.

Проте відмінності в пріоритетах щодо певної цінності можуть бути значними. Так, цінність освіти визнається першочерговою майже в усіх культурах, проте, наприклад, вибір спеціальності може пояснюватися зовсім різними причинами: для іноземців «професійна доля» пов'язана переважно з бажанням батьків, для вітчизняних студентів варіанти вибору професії мотивовані не в останню чергу можливістю вчитися на «бюджетному» місці.

Знання особливостей аксіологічної картини світу забезпечує ефективну міжкультурну взаємодію і є гарантією діалогу культур, безконфліктної комунікації, від якої залежить зміст і якість життя, а в остаточному

підсумку – в умовах глобалізаційних тенденцій – і саме існування цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемонова Т. Основні духовні пріоритети студентської молоді: напрями трансформації / Т. Артемонова // Вища освіта України. – 2008. – № 1. – С. 72–75.
2. Вієвська М. Г. Студенти ХХІІІ століття : зб. наук. праць / Вієвська М. Г., Савченко Л. О. – Кривий Ріг, 2004. – № 7. – С. 3–7.
3. Конов І. Ф. Етнос. Цінності. Комунікація / І. Ф. Конов. – Луганськ : Альма-Матер, 2000. – 494 с.
4. Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Д. А. Леонтьев // Психологическое обозрение. – 1998. – № 1. – С. 13–25.
5. Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента / М. А. Скок // Вісник ЧДПУ. – Чернігів, 2002. – Вип. 11. Серія “Психологічні науки”. – С. 128–132.

Кондратюк Любов Романівна (Тернопіль) – кандидат філософських наук, доцент Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка.

У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ (ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФСЬКУ ВЕРСІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ)

Розглядаючи історію, варто мати на увазі не лише емпіричні прояви подій, але й те, що стосується самої

можливості існувати в часі (мати історію), самого способу історичного буття. Зазвичай подібні питання знаходяться за межами досяжності емпірично орієнтованої думки. Проте саме ці питання є базовими для розгляду важливих проблем української історії, зокрема питань щодо нашої культурної ідентичності. В цьому плані варто приєднатися до слухної думки що „питання „хто ми є?” має бути трансформоване в запитання „як ми є?” [6, с. 200]. Подібні питання особливо гостро постають в періоди криз, про що свідчить досвід Заходу. Особливу вагу вони мають для історії українського народу, складність вибору яким своєї долі пов'язана, передусім, з непроясненим, непереосмисленим минулим, із політичною (ідеологічною) заангажованістю нашої історії загалом, неготовністю до «перебудови, переорієнтації наших звичних навиків розуміння» [4, с. 30].

Вирішення цих складних проблем лежить, на наш погляд, у площині об'єднання зусиль історичної науки (яка, на жаль, ще й досі заангажована емпіричним рівнем осягнення історії, а тому обмежена в репрезентації історичного процесу) і філософії, що повинна спрямувати свої зусилля на оновлення методологічного інструментарію самого історичного пізнання. Йдеться про можливість і доцільність філософського дослідження української історії як певної цілісності та створення її філософської версії [5, с. 127]. З іншого боку, філософське осмислення історії крізь призму таких запитів є умовою вироблення загального погляду на неї (ідеї історії), що, своєю чергою, виступає передумовою внесення істотних змін в її дослідження. У певний час такі запити реалізувала європейська, а згодом, по-своєму, й російська думка, кожна з яких, усвідомивши своє маргінальне становище, прагнула його подолати. Це згодом позначилися на долі обох народів.

Німецька філософія звернулася до античних витоків європейської культури. Таке звернення почалося із осмислення історичності людських форм мислення в концепції апріоризму І. Канта, воно ж проявляється в його філософській концепції історії, в основі якої лежить ідея сутнісного зв'язку історії і людського розуму. Ця концепція стала основою для розбудови ряду філософсько-історичних систем, передусім Г. Гегеля, К. Маркса, В. Гумбольдта. В них вирішуються проблеми сенсу історії, її початку і спрямування. Саме ці запити сформували світоглядний простір й окреслили смислове поле діяльності людини культури Модерну, вплинувши на поступ західного суспільства. Інший вибір зробила Росія. Вона також звернулася до філософсько-світоглядних основ своєї історії. Такою основою вона вбачає не Античність, а православне християнство. Крізь його призму вона розглядає Античність. Така зустріч російської думки і античної філософії позначилася на долі російської культури.

На часі необхідність філософської рефлексії над українською історією. Це означає, що екстенсивний підхід до неї, пов'язаний з розширенням емпіричної бази, в тому числі з експансією думки в доісторичні часи, себе вичерпав, а отже, постає необхідність переходу до інтенсивного, сутнісного її дослідження. Очевидно, що тут потрібні власні зусилля і власна рефлексія над власною історією. Зараз українська філософська думка торкається проблеми сенсу, початку, спрямування, чинників і суб'єкта української історії передусім у контексті культури, дослідження витоків української філософії, особливостей її виникнення і функціонування в «тілі» киеворуської культури. Очевидно, що дослідження культурологічного складника є важливим, тому що відкриває шлях до глибшого пізнання її початкового етапу, вряховує духовні

інтелектуальні процеси, що знаходяться, на жаль, на периферії історичних розвідок. Звертаючи увагу на цю суперечність, В. Горський зазначає, що сам по собі фактуальний базис не є самодостатнім компонентом історичної пам'яті народу [1]. Хронологічне датування історії як процесуально-часового розкриття людської присутності у світі завжди несе у собі елементи умовності. Історія, як влучно зауважив С. Кримський, – «це зміна станів суспільства в загальних структурах темпоральності (тобто порядку подій перетворення минулого у прийдешнє), що характеризують зрушення в долях, способах життєдіяльності народів та їх цінностях з боку збагачення загального досвіду» [3, с. 254]. Культурологічне тлумачення української філософії відкриває нові можливості й для оновлення зв'язку української філософії з українською історією, бо їх зустріч і донині має ситуативний характер. Цей недолік може компенсувати філософія історії через формування належної ідеї історії. Тому міркування І. Канта про необхідність філософської версії історії актуальні й для української історії.

Запити філософського дослідження української історії зумовлені також об'єктивною історією українського народу. Йдеться про проблематичність існуючого витлумачення історичної реальності як предмета пізнання. Однією з головних умов подолання кризи є зміна уяви про реальність. Йдеться про переосмислення загального образу української історії на тлі того кризового стану, в якому вона знаходиться. Ситуація кризи виходить за межі досяжності історичної науки, ініціює філософсько-історичну проблематику, необхідність методологічного оновлення, а це висуває вимоги до самої філософії, її зрілості, бо філософське дослідження має бути спрямоване не лише на вивчення дійсного стану історії, але й на

дослідження можливого стану, що передбачає своєрідну мисленнєву добудову історії, що, своєю чергою, є умовою її наступного реального дорозвитку. Тому важливо дослідити, наскільки близькою до європейської філософської традиції є філософія українська. Останнім часом утвердилася висловлена Д. Чижевським думка, що «правдивою» українською філософією є «філософія серця». Проте, як зауважує П. Кралюк, в Україні була представлена як «філософія серця», так і «філософія розуму», причому «були фази, коли домінувала одна з них, але з часом їй на зміну приходила друга. Ці «філософії» можна розглядати як два «взаємодоповнюючі» крила української суспільно-філософської думки» [2, с.8]. Сьогодні, коли вирішуються доля України, слід звернутися до «філософії розуму». Власне, європейська культура (історія) значною мірою є витвором цієї філософії, про що писав М. Гайдеггер, стверджуючи, що філософія виражає «глибинну рису нашої західноєвропейської історії», а саме «слово філософія мовби стоїть на свідоцтві про народження нашої власної історії, можна сказати, на свідоцтві про народження сучасної епохи світової історії» [7, с. 147- 148].

За участі філософії в європейській культурі були вироблені внутрішні апіорні, в кантівському розумінні, форми, які є зосередженням смислу, котрий, в свою чергу, визначає діяльність, спрямовану на їх конструювання шляхом зміни зовнішніх форм. Мова йде, образно кажучи, про „рукотворні” апіорні форми, про форми, які людина створює свідомо, зосереджуючи в них такий смисл (потенціал), який, як своєрідна програма, визначає поведінку людей.

Здатність до творення таких апіорних форм є одним із головних чинників креативної природи європейської культури. Воно органічно пов'язане із

особливим станом людини, із її внутрішньою свободою, із можливістю вільного вибору своєї долі, із тими ознаками, які характеризують її як особистість. Справа в тому, що філософія, пропонуючи апіорні форми, прокладає шлях для реалізації людських сутнісних сил, вона розширює простір людської свободи. Вона через апіорні форми інкорпорує людське начало в світогляд, який стає для людини полем і підґрунтям її діяльності. Перебуваючи в межах такого світогляду, ґрунтуючись на його ладі, людина здатна дати лад і своїм життєвим проблемам, підносячи їх до розумної форми існування, до космічного ладу.

Таким чином, реконструкція контексту української історії, подолання системної кризи, в якій вона знаходиться, передбачає необхідність філософської рефлексії, адже філософія, починаючи з античності, була одним з найважливіших чинників західної культури й опосередковано, через культурні інституції, вибудовані на її засадах, впливала на українську історію. На часі створення філософської версії української історії як певної цілісності, яка репрезентує різні буттєві, темпоральні, модальні вияви історичного життя і це повинно не залишитися тільки на рівні декларації, а стати відповідальністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горський В. Біля джерел. Нариси з історії філософської культури України / В.Горський, Київ: Києво-Могилянська академія, 2006.
2. Кралюк П. Чи є українська філософія європейською? / П.Кралюк // День. – 2014. – № 7-8.
3. Кримський С. Під сигнатурою Софії / С.Кримський. - Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2008.

4. Мамардашвили М. Очерк современной европейской философии / М.Мамардашвили. - Санкт-Петербург: Азбука, 2014.

5. Проценко І. Українська історія як предмет філософської рефлексії і освітня дисципліна/ І.Проценко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, соціологія, політологія. – 2008. - № 18.

6. Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи / М.Степико. – Київ: Знання, 1998.

7. Хайдеггер М. Что это такое – философия? Путь в философию. Антология / М.Хайдеггер. - Санкт-Петербург: Университетская книга, 2001.

Красіков Максим Сергійович (Дніпропетровськ) – *аспірант кафедри філософії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара.*

ПРЕДСТАВЛЕННЯ СВОБОДИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Актуальність проблеми. Починаючи з 70-х років ХХ ст. ряд соціальних філософів виступили з критикою деяких фундаментальних положень у лібералізмі. Вони стосувались положень індивіда у суспільстві. Новий рух, який швидко набув популярності, став називатися комунітаристський, а самих теоретиків та прихильників – комунітаристи. Особливо їх ідеї стали популярні серед істеблішменту Демократичної Партії США, як синтез соціалізму та лібералізму. Їх теоретики (Ч. Тейлор, М. Сандел та інші) виступають з критикою ліберальних та ліберталістських ідей.

Мета дослідження: розкрити ідеї комунітаризму та їх бачення свободи у сучасному суспільстві.

Центральною концепцією для комунітаристів є суспільне благо, яке є стандартом, по якому оцінюються переваги, смаки людей. Смаки люди оцінюються з того боку, наскільки вони відповідають загальному благу [2, с. 287]. «Я» людини, на думку комунітаристів, знаходиться глибоко у соціальних практиках, так що ми не можемо відступити від них, від своїх соціальних ролей. На думку Тейлора, якщо б свобода «Я» існувала сама б по собі, вона б була позбавлена цілей, а отже сенсу життя. Свобода повинна завжди дець знаходитись. Майкл Сандел вважає, що ми не можемо відрізнити «Я» від своїх цілей. Цінності суспільства не просто погоджені ним, а і є складовою її ідентичності. Благо для членів суспільства знаходяться у процесі самовідкриття – усвідомлення та визнання свої прихильностей і того, що вони від тебе потребують. Вони говорять, що самовизначення не завжди буває гарно, тому що людина часто приймає банальні, принизливі і шкідливі рішення. Іноді держава повинна вказувати людині, що гарно, а що погано в ім'я його особистого блага та блага усього суспільства, тому що людина часто не може відрізнити гарне від поганого, як у випадку з споживання алкоголю, наркотиками, азартними іграми, тощо. Держава повинна розподіляти ресурси, що вони слугували конкретним цілям, що вважає держава за потрібним та формувати цілі людей. Комунітаристи виступають за надання автономії окремим, навіть неліберальним етнічним, релігійним групам, виступаючи за політику мультикультуралізму. Якщо індивіди нездатні передивлятися свої спадкові релігійні/етнічні обов'язки або доречно перешкоджати таку здатність, то такі автономії, на думку комунітаристів, найкраще захищають їх цілі та конструюють їх. Сандел каже, що релігійна належність людей є настільки фундаментальною складовою, хто вони є, що їх найбільший інтерес захищати

цю ідентичність та сприяти їй і у них немає ніякої зацікавленості, щоб відступати від свої принципів та заново оцінювати цю ідентичність. Цілі людей фіксовані та знаходяться за рамками їх раціонального перегляду. Інша концепція про соціальний тези та соціальне середовище. Згідно Тейлору, здатність до самовизначення може проявлятися тільки у суспільстві визначеного типа з визначеним соціальним середовищем. Нейтральна держава, яку відстоює лібералізм, не може захистити соціальне середовище. Підтримувати його може тільки політика загального блага, що базується на захисті традиційного або панівного засобу життя. Якщо держава тримала нейтралітет по відношенню до культури, то це призвело б до втрати плюралізму культур. Інша перевага у тому, що держава виступає ареною для дискусій щодо різних благ для суспільства, і нейтральність буде вкорінювати існуючі хибні судження та потреби серед суспільства шляхом їх не дискредитації. Крім того, нейтральні інститути не зможуть тримати легітимність, тому що вони підриває почуття держави, як загального блага, а підтримують почуття, того, що держава є інструментом індивідуальних благ.

Отже, проаналізувавши цю течію, ми приходимо до **висновку**, що комунітаризм вважає спільноту, у якій знаходиться індивід, та самого індивіда невід'ємною частиною цілого. Без існування цієї спільноти неможливе існування і окремої людини. Тому, на їх думку, істинна свобода криється у наданні прав та свобод окремим спільнотам, таких же, як ми надаємо індивіду.

ЛІТЕРАТУРА

1.Василенко И.А.Политическая философия: Учеб. пособие. - 2-е из, перераб.и доп.- М.: ИНФРА-М, 2010.-320 с.- (Высшее образование).

2.Кимлика,У. Современная политическая философия: введение (Текст] / пер. с англ. С. Моисеева; Гос. ун-т — Высшая школа экономики. — М.: Изд. Дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2010. — 592 с.

Михайлик Олег Петрович (Одеса) – кандидат философських наук, доцент, Одеський національний морський університет,

Деркач Андрій Валерійович (Одеса) – викладач Одеського національного морського університету.

ЗДОРОВЬЕ ЛИЧНОСТИ: НОВЫЕ ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ

Среди множества глобальных проблем, стоящих сегодня перед современной цивилизацией, важнейшей стала демографическая – это проблема населения Земли, отдельного человека, его жизнь, здоровье, будущее, его взаимодействие с природой.

С развитием научно-технического прогресса в окружающей среде произошли необратимые изменения: истощение ресурсов, уменьшение площадей пахотных земель, лесов, запасов пресной воды, резко меняется климат. В то же время увеличился рост населения Земли. По прогнозам ученых вместо сегодняшних 7,5 млрд. к 2050 году на планете, возможно будет проживать 22 млрд. человек. Однако уже сегодня почти 22 млн. человек не имеют доступа к чистой воде, не хватает продуктов питания, ежегодно 120 млн. детей страдают от голода, десятки миллионов людей умирают от болезней, лишённые лекарств и полноценной медицинской помощи.

Победив эпидемии прошлых веков, человечество столкнулось с новыми опасными болезнями, приводящими к увеличению смертности в различных регионах планеты. В результате глобального терроризма и локальных войн увеличилось количество насильственных смертей и посттравматического синдрома участников боевых действий и населения. В связи с растущей агрессией, стрессами, усиливающимися алкоголизмом, наркоманией, компьютерной зависимостью в обществе постоянно растет количество психических заболеваний. Ученые отмечают, что из-за недостаточного питания, так называемого «скрытого голода», наблюдаются физиологические патологии у детей, замедляется их развитие, снижается интеллектуальный уровень. Эксперты ВОЗ констатируют ухудшение здоровья людей в Европе и связывают это с тем, что в XX веке там в 50 раз уменьшилась доля физического труда, люди ведут малоподвижный образ жизни, а их двигательная активность упала в пять раз.

Особенно тяжелое положение со здоровьем населения сложилось сейчас в Украине: у нас люди живут на 14 лет меньше, чем европейцы, мужчины – на 12 лет меньше женщин. Из-за социального кризиса количество больных постоянно увеличивается. Не может не вызвать беспокойства и состояние здоровья молодых людей: среди призывников, студентов, учащихся только 30% оказываются практически здоровыми.

Разрушенная государственная система физической культуры и спорта вызвала всеобщую гиподинамию, а за 2015 год количество детей, занимающихся в детских спортивных школах сократили на 30000 человек, в учебных заведениях решениями МОН Украины сокращается количество учебных часов по физическому воспитанию и ликвидируются кафедры физ. воспитания и

спорта – основная база не только формирования, но и контроля за состоянием здоровья молодежи.

Увлечение молодежи компьютером и просмотром телепрограмм, изобилующих сценами насилия и жестокости, приводит к нарушению психического здоровья, в первую очередь, подростков и детей. Все это вызывает настоятельную потребность анализа и обсуждения такой важнейшей категории как здоровье человека и ценностного отношения к нему современного общества.

Отношение общества и человека к здоровью изменялось на протяжении общественного развития, выполняя различные задачи и принимая специфичные формы. Это определялось конкретными историческими и социальными условиями жизни общества.

Уже в первобытную эпоху начали складываться первые правила и нормы здорового образа жизни. В древних цивилизациях забота о здоровье людей осуществлялась как на практическом, так и на теоретическом уровнях в виде рецептов и медицинских рекомендаций, изучения и применения лекарственных растений.

Наиболее интересно проблема здоровья человека разрабатывалась в античности. Она была связана не только с практическими нуждами общества, но и с организацией спорта: занятиями физическими упражнениями во всех учебных заведениях, устройством 4 видов игр, главными из которых были Олимпийские, и, самое значимое, – с воспитанием гармонической личности.

В эпоху Средневековья, господства феодальных отношений проблема здоровья людей не интересовала государство, и многие гуманистические традиции античности были утрачены.

Интересно, что в то же время в Киевской Руси заботились о здоровье населения, и это берет начало в народной традиции: в навыках закаливания, физическом и патриотическом воспитании, формировании правил здорового образа жизни.

В эпоху Просвещения появились работы выдающихся ученых и мыслителей по воспитанию, в которых важное место занимают проблемы формирования личности, ее духовного и физического здоровья.

Проблема здоровья человека и здорового образа жизни теоретически начала оформляться в конце XIX – начале XX века. Сегодня здоровье человека стало важнейшей проблемой, объектом изучения не только медицины и групп наук, исследующих физическую культуру и спорт, но и социальных наук – в первую очередь философии, т. к. здоровье стало новым социальным феноменом.

Сегодня меняются количественные и качественные параметры исследований, посвященные здоровью и здоровому образу жизни, здоровье стало предметом междисциплинарного изучения.

За последние 40–60 лет в мире был сделан ряд научных открытий, обеспечивающих новые ценностные ориентации и новые подходы к проблеме здоровья и здорового образа жизни.

В Финляндии, Японии, Канаде и других высокоразвитых странах были созданы программы, включающие различные формы двигательной активности населения, которые вместе с методиками рационального питания, борьбой с вредными привычками и улучшением экологической среды привели к тому, что смертность людей молодого и среднего возраста сократилась в несколько раз, средняя продолжительность жизни увеличилась на 15–20 лет, резко возросла

жизнеспособность населения, что, безусловно, способствовало экономическому росту в этих странах.

В то же время, к сожалению, в Украине не наблюдается прогресса в заботе государства о здоровье граждан и формировании у населения привычек к здоровому образу жизни.

Общеизвестно, что ведение здорового образа жизни для сохранения и укрепления здоровья в пять раз эффективнее, чем диагностико-лечебные и врачебные мероприятия.

В условиях экономического кризиса, недостаточного и несбалансированного питания населения, особенно молодежи, отсутствия медицинской и профилактической помощи, диспансеризации детей, самым важным действенным способом сохранения здоровья граждан Украины остается спорт, занятия физической культурой, оздоровительная двигательная активность.

Однако, результаты всеукраинского опроса свидетельствуют, что в начале XXI века достаточный уровень оздоровительной двигательной активности имеет лишь 3% населения в возрасте от 16 до 74 лет, средний уровень – 6%, а низкий уровень 33% населения. Для большей части взрослого населения характерным является гипокинезия, среди детей растет популярность малоподвижного способа проведения свободного времени.

Учитывая актуальность осознания ценности здоровья и здорового образа жизни, в Украине возникла необходимость формирования Национальной стратегии здоровья, в которой обобщены исторически прогрессивный и передовой мировой опыт. Она получила название «Двигательная активность – здоровый образ жизни – здоровая нация» и одобрена Указом Президента Украины 9 февраля 2016 года.

Главной целью Национальной стратегии является создание в обществе условий для здорового образа жизни, для занятий спортом и физической культурой, увеличение двигательной активности, забота о здоровье граждан как о наивысшей социальной ценности государства.

Очень важным в ней является положение о формировании ценностного отношения подростков и молодежи к своему здоровью и физической подготовленности с учетом требований будущей профессиональной деятельности.

Нормативно-правовые и организационные положения Национальной программы здоровья, учитывающие многовековой человеческий опыт и современные научные исследования актуальны для ВУЗа, обучающего специалистов морского флота, разработавшего и совершенствующего систему профессионально-прикладной физической подготовки, которая обеспечивает здоровье и адаптацию организма студента в экстремальных экологических и психологических условиях работы в морской отрасли.

ЛИТЕРАТУРА

1. Жиров В. Д. Здоровье – атрибут антропности / Жиров В. Д. //Философия здоровья. – М. ИФ РАН 2007. – с. 124-145
2. Копа В. М. Соціальна цінність модусу здоров'я / Копа В. М. Копа В. М. – Одеса, 2006. – с.276
3. Карпинская Р. С. Философия природы: коэволюционная стратегия / Карпинская Р. С., Лисеев И. К., Огурцов И. П. - М.: 2009. – 218 с.
4. Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова

нація». // Указ Президента України 9.02.2016р., №4212016.
– к. 2016 р.

Москалевська Віта Анатоліївна (Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського».

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується розвитком трансформаційних процесів, що приводить до зміни цінностей населення. Людський спосіб життя зумовлює таке існування цінностей, де найвищою постає та, яка визначає сенс життя особистості, всю мотивацію її існування. За 25-річний період незалежного розвитку в Україні відбулися зміни у актуалізації соціально-економічних, політичних, духовних орієнтирів, особливо у ціннісних орієнтаціях молоді. Проблема визначення цінностей сучасної молоді, які складають її внутрішній світ та формують ставлення до навколишнього світу, набуває сьогодні особливого значення.

У розробку теоретичного концепту «цінність», дослідження цінностних орієнтацій молоді суттєвий внесок зробили праці таких дослідників, як Бех І., Головатий М., Дубчак Г., Козаков В., Пірен М., Ребер А., Рокич М., Савчин М., Таланчук П., Хмелько В., Щепанський Я., Ядов В. та ін.

Якнайповніше визначення цінності, що відображає багатоплановість зазначеного поняття і його синтетичний характер, наводиться у філософському словнику: "Цінність- 1. Поняття, яке характеризує "граничні", безумовні основи людського буття. 2. Значення певних предметів, явищ, процесів для людини, соціальних груп, суспільства загалом. Вказані два сенси поняття "цінностей" часто розходяться, а деколи і суперечать один одному: те, що у філософії розглядається як цінності - свобода, добро, істина, - для окремої людини може і не представляти інтересу. У свою чергу, конкретні предмети, які цінні для індивіда, у філософському сенсі не є цінностями"[1].

Розглядаючи цінності та ціннісні орієнтації у філософському дискурсі, відзначимо, що ціннісні орієнтації особистості формуються протягом усього її життя під впливом різних чинників. Базові цінності особистості формуються в період так званої первинної соціалізації індивіда, до 18-20 років, а потім стають достатньо стабільними, суттєво змінюючись лише у кризові періоди життя людини і її соціального середовища. Саме в цей період особистість активно залучається до політичного процесу, громадської діяльності, у молодії людини починають формуватися політична свідомість та самосвідомість, норми поведінки. На соціалізацію особистості впливають багато політичних (держава, політичні партії та рухи) та неполітичних чинників (сім'я, школа, церква, неформальні групи, ЗМІ), які, включаючи молоду людину в систему суспільно-політичних відносин, готують її до засвоєння існуючих у суспільстві норм, цінностей політичної культури і вироблення на їх основі власної політичної і громадської позиції [2].

Первинна соціалізація сучасної української молоді відбувається в умовах її соціальної і духовної

незахищеності. І причина тут не лише в тому, що це частина населення, яка поки що навчається або лише почала свою трудову діяльність. Культура молоді формується в умовах трансформації сучасного українського суспільства та переосмислення духовних цінностей, норм, ідеалів та ідей, що становлять основу визначення пріоритетних напрямів розвитку держави, в тому числі і на формування та становлення демократичних ціннісних засад. Цей процес супроводжуються розчаруванням у попередній системі ціннісних орієнтацій, втратою і зневірою в ідеалах та цінностях, що нав'язувалися нашому суспільству сімдесят десятиріч тому, а також відсутністю нової ієрархії ціннісних орієнтацій через страх перед невідомим, майбутнім та апатією [3]. Нинішня ситуація характеризується порушеннями в механізмі наступності, тобто молодь відмовляється від усього минулого, не сприймає досвід батьків. Все вищезазначене впливає не лише на формування культури сучасної молоді, а й на майбутній культурно-духовний потенціал нації.

Формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасному українському суспільстві проявляється в одночасному впливі на особистість молодої людини різних факторів: культурно-історичних, політичних, економічних та інш. Тому молоді у такому шаленому розмаїтті цінностей, що наявне у суспільстві, доводиться самим вирішувати, що в нинішніх умовах є цінним, і від ціннісних орієнтацій молоді значною мірою залежатиме майбутнє України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко Г. Г. Краткий философский словарь / Кириленко Г. Г., Шевцов Е.В.- М.: МГУ, 2002.- С. 423.

2. Українське телебачення і проблеми виховання молоді (за оцінками науковців та журналістів-практиків) [Текст] // Українська періодика: історія і сучасність. – Л., 2002. – 570 с.

3. Головач Н.М. Ціннісні орієнтації сучасної людини: сутність, трансформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/252-tsinnisni-orientatsiyi-suchasnoyi-ljudini-sutnist-transformatsija.html>.

Нарядько Галина Яківна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЦІННОСТІ В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Категорія «громадянське суспільство» уособлює в собі ціннісні орієнтири розвитку сучасного соціуму. Фундаментом громадянського суспільства є приватна власність, широкий пласт середнього класу, якому притаманний правовий світогляд, розвинена система правових відносин, наявність численних політичних та громадських організацій, широка мережа незалежних від держави ЗМІ. Всі означені складові можуть існувати завдяки активній діяльності особистості. Тому провідною метою сучасного соціуму є виховання таких вільних, самостійних, самодостатніх самоврядних, тобто відповідальних особистостей (обмежених у своїх діях тільки правом), які покликані розробити та запровадити конструктивні, фундаментальні перетворення в житті суспільства.

Панівними цінностями громадянського суспільства є ті, що виражають природу людини як особистості і тому є водночас загальнолюдськими істинами. Тобто у правовій державі закон має бути спрямований на захист прав і свобод людини таким чином, щоб не суперечити інтересам інших людей та суспільства в цілому. Закон має розповсюджуватись однаково як на окрему особистість, так і на державу в цілому.

Важливою умовою становлення громадянського суспільства є взаємовідповідальність між державою та особою. Це є передумовою гармонії між останніми, яка необхідна для нормального життєдіяльності суспільства. При цьому, лише в контексті дійсних соціальних практик, які засновані на визнанні пріоритетності громадянських свобод та прав людини, громадянське суспільство набуває справжнього змісту.

В результаті проведеного аналізу сучасного вітчизняного законодавства було встановлено, що позитивні реальні зрушення мають місце. А згідно рейтингів міжнародних організацій показники розвитку громадянського суспільства в Україні значно поліпшились порівняно з іншими пострадянськими державами [1; 2; 3; 4; 5].

Ми підтримуємо думку багатьох вчених з приводу того, що громадянське суспільство необхідно розглядати як безкінечний процес вдосконалення, що охоплює всі сфери людського життя. Громадянське суспільство, яке прагне абсолютної гармонії, є, певною мірою, утопією, недосяжним ідеалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етнонаціональна політика України (дані Міністерства закордонних справ України) // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/379.htm>.
2. Кількість суб'єктів ЄДРПЦУ за галузями економіки та організаційно-правовими формами господарювання станом на 1 липня 2009 р. // http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/edrpo/edrpo_u/opfg/ks_za_opf0109.htm.
3. Українське суспільство 1992 – 2008. Соціологічний моніторинг / за ред. д.ек.н. В. Ворони,

д.соц.н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2008. – 656 с.

4. Freedom in the World 2009 Survey Release // <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=445>.

5. National in Transit – Ukraine (2008) // www.freedomhouse.org/template.cfm?page=47&nit=472&year=2008.

Облова Людмила Анатоліївна (Київ) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова.

ЦИВИЛИЗОВАННЫЙ ЧЕЛОВЕК В ПЕРСПЕКТИВЕ «ПОСТЧЕЛОВЕЧНОСТИ»

Дикари ничего не знают о вредности и пользе. Но то, что люди низкого уровня цивилизации производят захоронения с соблюдением установленного обряда и продолжают род в уединении, свидетельствует об их понимании существования «потаенности». Значит, не ассоциируя смерть с вредительством, а витальное с удовольствием, жизнь на примитивном уровне развития общества, предполагает организацию пространства с учетом особенного ограничения.

Люди высокого уровня цивилизации в отношении «особенного ограничения» ничем не отличаются от дикарей. Рост стадий всемирного исторического процесса и размножение социальных классов не изменили взгляд на смерть и личное. И практическое действие в их отношении сохранилось. Но образованный человек отличается от примитивного знанием лишнего (содействующего) и незнанием как поступать с изысками. Одним из способов

организации жизни на уровне культурного общества есть принцип полезности (Дж.Милль).

Культурный человек – не дикарь. Но не потому, что не ест насекомых, а потому что ест их, сварив и из тарелки. На этом уровне исчезают различия низких и высоких стадий цивилизации, и начинается разговор о дикарях – людей без цивилизации и цивилизованных. То, что объединяло дикаря и культурного и основало цивилизацию, забывается. И речь не о варварстве, как мостике между «низким» и «высоким», а о принятии особенного ограничения. Когда на первый план выходит «кухня», различие примитивного и образованного человека становится доминантным.

Сегодня никто не станет сомневаться в том, что мы цивилизованные. Не больше цивилизованные, чем дикие, а исключительно цивилизованные. Массив достижений настолько велик, что явно тянет на «умаление». Актив времени требует обратить внимание на то, что современником ценится все, что тоньше, легче, видней и быстрее. Это связано с тем, что наш уровень цивилизации не столько оторвался от предыдущего, сколько явно отличается от дикости культом цивилизации. И причиной почитания «высокоразвитости» есть поклонение привилегии.

Неспроста разгоняющаяся в наше время культурология, не замечает того, что ее разносит. Культурологи неослабно занимаются «культурным текстом» и не задумываются о своем современном преимуществе. То есть не думают о том, что культурный – это образованный из пользы человек, а феномен культуры – это становление на путь привилегии. С появлением цивилизации человек отправился блокировать «выход из потаенности» (Хайдеггер) и сегодня, оказавшись «на пределе», предпочитает свободе преступление.

Сегодня опаздывающий, воруемый, изменяющий, предающий полагаются свободными. А те, кто вовремя и сдержаны своим местом – рабами. Утверждая на словах о том, что опаздывать нельзя, культурный человек везде опаздывает. И не видит в этом преступности. Только исправимую оплошность, дозволенную себе свободой воли. Ведь опаздывать плохо, но можно. Ко всему, существует возможность «затирки» полученной привилегии. Прощением всегда можно вернуть доверие.

Действую по своей воле, цивилизованный сам себя предает необходимости преследования. При этом винит в контроле того, кто вынужден проверять. И все от того, что «культурный» не видит резона следовать назначению.

Цивилизация контролирует современника жесткими мерами, так как сам он должного надлежащим образом не сделает. Будучи отпущенным, он обязательно одержит привилегию и при «обнаружении» лишнего зазора обвинит в случившемся цивилизацию. Ориентированный доступностью нарушения, культурный бессилён исполнять предопределенное и требует управления над собой. Так метафизическое усилие заменяется управленцем.

Сегодняшняя стадия исторического процесса, связана с достижением уровня самого преступления. Человек готов к «наступлению» себя.

Полібза Олена Олегівна (Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

МАНІПУЛЯТИВНІ ЗАСОБИ ЗМІ

Становлення інформаційної цивілізації характеризується збільшенням ролі суспільної думки у всіх сферах життєдіяльності. При цьому суспільна думка формується та моделюється багатьма факторами, серед яких на сьогоднішній день немає більш впливового інституту аніж засоби масової інформації. Ця роль ЗМІ у процесі формування суспільної думки відбувається оперативністю подачі інформації, доступністю, широким обхватом аудиторії, багатопланованістю (ЗМІ включають у себе інформацію різного характеру), соціальною орієнтованістю (висловлювання думки та інтересів великих соціальних груп) та ін.

Історії відомо багато прикладів вплив радіо на суспільну думку – притому даний вплив міг мати як позитивний так, і негативний ефект. Поява телебачення визначила новий етап у розвитку технологій формування суспільної думки. На теперішній день телебачення самий розповсюджений канал інформаційного впливу на маси, який, «завдяки широким комунікативним можливостям – оперативності, «ефекту присутності» - є найбільш ефективним інструментом управління світо погляду особистості на сучасному етапі» [1, с.143]. Телебачення на відміну від друкованих ЗМІ та радіо) впливає одразу на два органа сприйняття – слух та зір, - завдяки чому глядач отримує більший об'єм інформації, ніж слухач чи читач за

той же час. В свою чергу, це зумовлюється впливом телебачення на суспільну свідомість : « можливості телебачення дозволяють передати максимальну кількість інформації у тому виді в якому вона найбільш легше розуміється, роблячи найбільший вплив» [2].

ЗМІ використовують дуже широкий арсенал методів впливу на суспільну свідомість, в першу чергу можна виділити перетворення комунікативно-змістової сторони інформації в емоціональний вплив, котрий рухається в основному лінгвістичними засобами. Спотворення інформації (пряма брехня або зрушення понять по семантичному полю – цей прийом дозволяє створювати відображення дійсності в суспільній свідомості, в якому спотворенні факти будуть являтися частиною реальності.

Приховування інформації (замолчування, вибіркова подача матеріалу) – дозволяє сховати від широких мас частину інформації небажаної для маніпулятора. Крім приховування інформації, в ЗМІ використовується принцип «демократії шуму» – занурення повідомлення, якого неможливо уникнути, в хаотичному потоці інформаційного шуму.

Маніпулювання з часом та місцем подачі інформації. Порядок подачі відомостей, час та місце їх публікації безпосередньо впливають на оцінку та засвоєння інформації.

Ізоляція адресата. Успіх впливу більш за все залежить від того, наскільки повністю вдалося ізолювати адресата від стороннього інформаційного впливу. Ідеальним варіантом ізоляції є повна відсутність альтернативних, не контрольованих джерел інформації та думки, що можливо при тоталітарному підпорядкування ЗМІ владі.

Створювання лжеподій, містифікація. У даному випадку під видом реального факту криється подія якої не відбувалось.

Наступним важливим моментом у розгляданні впливу ЗМІ на суспільну свідомість є звернення до емоцій адресата. Е. Тофлер, розмірковуючи про вплив інформаційних та рекламних повідомлень на людину, справедливо звертає увагу на те, що ЗМІ навмисно апелюють до емоцій та почуттів отримувача інформації: « Намагаючись передати все більш насичені імідж несучі інформацію повідомлення з виростаючою швидкістю, спеціалісти з комунікації, художники та т.і. свідомо докладають зусиль до того, щоб кожна мить роботи засобів масової інформації несла можливо більшу інформаційну та емоціональну загрузки» [3, с.190].

В умовах становлення інформаційної цивілізації ЗМІ є одним з самих впливових інститутів формування суспільної свідомості, але, смисли, що транслюються ЗМІ, впливають на свідомість соціума маніпулятивно. При цьому маніпуляторами можуть виступати як самі ЗМІ, ставлячи за ціль своєї діяльності максимізацію прибутку, так і органи влади, які стараються через систему ЗМІ внести в суспільство необхідні ними ідеї, сформувані суспільну думку. Арсенал засобів впливу ЗМІ на суспільну свідомість досить великий. Можна виділити методи перевітлення комунікативно - смислової сторони інформації, методи емоціонального впливу, а також лінгвістичні методи та прийоми. Але крім цього існують багато невербальних засобів впливу, пов'язаних, перш за все з візуальною інформацією, що в більшому ступені актуально для телебачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимова С.А. Телевидение как средство формирования и управления общественным сознанием / Герасимова С.А. // Управленческое консультирование. – 2007. – №2. – С. 143 – 148.

2. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием / Кара-Мурза С.Г. – М.: Алгоритм, 2004. – 528 с.

3. Тоффлер Э. Шок будущего: Пер. с англ./ Тоффлер Э. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 558 с.

Стовпець Олександр Васильович (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства, історико-правових та мовних дисциплін Одеського національного морського університету.

ДЕЯКІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ СПЕЦИФІКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність соціально-філософського дослідження сучасної специфіки інтелектуальної діяльності обумовлюється тим, що новітні тенденції у розвитку інформаційної, науково-технічної, пізнавальної та інших різновидів інтелектуальної діяльності принципово впливають на весь інститут інтелектуальної власності. Разом з тим, існують т.зв. «класичні стандарти» права інтелектуальної власності, котрі майже не зважають на зазначені вище тенденції. Це природно породжує цілий комплекс суперечливих моментів як філософського, так і соціально-економічного та юридичного характеру. Оскільки інститут інтелектуальної власності є одним з найважливіших соціальних інститутів для постіндустріального суспільства, то проблема

інтелектуальної діяльності має стати предметом соціально-філософської рефлексії.

Новий формат інтелектуальної діяльності та інноваційного розвитку якісно змінює картину сучасного світу. Специфіка інтелектуальної діяльності змінюється в контексті таких явищ, як глобалізація, NBIC-конвергенція, постмодерн, Ні-Нуме тощо. Інтелектуальний фактор здійснює потужний вплив на ідеологію, економіку, політику, правову систему, на культуру в цілому, а відтак – і на спосіб життя, систему цінностей, суспільну психологію, тощо. Інтелектуальна діяльність завжди була тією ключовою складовою, що надавала імпульсу людському розвитку.

Під *інтелектуальною* діяльністю в найбільш загальних рисах розуміємо будь-які різновиди діяльності, що мають творчий характер та можуть бути пов'язані зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності. Найчастіше подібній діяльності притаманні такі риси, як творчість, інноваційність, раціональність, суспільна затребуваність, тощо. Домінування тих або інших якостей залежатиме від того, в якій сфері інтелектуальна діяльність має місце: у технологічній, в художній, в фундаментально-науковій, експериментально-науковій чи академічній, або в інших сферах.

Інтелектуальна діяльність не завжди відповідає реальним гуманітарним запитам й потребам. Ми нерідко бачимо розвиток інновацій заради інновацій. І навпаки, дійсно затребувані в суспільстві інновації (у сферах фармацевтики, медицини, альтернативної енергетики, тощо), ті справді корисні для людей інтелектуальні досягнення ніби тримаються «за сімома печатками». Новітні надбання прагнуть монополізувати, ізолювати од вільного доступу суспільства за допомогою системи

патентів, механізмів «копірайту», впровадження більш жорстких антиконтрафактних законів.

Ще одна проблема у сфері інтелектуальної діяльності полягає в тому, що користування новітніми технологіями вимагає відповідної освіти, певного рівня добробуту, а реальний доступ мас до високих технологій блокується і соціально-економічними факторами (низькими доходами, або недоступністю хорошої освіти), і юридичними механізмами (наприклад, неадекватністю копірайтерської політики щодо результатів інтелектуальної діяльності). Така нерівність в інформаційному співтоваристві продовжує посилюватися. Таким чином, розрив *всередині* суспільств поступово переростає в розрив *між* суспільствами, який стає все більш нездоланим. А глобальна патентна система та агресивний всюдисущий «копірайт» якщо не загострюють цю «інформаційну нерівність» суспільств, то, щонайменше, консервують існуючий стан речей. Глобальний «інформаційний розрив» – вкрай небезпечна недуга, вакцини від якої людство досі не виробило.

Соціально-філософський аналіз питання щодо специфіки інтелектуальної діяльності в сучасних соціокультурних умовах визначає необхідність, дещо резюмуючи викладене, акцентувати увагу на таких моментах.

Цивілізоване суспільство змінює свої підходи до пізнавальної діяльності. Нинішній рівень конвергентних тенденцій в науково-дослідницькій сфері свідчить про трансформацію культурних і смислових дискурсів. Важливу роль в цьому процесі відіграє інтелектуальна діяльність у всьому розмаїтті її форм.

У зв'язку з цим, ми маємо усвідомити, що, з огляду на тенденцію істотної зміни специфіки інтелектуальної діяльності, право інтелектуальної власності в тому

форматі, в якому воно існує нині – це ультраконсервативний глобальний соціальний інститут, що має бути реформований. Ситуація із правовим регулюванням охорони та захисту результатів інтелектуальної діяльності, за своїм впливом на динаміку розвитку сучасної культури і науки, може бути охарактеризована як контрпродуктивна, майже «середньовічна». Адже саме для середньовічних часів і був притаманний той безкомпромісний характер норм, що складають догматику нині існуючого інтелектуально-правового законодавства. Між тим сучасна постіндустріальна цивілізація потребує більш гнучкого законодавства щодо права власності у сфері інтелектуальної діяльності.

Необхідно робити поправку на те, що світ в «епоху інформації» змінюється незрівнянно динамічніше аніж тоді, коли надавалися середньовічні авторські «привілеї». Неможливо нескінченно підтримувати стандарти тих часів. А конвергентні процеси у сфері технічних, природознавчих, гуманітарних наук, інформатики – все, що позначено терміном «NBIC-конвергенція», – вимагають лібералізації у сфері регламентації інтелектуальної діяльності.

Пошук балансу інтересів різних суб'єктів інтелектуальної власності та інтересів відкритого інформаційного суспільства залишається перспективним завданням суспільних наук, в т.ч. соціальної філософії. На сьогодні ж не існує універсального рецепту емансипації інтелектуальної діяльності від юридичних імперативів. Однак потреба домовитися стосовно нових стандартів в цій сфері, враховуючи зазначені вище новітні тенденції, в постіндустріальному суспільстві неминуче зростатиме.

Федоровська Ольга Борисівна (Київ) – кандидат юридичних наук, здобувач кафедри філософії, Центр гуманітарної освіти НАН України.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ЦЕННОСТЬ ПРАВОСОЗНАНИЯ

В правовой и философско-политологической плоскости понятие ответственность следует рассматривать в нескольких аспектах: ответственность каждой отдельной личности и ответственность государства в целом, затрагивая при этом вопросы морально-правового отношения личности к обществу, нравственного долга и целесообразности правовых норм, возможности принимать решения, а также связанные с этим вопросы правоты или виновности. При этом важно понимать, что ответственность в системе «человек-государство» всегда взаимосвязана. В качестве философской проблемы тема ответственности рассматривалась в работах Х. Арендт («Личная ответственность при диктатуре»), П. Рикёра («Мораль, этика и политика», «Справедливое», «Концепт ответственности. Эссе семантического анализа»). Эти подходы доказывают, что идея ответственности становится для современного общества не только одной из главных ценностных основ правосознания, но и важнейшим концептом, определяющим принципы общественного, как государственного, так и гражданского, развития.

Проблема ответственности в определённой степени сопутствует не менее актуальной проблеме справедливости, рассмотрение которых целесообразно рассматривать во взаимосвязи. Кроме того, важно учитывать при решении вопросов о ценностных основаниях общественного бытия связь разного рода благ: «Действительно, если общество на законном основании

можно представить как обширную систему распределения, то как же не принять во внимание реальное многообразие распределяемых благ? И как же, в частности, можно не считаться с существующим различием между рыночными благами (такими как доходы, наследство, услуги и т.п.) и нерыночными благами (такими, как гражданственность, безопасность, благотворительность, здравоохранение, образование, коммунальное обслуживание и т.п.)?» [1]. При этом важную роль П. Рикёр отводит государству: «Государство предстаёт в роли регулирующей силы, которой требует конкуренция, являющаяся результатом столкновений притязаний, связанных с разнообразными благами...» [там же]. Отсюда следует, что говоря об ответственности, в первую очередь – ответственности государственной власти, необходимо рассмотреть это понятие соотносительно со свободой и интересами.

Согласно одному из подходов, власть понимается как сила, детерминированная столкновением интересов: «... способ и форма сосуществования интересов, форма выражения победившего интереса, состояние власти, определяемое через категории "сильная" и "слабая", "устойчивая" и "временная", "демократическая" и "деспотическая" всецело зависят от победившего интереса. <...> ... если интерес характеризует состояние зависимости между необходимостью удовлетворения потребностей субъекта, способами и средствами их удовлетворения, которые субъект организует через собственную деятельность, то власть – это зависимость между необходимостью реализации интересов конкретного субъекта общественных отношений, способами и средствами реализации, находящимися в пределах полномочий специальных органов или отдельных лиц, выражающих соотношение социальных сил и содержание победившего интереса» [2]. Каким же образом

можно определить, в каких случаях власть должна нести ответственность, что будет мерилom действий власти? Таким мерилom может быть лишь общественное благо: «Общественное благо должно быть непреложным и всеобщим законом всех государей и правилом всех законов, создаваемых ими. Когда они нарушают этот великий закон, они нарушают замысел их институции и действуют вопреки всем родам права» (Фенелон) [3].

Сопоставляя же понятие ответственности государственной власти с понятием свободы, прежде всего, отметим, что соотношение «власть – свобода» содержит в себе множество противоречий, которые закладываются и социальным положением человека в конкретной общественной системе и качеством самой власти и личностной культурой свободы и т.д. Все эти проблемные ситуации рожают не менее проблемные («вечные») вопросы, на которые, тем не менее, необходимо находить ответы. Кто обладает свободой в большей мере – человек во власти или человек перед лицом власти? К решению данной проблемы существует, по меньшей мере, два противоположных подхода. С одной стороны, наличие власти даёт возможность принимать определенные решения и поступки единолично и бесконтрольно. Но есть и другая точка зрения, высказанная Л.Н. Толстым: «Чем выше стоит человек на общественной лестнице, чем с большими людьми он связан, чем больше власти он имеет на других людей, тем очевиднее предопределенность и неизбежность каждого его поступка» [4]. Если исходить из такой логики, то наиболее свободными членами общества являются те, кто занимает в этом обществе самые низшие ступени. Так, бездомный одинокий бродяга абсолютно свободен – у него нет имущества, должностей и социальных связей, которые могли бы порождать какие бы то ни было обязательства. В

то же время руководитель государства, обладающий высшей властью в государстве, связан наибольшим количеством обязательств, норм, традиций, международных договоров, а потому свобода его действий и поступков весьма ограничена. Не снимает ли такой подход ответственность с власть предержащих? В данном контексте следует учитывать как бы две свободы: свобода как возможность действовать и принимать решения (возможность самореализации) и свобода как отсутствие обязательств. В первом случае более свободен человек, обладающий властью – на его пути намного меньше преград. Во втором же случае более свободен человек, обладающий наименьшей властью.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рикёр П. Мораль, этика и политика [Электронный ресурс] / П. Рикёр. – Режим доступа: http://krotov.info/libr_min/17_r/ik/er.htm
2. Сіренко В.Ф. Інтереси і влада / Сіренко В.Ф. – К.: Оріяни, 2006. – С. 16
3. Журне Ш. Христианские требования в политике / Ш.Журне. – К.: Дух и литера, 1998. – С. 333-334
4. Толстой Л.Н. Война и мир: Т.III-IV / Примеч. Г. Краснова, Н. Фортунатова. – М.:Изд-во Эксмо, 2006. – С. 12-13

Шостак Віктор Михайлович (Луцьк) – кандидат історичних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, доцент кафедри культурології та менеджменту соціокультурної діяльності.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Цінності як форми утримання й закріплення споріднених смислів. Ієрархія та відмінності за статусом і за рівнем свого функціонування в людському бутті. Універсальні та ситуаційні цінності в сучасному суспільстві.

Добро і свобода як універсальні цінності прилучення людини до світу моральності та відповідальності. Концепції добра та їх трансформації в сучасному українському суспільстві. Свобода головна умова вільного пошуку узагальненого та універсального смислу. Проблема пошуку істини.

Реакція на моральну і соціальну кризу. Масовий синдром заниженої самооцінки: відмова від відповідальності, інфантизм, уникнення завдань підвищеної складності, ослаблення самовдосконалення, соціальний ізоляціонізм.

Ціннісна основа виходу з кризи – зосередження зусиль на зміцненні та підвищенні почуття власної гідності. Форми активності і особиста діяльність в постмодернізаційному суспільстві.

Ознаки соціокультурної трансформації, поява нових моделей мислення і соціальних відносин. Риси цивілізації третьої хвилі у трактуванні А. Тоффлера. Трансформація влади в сучасних умовах. Культурологічні чинники як глибинна основа влади, що втілюються насамперед в інформації та знаннях.

Особливості постмодернізації в сучасному українському суспільстві та нові ціннісні орієнтації. Плюралізація й індивідуалізація життєвих стилів, розмаїття культурних форм, їх релятивізація. Розмивання

соціальної структури в традиційних критеріях, зникнення звичної ієрархії, нерівність перестає бути негативною характеристикою і набуває ознаки інакшості, несхожості, унікальності.

Втрачаються цінності соціальної мобільності через відмову від однозначної шкали соціального престижу. Посткласовий характер суспільства, долаючи розшарування, утверджується на базі людських агрегацій, що формуються за ознаками подібності смаків, життєвих стилів, інших характерних рис.

Спостерігається амбівалентність масової свідомості, що виявляється в електоральній поведінці. Відсутність соціально-прошаркової ідентифікації політичних партій, громадських рухів.

Розпад звичних ідеологічних систем і вчень, традиційних ідейно-ціннісних утворень, на основі яких пояснювався навколишній світ, розумілася історія і особиста поведінка.

Зміни в культурній ієрархії, плюралізація субкультур, глобалізація й універсалізація масової культури. Мозаїчність і фрагментарність способу життя і структури соціальних ролей.

Різні цінності мають різну вагу. Ціннісне структурування дійсності на позитивне та негативне приховує в собі можливість спрощення. Беззастережне прийняття поділу дійсності на безумовно красиве та потворне, на добро і зло, справедливе та несправедливе часто спричиняє чорно-біле бачення світу.

Така позиція провокує на насильницькі дії як єдиний ефективний засіб розв'язання наявних проблем. Умовою узгодження цінностей із життєвими смислами є наявність сумління і совісті.

Сумління – це найінтимніший вияв самосвідомості людини. Це самознання й самооцінка, що майже не

піддаються послідовному самоусвідомленню. Воно діє як здатність інтуїтивно віднаходити смисли конкретних ситуацій і зіставляти їх між собою та з відповідними цінностями.

Смисловий базис людського життя складають базові життєві цінності які взаємодоповнюють одна одну і не мають відношення підпорядкованості. Тільки в смисловому полі цих моральних координат можливий подальший рух українського суспільства.

В.Г. Нестеренко дає перелік головних ціннісних орієнтацій нашого буття: життя, краса, істина, добро, свобода, творчість, користь, правда, святість, співпричетність, здоров'я, традиція. Підґрунтям і траєкторією розвитку названих категорій є благо і мудрість.

Юшкевич Юлія Сергіївна (Одеса) – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, історії та політології Одеського національного економічного університету.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ АКСІОСФЕРИ МОРАЛІ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

При розгляді процесу становлення системи морально-етичних цінностей особистості як процесу засвоєння нею морального досвіду суспільства виділяють його стихійну та цілеспрямовану форми. Якщо стихійна моральність виникає в процесі безпосереднього переживання повсякденного емпіричного досвіду, то цілеспрямований вплив передбачає навчання, тобто орієнтацію свідомості індивіда на морально-етичні цінності, що є домінуючими в суспільстві.

Кризовий стан сучасного соціуму обумовлює неможливість застосування стихійних форм впливу на свідомість індивідуального суб'єкту, тому виникає необхідність цілеспрямованого формування нової системи моральних принципів, які реалізуються за допомогою структур, що здатні вплести їх в тканину суспільної та індивідуальної свідомості [3, с. 76]. Основними соціальними інститутами, що виконують цю функцію, виступають родина і система освіти, а також засоби масової комунікації.

Одним з фундаментальних структурних компонентів соціуму, в межах якого реалізується первинна моральна соціалізація, виступає інститут сім'ї, який віддзеркалює, з одного боку, всі процеси, що відбуваються в суспільстві, а з іншого – здійснює зворотній вплив. Функціональне значення цього інституту щодо

формування морально-етичних цінностей розкривається через виховний та аксіологічний аспекти. Так, становлення особистості безпосередньо пов'язане з можливістю передачі морального спадку, накопиченого протягом багатьох поколінь певною родиною, та засвоєнням цієї системи морально-аксіологічних домінант, що реалізується у ході гармонійних взаємовідносин всіх членів сім'ї. Слід зазначити, що в межах цього соціального об'єднання виникає можливість трансляції не тільки тих цінностей, які є пріоритетними в сімейному колі, а й соціальних – тих, що відображують аксіосферу моралі цілої нації, носієм та хранителем яких сім'я й виступає. Але, на жаль, більшість дослідників сім'ї наголошують на її кризовому стані та втраті цим інститутом того значення, яке він мав у реалізації морального вектору розвитку суспільства.

У цьому контексті необхідно наголосити на відмінності функціонального розподілення в інституціональних моделях, що розповсюджені в західноєвропейських державах та на пострадянському просторі, в тому числі і в Україні. Ті функції, що у нас виконує система освіти, зокрема відповідальність за формування аксіосфери моралі особистості, в Західній Європі зосереджені на рівні соціуму. Недопущення здійснення аморальних вчинків реалізується там за допомогою жорсткого контролю з боку цілої низки інститутів громадянського суспільства [2]. Тому на Заході сьогодні і не виникає необхідності наділення цими повноваженнями інституту освіти. Кардинально відрізняється ситуація в сучасній Україні, де інститут громадянського суспільства тільки починає функціонувати і потребує потужної підтримки з боку інших складових соціальної системи, зокрема – освіти.

Значний вплив на свідомість особистості мають засоби масової комунікації, що здійснюють тиражування

пануючих у сучасному суспільстві морально-етичних цінностей. Так, Е. Гідденс наголошував на тому, що абсолютно невірним є погляд на засоби масової комунікації як на щось другорядне тому, що навіть ті з них, котрі виконують скоріше «розслаблюючу» функцію, надаючи необмежену можливість доступу до знань, від яких залежить суспільне життя, здійснюють величезний вплив на наше світовідчуття та соціум у цілому [1, с. 414].

Слід зазначити, що засоби масової комунікації виступають оптимальним засобом передачі ціннісного досвіду в силу того, що вони, по-перше, характеризуються здатністю зберігати найкращі надбання моральної культури для трансляції наступним поколінням; по-друге, сприяють творчому виробництву цінностей та реалізації креативних здібностей членів соціуму; по-третє, здатні охопити велику аудиторію та привнести певні естетичні якості, що посилюють емоційні механізми сприйняття цінностей.

Але в той же час, не дивлячись на величезні можливості трансляції морально-етичних цінностей за допомогою цього каналу, більш близькою до реальності і тому вагомішою в контексті нашого дослідження видається позиція, згідно з якою засоби масової комунікації внаслідок своєї некерованості, комерціалізації, розглядаються як такі, що здійснюють скоріше негативний вплив на свідомість окремої особистості та моральний стан суспільства в цілому.

Отже, в сучасних умовах послаблення родинних зв'язків, посилення негативних тенденцій впливу засобів масової інформації та інших елементів соціального середовища саме інститут освіти здатний здійснювати корегування аксіосфери окремої особистості та спрямовувати її духовну енергію на досягнення власної моральної досконалості. Освіта є вагомим механізмом

трансляції морально-етичних цінностей, морального досвіду та орієнтації на історично обумовлені моральні еталони, зафіксовані в суспільній свідомості. Прагнучи залучити людину до морально-етичних цінностей, освіта виконує одну з основних своїх соціокультурних функцій, реалізує завдання моральної соціалізації особистості, що полягає у сходженні окремої людини від індивідуального до суспільного під прямим чи опосередкованим впливом різних суспільних чинників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гидденс Э. Социология / Энтони Гидденс; [пер. с англ.; науч. ред. В. А. Ядов; общ. ред. Л. С. Гурьевой, Л. Н. Посилевича]. — М. : Эдиториал УРСС, 1999. — 704 с.
2. Запесоцкий А. С. Куда идет российская культура? (материалы «круглого стола») / Г. А. Гаджиев и др. // Вопросы философии. — 2010 — № 9. — С. 3-59.
3. Романенко М. І. Освіта як об'єкт соціально-філософського аналізу : [монографія] / Михайло Ілліч Романенко. — Дніпропетровськ, 1998. — 131 с.

Яшина Олена Миколаївна (Дніпропетровськ) – старший викладач кафедри виховання та культури здоров'я КВНЗ «Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ XXI СТОЛІТТЯ

На початку XXI століття спостерігаються системні зміни у ціннісних орієнтаціях сучасного суспільства. Розвиток нових форм раціональності, перехід до принципово відкритого, діалогічного типу мислення створює умови як для плюралістичного, так й інтегративного підходу до світу. Якщо в рамках класичної парадигми мислення основний вектор пізнання був спрямований на формування цілеобумовленої та раціонально обґрунтованої наукової картини світу особистості, що включає діяльність за певним заздалегідь визначеним алгоритмом, то постнекласична світоглядна парадигма передбачає багатоваріантність когнітивних та креативних практик, що сприяють постійному розширенню комунікативного та міждисциплінарного простору. Особливе значення при цьому набуває художньо-естетичний компонент пізнання. Зокрема, Ю. Габермас вказує на процеси постійного нарощення естетичної складової життя сучасної людини як «свавілля естетичного» [4, с. 22], що набуває абсолютної влади над реальністю.

Питання теоретико-методологічних засад формування художньо-естетичної культури особистості залишаються недостатньо розробленими. Особливо це стосується фундаментальних понять та категорій, що

визначають процес розкриття естетичного ставлення до світу, а також продуктивних засобів його реалізації.

Художньо-естетична культура особистості має включати активно-діяльнісне ставлення до світу шляхом прагнення досконалості, гармонії, цілісності у всіх сферах її життя. Її розвиток пов'язаний із відповідним естетичним сприйняттям та свідомістю, як «здатністю надавати предметам та явищам естетичної оцінки, формувати естетичне ставлення до них та судити про їх естетичні чесноти» [1, с. 83].

Якщо говорити про роль освіти у процесі розвитку художньо-естетичної культури особистості, то, на жаль, пріоритетними залишаються технологічні, а не творчо-пошукові його компоненти. Часто ми можемо спостерігати налаштування не на естетичні, а суто прагматичні пріоритети навчання та виховання. При цьому кінцевою метою освіти стає формування прагматично-зорієнтованої моделі життєдіяльності людини як певного соціально успішного проекту.

Хоча соціальна успішність особистості як вміння пристосовуватися до вимог та потреб суспільства є важливим компонентом її соціалізації, однак при цьому не враховуються внутрішні потреби особистості до саморозвитку. Особистісно-зорієнтована, гуманістична парадигма освіти визначає метою освітньої діяльності розвиток особистості як суб'єкта не тільки соціально-функціонального, а й духовного початку культури [2]. Естетично-художня освіта є однією з освітніх технологій, що зорієнтовані на виявлення засобів творчо-продуктивної діяльності людини, здатної до проектування своїх життєтворчих стратегій самореалізації та самоствердження.

Художньо-естетична культура особистості формується на основі творчо ініційованої діяльності з

перетворення дійсності у предметне поле культури. При цьому відбувається трансформація не тільки оточуючого світу, а й внутрішнього змісту світогляду особистості. У цьому сенсі художньо-естетичне світосприйняття є екзистенційно-значущим компонентом життя кожної людини. В його основу покладено націленість на певний ідеал як прекрасне, піднесене, гармонійне у людському бутті.

Важливим інструментом розвитку художньо-естетичної культури особистості XXI століття виступають різноманітні засоби комунікації, які впливають на її ціннісні орієнтації. При цьому необхідно запобігати маніпулятивним практикам, що суттєво деформують світогляд сучасної людини. Важливим способом подолання подібних тенденцій є засвоєння класичних джерел мистецтва, осмислення загально-культурного змісту досягнень художньої творчості. Також орієнтиром творчо-розвивальної активності людини є засвоєння діалогічних моделей пізнання різних культур та народів, їхніх сутнісних основ.

Діалогічна парадигма стала сьогодні пріоритетним напрямком соціогуманітарного пізнання. В освіті це пов'язано із запровадженням та поширенням розвивальних технологій навчання, в тому числі в процесі художньо-естетичного виховання. В основі креативної педагогіки покладено розвиток здатності до активної, творчої діяльності особистості, яка здатна до високих інтелектуальних, професійних, духовно-моральних досягнень. Отже, основний акцент переноситься з формального сприйняття фактичної інформації на знаходження в неї особистісних смислів.

В межах діалогічно-спрямованої педагогіки та психології суб'єкт комунікації розглядається як носій унікальних властивостей і цілей, а основні педагогічні

методики спрямовуються на формування духовно-культурних, творчих потреб особистості. Зокрема, одним з перших дослідників феномену творчо-розвивального становлення особистості А. Маслоу сформульовано концепцію самоактуалізації особистості на основі реалізації ієрархії людських потреб [3].

Треба зазначити, що творча стратегія життя є не тільки ключовою стратегією саморозвитку особистості, а й ефективною стратегією виживання в умовах ускладнених реалій повсякденності буття людини ХХІ століття. Взагалі, сучасне плюралістичне суспільство потребує саме творчих особистостей, здатних до багатовимірного аналізу та синтезу проявів людської культури. Розкриття особливостей і тенденцій розвитку художньо-естетичної культури особистості дозволяє визначити ті найважливіші механізми, що найбільше впливають на формування її загальної культури. Важливу роль при цьому відіграє правильно побудована система художньо-естетичного виховання особистості, починаючи з раннього дитинства.

Специфіка художньо-естетичного виховання в тому, що воно за допомогою відповідних засобів і методів пробуджує у дитини художньо-естетичне ставлення до життя, літератури та мистецтва, розуміння краси навколишнього світу та внутрішньої неповторності кожної людини. Такі художньо-естетичні прояви творчості особистості як художнє бачення, уява, інтуїція, почуття співрозмірності та ритму, загальне прагнення до гармонії у будь-яких діях та міжособистісному спілкуванні мають важливе суспільне значення, бо без них неможливі ані наукова діяльність, ані світоглядне зростання та духовно-моральний розвиток.

Таким чином, художньо-естетична культура особистості є основою її всебічного розвитку. З іншого боку, вона може розвиватися лише в органічному зв'язку із

моральною, інтелектуальною, фізичною та трудовою культурою. Особливе значення при формуванні художньо-естетичної культури особистості має мистецтво, яке спрямоване на закладання основ художньо-образного світосприйняття та духовного розвитку. У першу чергу мистецтво формує відповідні естетичні потреби як прагнення краси та гармонії. Тому найнеобхіднішим сьогодні є розкриття теоретичних підвалин взаємодії мистецтва в художньо-естетичному та загальному розвитку особистості, визначення можливих засобів інтеграції мистецтва у навчально-виховному процесі. Серед найголовніших цінностей постнекласичної світоглядної парадигми, які при цьому мають бути закладені – творча свобода, критичне мислення, співробітництво, діалог, ціннісний плюралізм. А найважливішими завданнями освіти мають бути формування в особистості навичок пошуковості, творчої спрямованості діяльності, прагнення до самовиразу та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.Л. Место искусства в познании мира/ А.Л.Андреев. – М.: Политиздат, 1980. – 255 с.
2. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике/ Ш.А.Амонашвили. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996.- 235с.
3. Маслоу А. Самоактуализация/ А.Маслоу // Психология личности: Тексты. – М.: Изд. МГУ, 1982. – С. 108–118.
4. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне / Ю.Хабермас. - М.: Весь мир, 2003. – 416 с.

Секція № 2

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Возняк Сергій Степанович (Луцьк) – кандидат філософських наук, професор кафедри культурології і менеджменту соціокультурної діяльності

ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОБЕРНЕНА ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Одним із найсучасніших способів вдосконалення освітнього процесу вважається розробка і впровадження нових освітніх технологій. Отже, серед різноманітних *форм* здійснення освітньої діяльності перевага відверто віддається саме «технологіям». При цьому *зміст* освіти тлумачиться як той різноманітний «матеріал», який мають засвоїти учні, основи різних наук як гуманітарного, так і природничого циклу. Засвоєння цього змісту передбачає різні форми, тому освітні технології постають ніби нормальними, навіть передовими формами організації та реалізації змісту освіти.

Проте вважаю доречним стверджувати, що освітні технології постають не просто деякими «формами» поруч з іншими, а саме *оберненими* (перетвореними, перекрученими, спотвореними) *формами* здійснення освітньої діяльності.

Н.В. Гусєва слушно стверджує: «“Технологізація” освіти є об’єктивним процесом. Вона диктується способами організації суспільного життя в цілому. Розробка і впровадження нових технологій в різних сферах суспільної діяльності виступає показником її відповідності параметрам сучасності, зрілості, успішності, перспективності, як вони розуміються сьогодні. Ці ж параметри щодо освітнього процесу формулюються як риси освітньої діяльності, яка будується за моделями найбільш ефективної передачі готового знання або

інформації. Такий підхід до розуміння освіти в сучасному світі багато в чому є вже усталеною нормою» [1, с. 83]. Отже, за норму вважається те, що аж ніяк не є нормальним за своєю природою (передача готового знання в об'єктній формі). А це вже ознака *оберненої форми*.

К. Маркс увів у філософію концепт «обернена форма», який подальший розвиток одержав у працях Г.С. Батищева, М.К. Мамардашвілі, О.О. Хамідова. Обернена форма, будучи породженням складних сутнісних процесів і зв'язків, на поверхні системи так їх перекручує, що здається – ніби їх і не існує зовсім, оскільки вона, обернена форма, видає саму себе за сутність або за адекватну форму реалізації сутності. Ось чому перекручене в очах буденної свідомості та емпіристської методології сприймається за норму, за майже природний порядок речей. Казахстанський вчений О.О. Хамідов вважає, що для виникнення оберненої, перетвореної форми повинна існувати висхідна форма, якою, на його думку, постає «редукована конкретність», де єдність багатоманітного підкорена певним *абстрактним* (в смислі – однобічним) зв'язкам, способам здійснення змістовності процесу.

Сучасний освітній процес являє собою ось таку *редуковану конкретність* – як в дійсності, так і в способах його осмислення у різноманітних педагогічних теоріях та «філософіях освіти». Сутність освіти тлумачиться як передача готового досвіду, а тому на передній план висуваються питання адаптації індивідів до існуючого соціуму, його вимог і правил. А тоді смисл і мету освіти вбачають в покращенні пристосованості до завдань, що весь час оновлюються. Тому «на шляху такого розуміння в сучасному світі йде гонитва за більш досконалішими освітніми технологіями. Вважається, що саме такий шлях є адекватним сучасному рівню розуміння людини і освіти»

[1, с. 86]. Нормою стає функціональний, інструменталістський підхід. Проте будь-які технології не здатні забезпечити *особистісний розвиток* обох учасників освітнього процесу.

Яким же чином власне *нове* може проникати у тканину освітньо-педагогічного спілкування з метою розвитку його сутності? Висувається *ідея*, розроблюється концепція, вона трансформується в *методологію* як «зняту» теорію, а сама методологія знімається в *методиці*. Ось це – нормальний шлях виникнення і впровадження нового змісту, нових форм в освітній процес. Від теорії – через методологію – до конкретної методики.

Насправді ми можемо спостерігати зовсім інший процес. Йде пошук інноваційних методик (ефективних, успішних, результативних – як на запит сучасного соціуму), а про їх концептуальні засади, категоріальний рівень ніхто і не турбується. Головне, щоб працювало. А це вже суто технологічний підхід до справи. Здається, що за запитами нових освітніх технологій криється звичайнісінька традиційна гонитва за новими методиками, причому – обов'язково готовими, щоб можна було їх одразу застосувати до справи і одержати позитивний ефект. Або хоча б прозвітуватись про використання інновацій.

На мою думку, технологізація робить перекрученим весь освітній процес, рівним чином перекручує і його зміст, і форму. Зміст алгоритмізується, перетворюється в ряд кінцевих знансєвих структур. Нівелюється знання як процес і тим самим перетворюється на байдужу інформацію.

Освітні технології постають *оберненими формами* там і тоді, де і коли сам освітній процес редукований до своєї інструментальної частини. За межами цієї об'єктно-речової структури мають залишатись людські, живі,

змістовні зв'язки, стосунки людей, які, своєю чергою, здатні самі вирішити використовувати ті чи інші засоби (технології), розуміючи їх природу і даючи собі звіт про це.

Філософська аналітика освітнього процесу крізь призму діалектики категорій «зміст» і «форма», враховуючи досягнення класичної філософської думки, здатна вивести теоретичний розгляд на розуміння дійсного коріння існуючих проблем у царині освіти і знайти належне місце й «освітнім технологіям». Поза такою теоретично-критичною рефлексією будь яке «вдосконалення», «покращення» у цій сфері знову обернеться псуванням, руйнацією, вже вкотре реформування освіти перетвориться на її де-формування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусева Н.В. Образовательные технологии и человек: философский аспект проблемы / Н. В. Гусева // Педагогическое мышление: направления, проблемы, поиски / науч. ред. и авт.-сост. Г.В. Лобастов. — М.: ООО «Русское слово — учебник», 2014. — С. 83–92.

Возняк Володимир Степанович (Дрогобич) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

НЕ «ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ», А СОБСТВЕННО ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ!

В современном социуме остро востребованы новые «образовательные технологии». Так, по крайней мере, ставят вопрос и теоретики от педагогики, и авторы всевозможных книжек по «философии образования», полагая, что тем самым отвечают на «вызовы времени». *А если подумать?* Не кроется ли за запросом об «образовательных технологиях» наша неизбывная привычка искать некую *панацею* от всяческих бед, и притом искать *не там*, где реально потеряли, а где – привычно, где особо думать не надо, а лишь нечто изобрести или же – еще проще – воспользоваться кем-то придуманным?

Запросы на новые технологии присущи исключительно *инженерному мышлению, технократическому* подходу к разрешению острых проблем современности. И сфера образования у нас по уши погрязла в подобном технократизме. В.П. Зинченко замечает: «Существенной особенностью технократического мышления является взгляд на человека как на компонент системы, который обучают и программируют, как на объект разнообразных манипуляций, а не как на личность, для которой характерна не только самостоятельность, но и свобода по отношению к возможному пространству деятельности.

Технократическое мышление весьма неплохо программирует присущий ему субъективизм, за которым в свою очередь лежат определённые социальные интересы» [1, с. 18]. Вот такой тип мышления торжествует у нас в образовании. Эвальд Ильенков такое мышление называет мышлением *инженера-конструктора*. Последний организует готовые детали в некоторую систему, способную служить выполнению той или иной цели. «И на людей такой инженер-конструктор столь же естественно смотрит как на детали, входящие в создаваемую им конструкцию. Сами по себе её элементы интересуют его лишь постольку, поскольку их можно (или нельзя) приспособить к делу, к сооружаемой малой или большой машине, механизму, системе машин» [2, с. 87]. Деятельность современного педагога и способ организации его мышления очень напоминает именно такое, «инженерное», отношение к делу, которое *на первый план* выпячивает именно те или иные «технологии».

Собственно *педагогическое мышление* как таковое и не присуще сфере образования. Мышление предстаёт человеческой способностью осуществлять деятельность в соответствии с объективными закономерностями реальности, адекватно, как сказал бы Гегель, «сути дела». А для этого субъект должен уметь изменять, перестраивать, пресуществлять, преобразовывать формы, схемы, образы собственной активности, т.е. осуществлять деятельность в идеальном плане. Мышление является всеобщей идеальной формой деятельности человека, которая согласуется со всеобщими формами самой действительности. Эти всеобщие, универсальные формы бытия, тождественные формам мышления, являются *категориями* как точками *сращения* (лучше: сращивания) субстанции и субъекта, мира и человека, культурно-исторического опыта и индивидуального сознания.

Если «педагогическое мышление» является собственно *мышлением*, то оно содержит в себе универсально-всеобщие определения мышления как такового. Если же «педагогическое мышление» является *педагогическим*, то оно предстаёт всеобщей способностью осуществлять адекватную деятельность в *образовательной* сфере, где происходит, по словам Ф.Т. Михайлова, **«та самая встреча обращающихся друг к другу поколений, в которых культура оживает, обновляется и длится от века к веку»** [3, с. 268]. Другими словами, от «педагогического мышления» по его *понятию* требуется сущностное соответствие *природе образовательного процесса* в его всеобщих измерениях. Сущностная же логика процесса образования является *логикой становления человеческой субъективности*, личностного саморазвития, является логикой содержательного распремечивания культурно-исторических форм человеческой деятельности и общения, а такая логика *не может не совпадать* со всеобщим логосом как саморазвития субстанции, так и творческой деятельности, то есть – с сущностью свободы как предельного основания человеческого бытия в мире.

Поэтому, на мой взгляд, истинно *педагогическое мышление* по своей природе не может обладать некой своей «профессиональной спецификой», поскольку его предмет, его сфера является таким *особенным*, которое наиболее целостно, полно и содержательно воплощает и выражает *всеобщее*, универсальное в самом способе человеческого мироотношения. Посему педагогическое мышление не может не представлять как *Разум* в смысле высшего единства сознания и самосознания, как такое мышление, регулятивными принципами которого являются Истина, Добро и Красота как абсолюты человеческого (и не только) бытия вообще.

Вот такое собственно *педагогическое* и собственно *мышление* действительно способно *удержать меру технологичности* в составе своей деятельности, искать, создавать и применять те или иные образовательные технологии там, где они уместны, в меру их уместности. Но – не молиться на них, не возлагать на них непомерные роли, функции и задачи.

Отчего я не говорю о «новом» педагогическом мышлении? А потому, что в противопоставлении «нового» и «старого» мышления есть что-то от лукавого, – от рассудка. Не лежит у меня душа к «новизне», к инноватике, которые столь любезны нынешнему сознанию: все это так или иначе связано с рынком, с полезностью, покупаемостью. «Неопатия», как писал Мих. Лифшиц – это болезнь, и весьма серьезная. Нельзя совокупность представлений, мнений, предрассудков называть мышлением, это – лишь *менталитет*. Почему в сфере образования мы жалуемся на отсутствие новых технологий, и никто не сожалеет об *отсутствии ума*?

ЛИТЕРАТУРА

1. Зинченко В. П. Аффект и интеллект в образовании / В. П. Зинченко. – М. : Тривола, 1995. – 64 с.
2. Ильенков Э. В. Ленинская диалектика и метафизика позитивизма / В. Ильенков. – М. : Политиздат, 1980. – 175 с.
3. Михайлов Ф. Т. Культурология как основание общего человековедения / Ф. Т. Михайлов // Избранное / Ф. Т. Михайлов. – М. : Индрик, 2001. – С.257-390.

Горшар Тетяна Сергіївна (Дрогобич) – студентка 3 курсу спеціальності «Філософія» Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

ЧИ ПОТРІБНО НАМ СПІЛКУВАННЯ?

В мене запитали: «Навіщо ти зі мною спілкуєшся? Адже нічого не буває без причини». – Відповіла: «Просто так; бо мені цікаво, який ти». Однак запитала в інших: «Для чого ти спілкуєшся зі своїми друзями?». Відповіді отримала наступні: 1) відправив у «чорний список»; 2) «Ти п'яна?»; 3) «Бо я цього хочу»; 4) «Щоб мені давали увагу й підтримку і щоб я це давала». Тобто якщо я взаємодію з (тут: конкретним) Іншим, може виникнути питання: навіщо ця взаємодія? Найпоширеніші відповіді **щодо підстави** – 1) «осягнути «глибину» Іншого, зрозуміти його; 2) використати його (взаємодія для відшукування «дієвих» схем). **Та** 1) навіщо мені *розуміти* Іншого? 2) навіщо *використовувати* його?

Розуміти – аби: а) *оволодіти* ним, підкорити собі його «глибину», осягнувши її; б) порозумітись (вийти на діалог з «природою», з «глибиною» Іншого); в) з нудьги. Звідси – обидві головні підстави взаємодії мають на меті використання Іншого. Використовувати – аби заперечити рух як нестачу (матеріальних благ, уваги, наповненості), – отже, **всякого роду спілкування – задля задоволення**. В одних випадках використання викликає опір з боку Іншого, в інших – ні. Це залежить від співпадіння *сфери можливих вигод*, яка відкривається в конкретній взаємодії. Мета «спілкування» (прогнозована вигода) може бути або проясненою для свідомості, або неусвідомленою.

А) Тонкощі взаємодії є непроясненими, якщо вона ґрунтується на **інтуїції** (яку розуміють як «здатність

несвідомо вловлювати істину»).

«Інтуїтивність» спілкування *загрожує*: 1) пасивністю суб'єкта (він не аналізує себе *для* Іншого, тому порозуміння менш якісне), 2) незнанням (без усвідомлення «інтуїтивних процесів» я не знатиму, чому (не) вдається взаємодія, і тому **або** проводитиму її неуспішно, **або** не зможу покращити, **або** залежатиму від випадковості). Ця риса («інтуїтивність») свідчить про ту песимістичну установку, за якою присутність буття ми здатні відчувати, та не здатні висловити; слова – носії спільного для співрозмовників сенсу, – як вважається, адекватно не схоплюють сутність Іншого. З «невимовністю» ж ми застрягаємо в неясності.

Б) Тонкощі взаємодії прямують до проясненості, якщо перша ґрунтується на «виговоренні», раціональному, аналізі й самоаналізі. Чи виправданим є втручання мислення в «безпосередню природу» (людини)? – адже воно десь викривлює, десь ускладнює, десь спрощує і схематизує її. Можливо, ліпшим є «розчинення в природі» й не-думання – на користь чистого переживання присутності (уникаючи пояснень) і насолоди від неї, тобто – відмова від *само-фіксації*?

Уточнимо, що відмова від раціональності-«з-фіксацією-на-собі» є доречною, **але** – не відмова від аналізу «внутрішньої діяльності». Тобто існування-заради-утвердження-свого-буття може *не бути* «з-фіксацією-на-собі», адже людина утверджує своє буття в декому поза собою, тож на боці трансцендентного каталізатора – пріоритет буття, на боці ж активного першого суб'єкта – бажання до самозаперечення себе як активного. Розглянемо три моменти:

1) Свідомість завжди «спрямована на...»: вона й відрізняє людину від решти відомих нам видів істот, тобто є специфічно *людською* рисою і «причетна» до

сутності людини. Реалізація ж свідомості можлива лише у взаємодії (у зв'язку з інтенціональністю);

2) Необхідність виходити на діалог з Іншим: з попереднього, повнота реалізації людської сутності неможлива без взаємодії; неможлива вона і у взаємодії з істотою, нижчою за рівнем розвитку, аніж людина. Людина реалізує себе в *діалозі* (одному-на-двох-логосі, єдності-двох-логосів);

3) Що є «істиною діалогу» – найвищим Благом, до якого прагне людина: повна реалізація означала б досягнення повноти своєї сутності; найвищим Благом для кожного (ще з часів Платона) вважається «бути за сутністю» – в нашому випадку: бути визнаним у своїй повноті і, відтак, визнати буття того, хто визнає мою повноту. Людина досягне блага лише в діалозі з повнотою Іншого, якби така була можливою для виговорення в діалозі.

З будь-ким людина співвідноситься, **припускаючи** його існування (буття). Але вона не може взаємодіяти з суто-реальним-Іншим-як-таким, бо він ще – *«невідоме»*; тож перша *«добудовує до його цілісності»* з арсеналу *свого* світогляду; тому має місце *«предмет»* як ідеальна сутність, або ж *подоба* Іншого. Оскільки «Інші» – різноманітні, сталим виявляється лише *«добудовування до цілісності»*. Отже, припущення *абсолютної повноти буття* (гіпотеза *«абсолютного»*) – необхідна світоглядна передумова взаємодії, і тому припущення існування *«глибини»* Іншого є необхідним для утвердження онтологічного статусу власної *«глибини»*.

Гіпотетичні конструкти суб'єкта щодо Іншого часто називають «власною мовою суб'єкта, яку він нав'язує Іншому». Проте *«абстрактність»* і *«суб'єктивність»*, проти яких постають *«інтуїтивісти від взаємодії»*, – єдині засоби, з допомогою яких Інший є пізнаним: 1)

«абстрактність» проявляється в опосередкованому й узагальненому відображенні суттєвих зв'язків між «Я» та «Інший» завдяки мисленню (**узагальнення і схематизація**). Це уможлиблює **налагодження взаємодії** зі «співрозмовником»; 2) «суб'єктивність» проявляється в баченні Іншого крізь призму власних ілюзій (**викривлення реального Іншого у свідомості суб'єкта**), завдяки чому можливе співставлення «світоглядних картин» обох та **порозуміння**.

Для кожного з двох випадків існує механізм подолання «міжсуб'єктного мовчання»: 1) дехто вважає, що у спілкуванні ми не можемо бути почуті «як слід»; в крайньому випадку, ми потрапляємо в ілюзію розуміння. Однак: якщо мене не розуміють, то варто вдосконалювати способи й засоби взаємодії, тобто перший механізм подолання – послідовне заглиблення; 2) в інакшому ракурсі, ілюзія може виступити засобом не роз'єднання, а порозуміння. Варто розрізняти ілюзії суто мої і такі, що є спів-ілюзіями; останні є «точками дотику» до Іншого, і прояснення щодо спів-порозуміння в них є другим механізмом подолання «німоти».

Мова про зусилля постійного *оновлення* взаємодії, з кожним з яких дедалі проникливішим стає суб'єкт – щодо Іншого і щодо себе. Припущення ж щодо обох корегуються безпосередньо в процесі спілкування. Людина взаємодіє з Іншим для самоутвердження; останнє не є «фіксацією-на-собі», бо вказує на *не-всесильність* суб'єкта. **Увага до не-всесильності** – онто-мазохістичний ґрунт само-переродження й основний результат спілкування.

Демченко Ангеліна – магістрантка історико-філософського відділення Державного закладу

«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Лісєнко Олена Василівна – доктор соціологічних наук, професор, завідувач історико-філософського відділення Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ЯКІСТЬ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОЦІНКАХ СТУДЕНТІВ

Якість університетської освіти є одним з найгостріших питань у сфері вищої освіти. Прагнення університетів вийти на міжнародні ринки освітніх послуг, задовольняти потреби суспільства в підготовці високопрофесійних фахівців навряд чи можливо реалізувати без підвищення престижу і якості вищої освіти. З інституційною готовністю вітчизняної системи вищої освіти до забезпечення різних сфер суспільного життя висококваліфікованими і відповідальними фахівцями, по суті, зв'язана перспектива подолання соціально-економічної і соціально-політичної нестабільності останніх років.

Напрямок реформування освіти в Україні визначається одним з найважливіших принципів освітньої політики – забезпечення якості освіти на основі збереження його фундаментальності і відповідності потребам і вимогам сучасного суспільства. Що таке якість вищої освіти? Якісна освіта – це, перш за все, затребована освіта на двох основних ринках – освітніх послуг і праці. Найчастіше під якістю вищої освіти мають на увазі якість результатів освітньої діяльності вузу, при цьому часто не враховуючи важливості всіх інших складових якості університетської освіти. Для здобування дійсно якісної

освіти має бути забезпечене якість освітніх вимог (цілей, стандартів і норм), необхідні якісні ресурси (освітні програми, кадровий потенціал, контингент абітурієнтів, матеріально-технічне забезпечення, фінанси і т. д.), якісні освітні процеси (наукова і учбова діяльність, управління, освітні технології), що безпосередньо реалізують підготовку фахівців.

При цьому залежно від кінцевого споживача результатом освітньої діяльності вузу можна вважати освітні послуги, що надаються, якщо споживачем є особа (студент, аспірант та інш.), що випускається, або працедавець (підприємство, організація, в т.ч. і сам вуз), держава або суспільство. В кожного із споживачів освітніх послуг свої цілі відносно здобування якісної вищої освіти. Харківські соціологи вивчають відношення студентів до майбутнього: для чого вони здобувають освіту. Згідно даним соціологічних досліджень, чверть опитаних налаштована на те, щоб реалізувати себе, покращуючи ситуацію в країні в цілому. Вони хочуть не лише знайти вигідне місце в житті, хоча таких теж дуже багато — біля третини [1]. Для того, щоб зайняти гідне положення в суспільстві, особі потрібно отримати від вищої освіти: набір теоретичних знань і практичних умінь, навиків, необхідних для майбутньої діяльності, здобуття доходу і принесення суспільної користі; розвинені особові і професійні якості (кругозір; рівень інтелекту (уміння вирішувати складні завдання різного характеру, абстрактне мислення); особово-психологічні характеристики (організаторські здібності, самостійність в ухваленні рішень, відчуття відповідальності за свої дії і т. д.), необхідні для успішної професійної і суспільної діяльності (життя); здоров'я і фізичні навики, що забезпечують високу працездатність; високий рівень виховання і культури.

Для дослідження питань змісту та організації навчального процесу у ВНЗ, якості освіти, що отримується, у контексті реформування вищої освіти в Україні 13 січня 2016 року у Державному закладі «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського» було проведено фокусоване групове інтерв'ю з 8 студентами різних ВНЗ м. Одеси. Результати дослідження свідчать, що зміст та організація навчального процесу у ВНЗ оцінюється студентами цілком задовільно за винятком того, як насправді відбувається самостійний вибір студентами 25% навчальних дисциплін. Інформації про запропоновані на вибір дисципліни достатньо, проте сам вибір далекий від «самостійності». Процес скорочення кількості заліків, іспитів та обсягу аудиторних занять студенти схвалюють. Однак тут же називають, що виниклі труднощі при самопідготовці, особливо студенти, які вивчають точні науки. Відзначено, що немає чіткого контролю з боку викладачів за самостійною підготовкою студентів: «Немає чіткого контролю між тим що є самостійним вивченням, а що ні».

Студенти обізнані про можливості академічної мобільності, вважають її корисною, але важкодоступною через високу конкуренцію. Відзначено невдалим 1,5-річний термін навчання в магістратурі для тих, хто планує вступ до аспірантури: «Магістратура закінчується в грудні, а вступ до аспірантури у вересні і півроку йдуть з життя».

Загальна оцінка якості освіти – більшість відповідей «задовільна», одна – «добре», одна – «незадовільна». На думку студентів, перелік навчальних дисциплін потребує корекції з орієнтацією на збільшення профільних предметів і вилучення деяких непрофільних, але «такі дисципліни, як українська мова та історія України все ж потрібно вивчати». Виробничі та педагогічні практики в ході навчання визнаються студентами високо значущими

як для засвоєння знань, так і для працевлаштування випускників ВНЗ, але тривалість їх проведення студентами вважається недостатньою. Студенти назвали проблему слабкої практичної підготовки випускників, що позначається на працевлаштуванні.

Сьогодні перед сучасними університетами встав виклик швидко реагувати на постійні зміни на ринку праці. Тому для підвищення якості університетської освіти, і підготовки висококваліфікованих фахівців, утворення яких відповідало б високим вимогам працедавців, необхідно, принаймні, орієнтуватися на запити ринку праці, на створення умов продуктивної співпраці викладачів і студентів, та забезпечення міцної практичної підготовки фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Е. В чем сила, брат? или Парадоксы поколения ровесников независимости. – Режим доступа: <http://delo.ua/opinions/v-chem-sila-brat-ili-paradoksy-pokolenija-rovesnikov-nezavisimos-183742/>

Добролюбська Юлія Андріївна (Одеса) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та методології науки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО СЕГМЕНТУ ІНТЕРНЕТУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Наукова та освітня заслуга історичного сегменту Інтернету полягає, перш за все, в тому, що він надав

історикам – викладачам та студентам можливість доступу до великих електронних бібліотек, тобто до історичних «баз даних». Але історичні сайти не тільки містять великі «бази даних», вони ще й інформують своїх читачів про нові монографії та книги, публікують рецензії на твори з історії, оголошення про вакантні місця, влаштовують дискусії з актуальних питань і, крім того, вказують на близькі їм добірки матеріалів. І ми часто користуємося цими вказівками. Як правило, наше перебування в історичному Інтернеті ніколи не обмежується відвідуванням тільки одного сайту. Адже сенс Інтернету якраз таки і складається в тому, щоб зв'язати найрізноманітніші сайти в одну «систему», утворивши, таким чином, єдину інформаційну «мережу». Інтернет, дійсно, є «мережею», причому дуже густою мережею, пов'язаних один з одним сайтів. Хоча мова тут йде все-таки, про ілюзії, тому що це зовсім не сайти Інтернету, які «зв'язують» себе один з одним, а це користувачі Інтернету, які, переходячи з одного сайту на інший, створюють свої власні «віртуальні мережі». Користування Інтернетом можна назвати «віртуальною подорожжю». І, як будь-яка подорож, віртуальна подорож приховує в собі як приємні відкриття та несподіванки, так і непередбачувані небезпеки та навіть ризики.

Історична думка тільки тоді сприймається, якщо вона приймає форму певного «джерела інформації», тобто стає текстом, звуком або зображенням [1, с. 26]. До недавнього часу текст, звук і зображення могли існувати тільки окремо один від одного. Ще історики ХХ століття змушені були або читати (книгу), або дивитися (фільм), або слухати (лекцію, інтерв'ю), тобто користуватися будь-яким одним джерелом інформації. Але тепер історик, маючи в руках лише свій нетбук, може і читати, і дивитися, і слухати, тобто використовувати одночасно як

текстові, так і візуальні або звукові джерела інформації. Інтернет зміг здійснити те, чого до нього не зміг досягти жоден інший медіум – об'єднати в «одній особі» всі відомі джерела інформації, надавши своїм користувачам виняткову можливість обміну думками, участі в наукових суперечках і дискусіях – одним словом, можливість для глобальної комунікації.

З цієї причини поняття «провінційного історика» втратило в наш час будь-який сенс, тому що для глобальної мережі «провінцій» як таких не існує. Інтернет «зрівняв» всіх істориків в їх інформаційних правах, об'єднавши їх в одну світову «мережу» – світове співтовариство істориків [3, с. 131-132]. Крім того, Інтернет неймовірно поглибив, розвинену ще задовго до нього, спеціалізацію історичного знання. З цієї причини поняття «історичний сайт» навряд чи задовольнить будь-якого історика. Стрімко росте число науково-популярних сайтів, розрахованих на широке коло читачів. Функція останніх полягає не стільки в розвитку, скільки в популяризації наукового знання. Саме в області популяризації та поширення історичного знання Інтернет досяг виняткових успіхів.

Сьогодні будь-який цікавиться історією людина без проблем знайде в Інтернеті електронні книги, статті, фільми або лекції на потрібну йому тему. Однак головна заслуга Інтернету полягає, все-таки, в тому, що йому вдалося створити нову, вільну від будь-якої територіальної залежності, «віртуальну культуру». Якщо раніше кордони певної культури можна було досить чітко прокреслити територіально, то тепер культура, переставши бути чисто географічним поняттям, втратила свою конкретну «територію». Інтернет, знищивши географічні кордони культур, об'єднав найрізноманітніших людей, а в нашому випадку фахівців-істориків, незалежно від їх

походження, місця проживання або перебування, в єдиний «культурний простір». Одним словом, Інтернет викликав справжню революцію в області поширення і сприйняття інформації, поставивши під питання традиційну інтерпретацію самого поняття «культура» [2, с. 29]. Але разом з перевагами Інтернет приніс своїм користувачам також і певний ризик: Інтернет, об'єднавши істориків в одну комунікативну «мережу», сам став для них мережею.

В першу чергу мова тут йде про проблему вільного доступу до інформації. Необмежений і вільний доступ до інформації є головним принципом Інтернету, проте, здійснення цього принципу перешкоджає проблема авторських прав. Ця проблема знаходиться в явному протиріччі з принципом вільного доступу до інформації. Вирішити цю складну проблему можна тільки спільними зусиллями самих різних фахівців – істориків, юристів і політиків, причому тільки на інтернаціональному рівні. Адже міжнародні потоки інформації не знають кордонів і «регулювати» їх можливо тільки на інтернаціональній основі.

Друга проблема Інтернету пов'язана саме з цими необмеженими потоками інформації, які обрушуються на нас щодня. Якщо раніше історик, особливо радянському історик, було важко отримати потрібну інформацію – знайти необхідну книгу або джерело, отримати доступ до зарубіжних інтерпретацій теми, то тепер сучасному історик, навпаки, стало важко орієнтуватися в тому потоці історичної літератури, який на нього обрушує Інтернет. Проблема «доступу» до історичної літератури змінилася проблемою «орієнтації» в ній. Інтернет неймовірно ускладнив процеси вибору та селекції необхідної інформації [2, с. 30]. Навіть у своїй власній області досліджень історик часто може не побачити, не

помітити нового, важливого і актуального для нього. Інтернет перетворив повсякденну роботу історика на свого роду нескінченну «гонку за інформацією».

Однак головна небезпека світової мережі лежить в її абсолютній непередбачуваності, безконтрольності та навіть аморальності. Інтернет готовий прийняти до своїх «мереж» інформацію будь-якого роду – інформацію, що порушує права людини або спотворює історичну правду. Інтернет може поширювати у своїх «мережах» як світові шедеври, так і людиноненависницькі та расистські тексти. І будь-яка інформація поширюється в ньому стрімко та безконтрольно.

За своєю суттю Інтернет був і залишається «технікою» або «технічним досягненням» людини. Але ніяке «технічне досягнення» не в змозі замінити людини чи її мислення. Одним словом, старомодну функцію «мислити» Інтернет людині замінити ніяк не може. Тому, високо оцінюючи технічні можливості історичного Інтернету, ми повинні чітко усвідомлювати і його межі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородкин Л. И. История и хаос: модели синергетики в дискуссиях историков / Л. И. Бородкин // Историческое знание и интеллектуальная культура: Материалы научной конференции. [Под. ред. Б. Г. Могильницкого, Л. П. Репиной]. – Москва, 4-6 декабря 2001 г. – М.: РАН, 2001. – С. 24-28.

2. Бочаров А. В. Проблема альтернативности в истории: традиционные и нетрадиционные подходы / А. В. Бочаров // Историческое знание и интеллектуальная культура: Материалы научной конференции. [Под. ред. Б. Г. Могильницкого, Л. П. Репиной]. – Москва, 4-6 декабря 2001 г. – М.: РАН, 2001. – С. 29-33.

3. Фокин А. А. «И100рия»: вызовы и перспективы профессионального исторического сообщества /

А. А. Фокин // Люди и тексты. Исторический альманах. Информационное пространство истории. – М. : ИВИ РАН, 2014. – С. 129-146.

Пальчинська Маряна Вікторівна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент, докторант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

ОСВІТНІ РЕСУРСИ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Ефективне функціонування освіти на сучасному етапі розвитку суспільства пов'язане із використанням новітніх інфокомунікаційних технологій, зокрема тих можливостей, які надаються глобальними комп'ютерними мережами. У зв'язку з цим вирішальне значення набувають віддалений доступ до освітніх ресурсів, які містять віртуальний простір, і можливість оперативного спілкування всіх учасників освітнього процесу: «Сьогодні навчання через Інтернет розглядається не просто як зручна можливість підвищення кваліфікації, а як цілком серйозна альтернатива звичайній освіті, яка дає студентові можливість одержати глибокі знання» [1]. Це обумовлює актуальність завдання формування і поширення каталогу освітніх ресурсів, розміщених в віртуальному просторі та орієнтованих на використання в освітніх процесах.

Велика увага на державному рівні у сучасній Україні приділяється інформатизації суспільства в цілому та зокрема освітньої сфери. Реалізуються федеральні, міжвідомчі та галузеві програми, спрямовані на вирішення актуальних завдань інформатизації освіти, включаючи розвиток інфраструктури єдиного освітнього інформаційного простору, подальшу розробку електронних освітніх ресурсів, підвищення кваліфікації працівників освіти в області застосування інфокомунікаційних

технологій, їх впровадження в організацію навчального процесу, практику управління освітніми установами [5].

Питанням інформатизації освіти приділяється першочергова увага. В рамках цієї програми виконується ряд проектів по створенню електронних освітніх ресурсів нового покоління, що забезпечують реалізацію освітніх програм для всіх рівнів системи освіти. Однією з найактуальніших проблем стала інтеграція інтернет-ресурсів, розміщених на освітніх порталах, на сайтах окремих навчальних закладів, в електронних бібліотеках, каталогах тощо. Для вирішення цієї проблеми створюються інформаційні системи, які інтегрують віртуальний освітній простір за допомогою забезпечення вільного доступу к каталогам освітніх ресурсів [4; 5; 7; 6; 3].

Слід констатувати, що на даний час у віртуальному просторі вже є велика кількість матеріалів, спрямованих на підвищення ефективності освітньої системи, при цьому триває інтенсивне зростання віртуальних освітніх ресурсів.

Вищезазначене дозволяє зробити наступні висновки.

Сучасний етап розвитку сфери освіти характеризується масовим впровадженням інформаційних і телекомунікаційних технологій в діяльність всіх учасників освітнього процесу. Інформатизація та віртуалізація є одними з основних чинників, які змушують освіту вдосконалюватися.

Використання віртуальних освітніх ресурсів надає додаткові можливості з пошуку актуальної та достовірної інформації всім учасникам освітнього процесу, а також розширює методи їх використання у самостійній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Віртуальне навчання
<http://www.osvita.org.ua/distance/articles/20/>
2. Віртуальний університет <http://vu.net.ua>
3. <http://mz.com.ua>
4. <http://osvita.ua>
5. <http://see-you.in.ua/ru/page/web-resursy>
6. <http://shkola.ua>
7. <http://shodennik.ua>

Походних Елліна Ігорівна (Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

КУЛЬТУРА, КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОЗДАНИЮ МУЗЕЙНЫХ ИНТЕРАКТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ

Культура, будучи необычайно сложным, широким и многогранным явлением, служит объектом исследования для самых разных научных дисциплин – философии, социальной антропологии, культурологии, истории, этнографии и др. *Культура* – это совокупность материальных и духовных ценностей, творческая деятельность по их созданию и развитию. Понятие «культура» используется также для характеристики творческих сил и способностей человека, его единства с природой и обществом.

Культура выполняет важные социальные функции. Во все времена существовал интерес к культуре как к

социальному явлению, стремление понять ее место и роль в жизни человечества.

Культура чутко реагирует на перемены, происходящие в обществе, оказывая значительное воздействие на социальную жизнь, формируя и определяя многие общественные процессы. Таким образом, она является индикатором изменений в социуме и важным фактором развития общества. От уровня культуры социума и особенностей социокультурной среды сообщества зависит формирования культурного опыта личности.

Передача культурного опыта происходит через образовательные институты и предусматривает освоение двух взаимосвязанных культурных слоев – слоя актуальной культуры – ценности реально функционирующие в данности и востребованы реальной жизнью, включающие синтез знаний, умений, навыков, необходимых человеку в современной жизни, и слоя культурного наследия, представляющего исторический опыт познания и творческого преобразования мира. Содержание культурного наследия включает в себя продукты духовной и материальной деятельности людей, представляющие собой эталоны, образцы, способы самореализации человека в мире. Содержание актуальной культуры вбирает в себя способы и алгоритмы модернизации классических образцов и эталонов с целью развития уже освоенного опыта. Освоение слоя актуальной культуры обеспечивает процесс социализации личности. Приобщение к культурному наследию развивает генетическую память, формирует логику познания и преобразования окружающего мира. Логичным в этой связи является обращение к источникам хранения культурного наследия, т. е. к музеям, вносящим важнейший вклад в совершенствование образовательных технологий. Сегодня они создают образовательные

программы нового типа – интерактивные. Большие усилия направлены на привлечение и изучение целевой аудитории. Все чаще к этому процессу привлекаются социологи, психологи, менеджеры разных направлений деятельности.

Музейная педагогика во многих зарубежных странах рассматривается как система "параллельного образования", что позволило подойти к ее анализу как к педагогической системе, имеющей определенный контингент, социальный заказ, особенности содержательного компонента, особую структуру дидактического процесса, использующую специфические формы обучения, и уникальные возможности обучения.

Последние 20 лет подтвердили, что образовательный потенциал музеев имеет устойчивую тенденцию роста – миссией музеев признается обучение. Своей растущей популярностью музеи обязаны прежде всего неформальным методам обучения, т.к. располагают для этого наибольшими возможностями.

Музейная педагогика в настоящее время определяется как междисциплинарная область научного знания, которая занимается исследованием целей и задач, принципов, содержания, методов, форм реализации образовательной деятельности музеев, ориентированной на передачу культурного опыта.

Таким образом, можем утверждать, что музеи выполняют важную образовательную роль в обществе. Образовательная функция – одна из наиважнейших в деятельности музея, так как именно она как специфическая форма музейной коммуникации расширяет знания общества о содержании, значении и ценности музейных коллекций, а также позиционирует музей в качестве социокультурной институции. Активизация данного вида деятельности связана с поисками образовательных

технологий, позволяющих преодолеть имеющийся разрыв между образованием и культурой.

В зависимости от типа взаимоотношений посетителей и предметов музейной коллекции, музеологи определяют различные модели и подходы в музейной деятельности, которые, в свою очередь, формируются под влиянием разных общественно политических условий. Изменялись способы презентации – от постоянных иллюстративных экспозиций, когда посетителям демонстрировали предмет и рассказывали про его устоявшееся ценностное значение, до интерактивных, где посетитель через взаимодействие с экспонатом может эмоционально переживать и раскрывать его ценность, интерпретировать значение и смысл всей экспозиции. При этом соответственно, изменялись методы и формы культурно-образовательной деятельности музея.

В Украине термин культурно – образовательная деятельность используется в сфере социальных наук с начала 1990-х годов. До этого употреблялись другие понятия (массовая политико-просветительная работа, научно-просветительная), отражавшие понимание сущности работы с посетителями в различные исторические периоды и менявшиеся быстрее, чем терминология для обозначения других направлений музейной деятельности. Осуществляемый в музее процесс передачи культурных значений и смыслов, целью которого является восприятие информации посетителями, определяется как музейная коммуникация, в ходе которой раскрывается информационный потенциал музейных предметов, реализуются образовательно-воспитательная и другие функции музея.

Содержание культурно-образовательной деятельности выражается в формах организации работы с музейной аудиторией, взаимодействии с системой

образования. В настоящее время культурно-образовательная деятельность – одно из ведущих направлений музейной работы.

Образовательные методики в современном музее – особенные. В их основе лежит индивидуальный подход к посетителю, изучение его интересов и потребностей, его добрая воля к познанию той или иной информации, хотя для расширения возможностей самообразования могут применяться и организованные образовательные методы. Поэтому для обеспечения максимального качества и эффективности в работе музея с посетителями, сотрудники – и не только образовательного отдела – должны обладать соответствующим уровнем компетенции. Они должны учитывать особенности посетителей разных возрастных категорий, сфер деятельности, уровней заинтересованности, знаний, предпочтений и различного личностного опыта. Такой подход помогает музеям создавать интересное и разнообразное пространство, побуждающее людей учиться.

Образовательное пространство музеев находится в прямой зависимости от качества обучения. Одной из наиболее прогрессивных сегодня считается теория обучения Дэвида Колба. Она рассматривает обучение как циклический процесс, как часть личностного развития, которое проходя три стадии, длится в течении всей жизни. Обучение Дэвид Колб рассматривает как социальный процесс на основе опыта, который существует не только в виде результата индивидуальной практической деятельности, но и заключен в форме предметов материальной культуры, а также в традициях, обычаях, общественно признанных культурных идеалах, в нормах и ценностях.

Нидерландские исследователи Гохстрат Е. и Гейн А.В., анализируя теорию Дэвида Колба, отмечают

любопытным его деление всех посетителей музея, независимо от каких-либо критериев, на четыре типа восприятия информации: Мечтатель, Мыслитель, Прагматик, Деятель. И формулирует, таким образом, четыре способа обучения: конкретный опыт, умозрительное наблюдение, абстрактная концептуализация, активное экспериментирование. Исходя из способов обучения, Девид Колб выделяет четыре базовых стиля обучения, которые в свою очередь складываются на основе объединения двух способов обучения.

Особое влияние на стиль обучения также оказывают этапы личностного развития, которые каждый человек проходит на протяжении всей жизни. Девид Колб различает три стадии этого развития: стадия получения знаний, стадия их специализации и стадия их интеграции. Базовые стили обучения выступают как отправные точки и широко используются на каждом этапе личностного развития.

Характерные черты четырех стилей обучения применяют в музее, чтобы сделать музейную выставку или презентацию привлекательной для разных людей. Основой служат три аспекта, формирующие впечатление, которое оказывает выставка или презентация: содержание и подача информации, отношение, атмосфера и оформление.

Впервые ознакомиться и применить на практике теорию Дэвида Колба музейщики Украины смогли 10 лет назад в рамках украинско-нидерландской партнерской программы «МАТРА – музеи Украины». В течении трех лет специалисты из разных музеев нашей страны, прошедшие конкурсный отбор, имели возможность перенимать опыт зарубежных коллег. Наряду с музейным менеджментом, большое внимание было уделено образовательной деятельности. Многочисленные

семинары и тренинги, проводимые нидерландскими специалистами дали новый вектор в развитии музейной педагогики в Украине. Изучение новых методов подачи информации послужило вдохновением для внедрения полученных знаний.

Проект дал возможность его участникам сравнить работу украинских и нидерландских музеев. Используя новую методику в сочетании со SWOT-анализом, увидеть слабые и сильные стороны, угрозы, которые мешают развиваться и шансы, которые можно использовать в модернизации образовательных программ. Активность, креативный подход украинских сотрудников музеев и высокий профессионализм тренеров способствовали усвоению знаний и навыков. Программа «МАТРА - музеи Украины» подчеркнула важность расширения горизонтов музейной образовательной деятельности.

Украинские музеи не только активно перенимают зарубежный опыт, но и разрабатывают собственные образовательные программы. Например, Одесский Муниципальный музей личных коллекций им. А. В. Блещунова. Его сотрудники, в свое время, стали выпускниками программы «МАТРА – музеи Украины». Одним из приоритетных направлений деятельности этого музея является создание интерактивных образовательных программ для разной целевой аудитории. Сотрудники музея также проводят различные тематические занятия по истории материальной культуры, разработанные с учетом возрастных особенностей аудитории. Последнее время особое внимание сотрудников направлено на охват студенческой аудитории, которая, как показывает практика, редко посещает музеи по собственной инициативе. Для привлечения данной целевой аудитории музей начал внедрять доступные ему инновационные технологии, связанные с интернет-пространством.

К сожалению, необходимо констатировать, что несмотря на активный поиск новых методов, музейная педагогика в Украине все еще остается областью знания, которая только формируется. Многие вопросы, в том числе, связанные с культурно-образовательными аспектами, находятся в режиме обсуждения, достаточно часто – дискуссионного. Среди наиболее обсуждаемых – вопрос использования новейших педагогических технологий в музейной среде, разработка механизмов реализации образовательных программ в пространстве музея. Это является следствием того, что в большинстве отечественных музеев культурно-образовательная деятельность осуществляется стихийно, бессистемно; сказывается отсутствие комплексных программ приобщения музеев к системе общеобразовательного процесса.

Музейная педагогика – важное звено в осуществлении культурно-образовательной функции музея. Исследуя богатый отечественный и зарубежный опыт, она определяет приоритетные направления его образовательной деятельности, а также места в системе непрерывного образования, напрямую влияет на формирование нового образа музея в сознании подрастающего поколения.

Сегодня музеи мира совершенно изменили своё представление о собственной миссии и ответственности за будущее гражданское общество. Они идут в ногу со временем. Их влияние на мировые процессы выросло, они активно учувствуют в формировании культурной политики множества государств на всех континентах. В высокоразвитых странах музеи прочно связаны с системой образования. Музеи становятся центрами как формального, так и неформального образования для всех категорий населения. Создаются новые организационные

структуры – музейные культурные центры на базе музеев, ориентированные на взаимодействие с органами образования, социальной защиты, учреждениями культуры, науки, искусства. Они имеют много модификаций, определяемых спецификой территорий, особенностями музеев и музейной сети, культурным потенциалом регионов, а главная их цель - образование человека культурой.

Перенимая прогрессивные образовательные технологии зарубежных специалистов и разрабатывая собственные, музеи Украины участвуют в процессе воспитания настоящих и будущих граждан своей страны, а значит – выполняют важнейшую социокультурную миссию – развитие, обучение и воспитание молодежи, развитие ее креативных способностей.

Сагуйченко Валентина Володимирівна (Харків) –
*Кандидат філософських наук, доцент, докторант
кафедри філософії Харківського національного
педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.*

ДОСВІД САМООРГАНІЗАЦІЇ У ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Про децентралізацію шкільної освіти в Україні експертне товариство підіймає питання з 1988 року, після проведення Першого з'їзду педагогічних працівників, де йшлося про впровадження державно-громадського управління освітою, створення громадських і піклувальних рад. І сьогодні реформа освітньої галузі з питань децентралізації шкільної освіти найчастіше переходить у площину децентралізації управління освітою, де головними питаннями постійно були фінанси і оптимізація шкільної мережі, які були головними

чинниками, за допомогою яких скорочувалась кількість навчальних закладів. Як запобігти масового закриття неефективних навчальних закладів, більшість яких є у сільській місцевості, чим може допомогти польський досвід, де відповідальність за утримання або неутримання навчальних закладів бере на себе місцева громада, завдяки чому вдалося запобігти закриття багатьох маленьких шкіл.

Проблема дослідження децентралізації освіти найчастіше зводиться до питання розподілу зон впливу між гілками владних структур. Найбільш системне дослідження питань децентралізації управління освіти з врахуванням європейського досвіду проведено спільно українськими та польськими експертами у 2011 році за підтримки Всеукраїнського фонду «Крок за кроком». Під час дослідження учасники спостерігали становлення громадянського суспільства у державі, яка нещодавно стала на шлях демократичних перетворень. Дослідники підкреслюють величезну роль у цьому громадських ініціатив. «Учні, батьки, педагоги, керівники шкіл свідчили про зусилля громадських організацій, які сприяли подальшому функціонуванню навчальних закладів всупереч очікуваному закриттю малочислених шкіл, на утримання яких у державі не було коштів» [3, с. 181].

Підкреслимо, що фінансування стоїть не на першому плані, а на першому місці в пріоритеті – якість та розвиток потенціалу для всіх. І це є завданням для всіх країн. Таке завдання вдалося реалізувати польській системі освіти на практиці. У першу чергу за рахунок підтримки освітніх реформ громадянським суспільством цієї країни. Досвід функціонування та розвитку навчальних закладів Польщі свідчить: скорочення шкіл не має перспективи у подальшому, завдяки далекоглядній політиці вдалося запобігти масового закриття шкіл. Інша філософія допомогла місцевій польській громаді брати на себе

відповідальність по утриманню навчальних закладів [2;3;4;5]. Така філософія допомагає впроваджувати взаємодію різних індивідів, соціальних груп, інституцій. Зміна філософії у першу чергу дозволяє всім вільно виражати свої інтереси і знаходити ефективні способи їх реалізації [3, с. 130].

На зміні освітньої політики йдеться у фундаментальному дослідженні академіка О.Я. Савченко, де державно-громадське управління освітою розглядається як чинник удосконалення освітньої політики, а соціальне партнерство в освіті як умова ефективності освітніх реформ [1, с.87- 102]. Все частіше сьогодні дослідники працюють у міждисциплінарному полі наук. Так і дослідження у галузі реформування шкільної освіти переходять з площини освітньої політики у площину взаємодії суб'єктів соціального партнерства, де зростає роль органів місцевого самоврядування. Їх роль у якості соціального партнера у всьому світі зростає, ми є свідками глобальної тенденції до децентралізації, регіоналізації та муніципалізації соціальної політики. Місцеве самоврядування стає явищем скоріше суспільного життя: воно діє нарівні з іншими формами громадської та приватної самоорганізації, громадським самоврядуванням, громадськими об'єднаннями, фондами, спілками, корпораціями. І якщо місцеве самоврядування спроможне у межах своїх повноважень забезпечити можливість ефективного вирішення соціальної освітньої політики, ось тільки тоді воно й насправді представляє інтереси місцевого товариства. Для забезпечення ефективності реформи в освіті необхідно реалізувати ще один важливий аспект: навчальна програма повинна відображати консенсус у суспільстві, враховуючи місцеві, національні й глобальні потреби та очікування [4]. І тут ми входимо у площину взаємостосунків «людина – світ», де необхідно

говорити про моральність, аксіологію індивідів, окремих соціальних груп, всього суспільства, про їх готовність або неготовність до плідного діалогу. Для нашої освіти, що знаходиться у перманентному стані реформування, корисними будуть дослідження Г. Йонаса з етики відповідальності, де вчений намагається поєднати свободу вільного вибору, справедливість і саме відповідальність [5].

Децентралізація має привести до серйозних змін і в організації освітнього процесу, де пріоритетними стають свобода вибору, самостійність, самоорганізація, відповідальність, розвиток потенціалу кожної особистості. Подальші дослідження у площині цих складних філософських категорій мають допомогти реформі шкільної освіти реалізувати плюралізацію і децентралізацію школи на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методологія і методики планування політики загальної середньої освіти в Україні: практико орієнтована монографія : для керівників національного, регіонального, міського (районного) та інституційного рівнів управління освітою [Текст] / М-во освіти і науки України; [за наук. ред. О. Я. Савченко]. - Київ : [б. и.], 2010. – 127 с.
2. Синергетика і освіта: моногр. [Текст] / Нац. акад. пед. наук. України ; за ред. В. Г. Кремень. - К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. - 348 с.
3. Школа – центр активності громади: узагальнення адаптованого польського досвіду збереження освітніх послуг у сільській місцевості: матеріали Всеукр. науково-практичного семінару (Луганськ, 26-27 березня 2011 р.) [Текст] / ред. колегія: О.М. Дрепіна, О.В. Переходченко, В.В. Щербаченко. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2011. – 268 с.

4. Education for All by 2015: will we make it? EFA global monitoring report, 2008. Paris, UNESCO; Oxford, UK, Oxford University Press, 2008. 434 p.

5. Hans Jonas. Das Prinzip Verantwortung : Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation. Frankfurt, Main : Suhrkamp Taschenbuch Verlag, 2012. 425 s.

Самчук Лариса Сергіївна (Одеса) – аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

МОВНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мовне середовище в Україні потребує оновлення й удосконалення, постає результатом взаємодії таких факторів, як історична спадщина, державна мовна політика, побутова мовна поведінка індивідуальних і колективних суб'єктів мовної діяльності. Важливою ознакою цього феномену є підвищений ступінь динамічності, схильність до змін та відхилень від попереднього стану, чутливість до зовнішніх впливів. Як зазначає О. В. Яковлева, мовне середовище автоматично відкидає будь-які зовнішні обмеження та заборони штучної природи, реагуючи й сприймаючи лише ті, які воно створює саме в процесі своєї саморегуляції [3, с. 60]. Українська мова покликана сприяти утриманню національного духовного та в цілому державного простору від дезінтеграції.

Глобалізація значною мірою зумовлює помітне ускладнення мовних проблем у сучасному світі. Проблема української мови постала в нашому суспільстві досить гостро. Багато людей не розуміють української мови, не вміють грамотно писати і розмовляти українською, мова українського народу потерпає від слів іноземного походження. Тому, нам слід відроджувати духовність через спадщину українського народу, і насамперед через мову.

Оволодіння мовою — важлива складова соціокультурної діяльності, тому мовна освіта повинна ставити за мету формування вміння спілкуватися на засадах діалогу культур, коли явища мови і культури, які вивчаються, пропонуються в порівнянні з аналогічними фактами рідної мови і культури. При цьому враховується вплив соціальних, психологічних, освітніх та інших чинників формування як окремої особистості, так і національності в цілому [1].

Смисловий вимір соціальної реальності, невідривний від його мовної оболонки, у суспільствах трансформаційного типу відіграє надзвичайно пріоритетну роль. В Україні одним з проявів цього виміру є мовний фактор, зокрема, така проблема, як державний статус української мови, його взаємодія зі складовими національного мовного середовища.

Про гуманітарну сферу й, зокрема, культуру, духовність, національну ідентичність у загальному контексті обговорення трансформаційних процесів та явищ згадувалося попервах меншою мірою, хоча ніби само собою було зрозуміло, що і тут мали б відбутися значні зрушення і зміни, хоча б тому, що притаманні суспільству зміни та вдосконалення, не кажучи вже про радикальні перетворення, на думку багатьох учених, зумовлюють відповідні як свідомі, так і спонтанні, корективи в соціальному механізмі формування особистості [3, с. 64].

В умовах глобалізації суспільство як цілісна система набуває нових системних якостей, що дозволяють розглядати його як єдиний організм, цілісність якого забезпечують комунікативні зв'язки. Така комунікація уможливлює маніпулювання індивідуальною свідомістю як елементом соціальної системи. Формується інфосфера, що є не просто сукупністю інформаційних засобів, а є

реальністю, що залежить від людини, створює світ навколо неї.

Процесу комунікації відповідає феномен транскulturації, пов'язаний з міграціями, культурними та політичними взаємодіями. Транскulturація розглядається нами як принцип організації суспільства і як епістема, що відповідає глобалізації та існує у різних сферах життєдіяльності. Переосмислення проблеми взаємодії культур та культурного розмаїття у світовому масштабі не обов'язково означає народження нової епістемі. На думку Е. Тоффлера, майбутнє буде розгортатись як безкінечна послідовність примарних подій, сенсаційних відкриттів, неймовірних конфліктів та протиріч [2, с. 208]. Сучасність ніяк не обмежує індивіда, а навпаки, відкриває нові можливості для освіти, персонального зростання.

Отже, проблема мовної освіти постала у нашому суспільстві досить гостро. Світ постає для нас таким, яким ми його пізнаємо та освоюємо у процесі свого розвитку. Сьогодення відкриває нові перспективи для особистісного зростання, фактором якого є мовна освіта.

Література

1. Кошарна Н. В. До проблеми мовної освіти в Україні в контексті підготовки вчителя іноземної мови / Н. В. Кошарна // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс]: зб. наук. пр. / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 13. – К., 2013. – Режим доступу. – <http://www.psyh.kiev.ua>. – Заголовок з екрану.
2. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 557 с.
3. Яковлева О. В. Мовне середовище у контексті процесів трансформації та глобалізації / О. В. Яковлева. –// Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2013. – № 54. – С. 57-68.

Цибра Микола Федорович (Одеса) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ПРО ДЕЯКІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

Суспільна практика, окрім відомих функцій, є критерієм цінності всього, з чим стикаються люди. Персональні уподобання у значній кількості випадків, виявляються не на стільки суто індивідуальними. Існує низка базових цінностей людського існування: життя, здоров'я, матеріальний добробут, повага оточуючих, і т.д., і т.п.. Одночасно у кожній особистості «працюють» такі негативні риси як жадібність, агресивність, жорстокість, заздрість, байдужість, пихатість, тощо. Громадою сприймаються і аналізуються усі прояви природи людини. Сприйняття суб'єкта, як виключно розумного, спростовується історією суспільства: незчисленними війнами, кровопролиттями, грабунками, шахрайствами, гнобленням, експлуатацією. Всупереч цивілізаційним досягненням, сучасному технологічному вибуху, людина далека від необхідної досконалості.

У філософії досі не існує цілісного теоретичного відображення концепції людини. Індивідуума вивчають як народженого за образом і подобою Бога. А в арсеналі Всевишнього пороків не передбачено, хоча «кару небесну» за гріхи, біблійними писаннями обіцяно адекватну.

При вивченні цілісного образу людини, як соціальної та духовної монади, безумовно, необхідно звертатися і до праць класиків, але достовірнішими є сумлінно зібрані факти інтегральних досліджень науковців, істориків, соціологів, психологів, матеріали сучасних засобів масових комунікацій, жадібних до так званих «смажених» або емпіричних фактів, навіть до щирих поезій, де неодмінно ховається істина картина подій, що щиро хвилювала авторів у відповідні часи.

Існуюча система освіти базується на застарілій антропологічній концепції людини, як «чистого аркуша», за англійським філософом Нового часу Джоном Локком і на інших хибних концепціях механіко-матеріалістичної філософії XVIII – початку XX ст. Марксизм повністю сприйняв ідею прогресу французьких просвітників, проте зупинятися на досягненнях немає підстав і розумного сенсу. Сучасні філософські і наукові праці про людину та світ, не можуть претендувати на остаточність висновків стосовно її природи.

Альтернативу, існуючій філософській моделі людини, на мій погляд, слід шукати на сучасній інтегративній базі, в нових антропологічних концепціях, відмінних від наполяганні на образі суб'єкта, як «чистого аркуша». Суть питання в глибині самої людської природи, що постійно удосконалюється, мімікрує в її культурному середовищі, генетичній та родовій пам'яті.

Завдання освіти і виховання, як порядок, процес, слід методологізувати не перетворенням «чистого аркуша» на деталь соціальної пропаганди, а на розкритті та розвитку успадкованого і набутого потенціалу.

На сучасному етапі, освітянству бракує системного підходу до виховання особистості. Процес навчання повинен здійснюватися виключно на базі єдиного відстежування здібностей молоді людини, вияву її

вроджених схильностей, спрямувань, що набувають якості в інформаційному наповненні та програмуванні «людського біокомп'ютера». До того ж, знання, це ще не розум, тут вкрай важлива правильність обраної рецептури виключно для кожної особистості, для кожної окремої індивідуальності, як суб'єкта навчання і виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1.Ильин Г. Л. Философия образования (идея непрерывности) /Геннадий Леонидович Ильин.- М.: Вузовская книга, 2002.

2.Пунченко О.П., Пунченко Н. О. Образование в системе философских ценностей /О. П. Пунченко, Н. О. Пунченко. – Одесса. 2010.

3. Цибра М. Ф. Метанойя. / М.Ф. Цибра. – Одеса: Астропринт, 2006.

Секція № 3
ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО
ПІЗНАННЯ

Борінштейн Євген Русланович (Одеса) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ
ТОЛЕРАНТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

XXI век окончательно заявил о динамическом развитии общества как единственно возможном в эпоху глобальной трансформации. Социально-философское знание дает возможность провести системный анализ ряда явлений, имеющих жизненно-важное значение для развития мирового социокультурного пространства. Мне представляется, что толерантность является одной из них. Ведь нравственные составляющие развития человека, как показала и продолжает показывать наша жизнь, составляют основу развития нашей цивилизации. Тем более важным это представляется для Украины, где духовность в ее социокультурном понимании всегда была важной составляющей эволюционирования нации, фундаментом ее прогресса. Необходимо констатировать: современное украинское общество столкнулось с различными кризисами, непосредственно влияющими на жизнь людей. Наряду с социальными, политическими, экономическими, это и духовные. Сегодня мы наблюдаем: крайний индивидуализм, эгоистические тенденции, рационалистический прагматизм в его крайней форме как

установку на получение моментальных преимуществ (типа действий на основе принципа «после нас хоть потоп»), отсутствие многослойной культурной составляющей мировоззрения, замкнутость на бытовых проблемах, проявления антигуманизма и эгоцентризма, неопределенность и размытость системы смысло-жизненных ориентиров, социальную дезадаптированность как личности, так и определенных групп общества, проявления различного плана нетолерантности в отношениях друг к другу. Безусловно, такие проявления морально-нравственного кризиса отразились на человеческих взаимоотношениях, что вызвало регресс культуры взаимоотношений. Внешние и внутренние конфликты стали постоянным явлением, что грозит перерасти в норму жизни и общения. В такой ситуации формирование социокультурной толерантности в обществе представляется жизненно-важным.

В философском осмыслении под толерантностью понимается «терпимость к иному рода взглядам, нравам, привычкам» [1, с. 457]. Мне представляется более современным изучение толерантности в контексте качества, характеризующего «отношение к другому человеку как к равнодостоинной личности» и выражающегося «в сознательном подавлении чувства неприятия, вызванного всем тем, что знаменует в другом иное (внешность, манера речи, вкусы, образ жизни, убеждения и т.п.)». При этом «толерантность предполагает настроенность на понимание и диалог с другим, признание и уважение его права на отличие» [2]. Интересно, что существует и негативное обозначение толерантности: «Толерантность – противоестественное, иррациональное поведение человека или общества, выражающееся в терпимости к нарушению принятых в обществе этических норм, традиций, к попранию его ценностей,

а также к навязыванию чуждых этических норм, традиций и ценностей... Терпимость – это сдержанность к чужим порокам. Толерантность – это радушный прием чужих пороков, неспособность видеть в них пороки, принятие их как модели поведения... Терпимость к чему-либо всегда уравновешена нетерпимостью к иному предмету. Толерантность ничем не уравновешена, она самодостаточна, и потому являет собой зловещую мутацию идеи терпимости, снисходительности, мирного сосуществования» [3]. Конечно, ультранационалистические источники, не являются образцом для подражания, но ведь кто-то в поведении руководствуется именно такими нормами, и для современного украинского общества, к сожалению, это не столь уж редко.

Благодаря такому анализу мы подошли к важному выводу: **толерантность и терпимость похожие, но отличающиеся категории.** Интересно, что наиболее всеобъемлюще, как мне представляется, понимание терпимости обозначено в Википедии. «**Терпимость** – социальный, культурный и религиозный термин, применяемый для описания коллективного и индивидуального поведения, заключающегося в непреследовании тех, чей образ мыслей или действий не совпадает с твоим собственным и вызывает чьё-либо неодобрение. Терпимость подразумевает сознательное решение не делать и не совершать всяческих преследований (наказаний) чуждых. ... Терпимость не требует признания поведения других приемлемым и означает лишь, что люди терпят человека или социальную группу, зачастую как неизбежное зло (так, «домом терпимости» называют бордель)» [4].

Сегодня понятие «толерантность» стало довольно часто употребляться в различных сферах. Понимание

данного термина постепенно расширяется, обогащается, выходит за пределы собственно научной, социальной или культурной трактовки. В то же время в современном обществе довольно часто приходится наблюдать отношения нетерпимости людей друг к другу. Данное наблюдение выражается как в отдельных, специфических аспектах восприятия того или иного поведения, свойства личности, манеры общения, так и в восприятии целостной системы жизненных принципов ряда представителей антикультуры. Поэтому проблема толерантности, вектор ее решения играет важнейшую роль, необходимое значение для системы позитивного жизнеобеспечения в Украине.

Сформированное у человека качество толерантности позволяет ему легко вступать в коммуникативные связи с другими людьми, продвигаться по социальной лестнице, получать положительные эмоции от общения. А это влияет на качество принимаемых им решений, их эффективность и полезность. Согласно Декларации принципов толерантности, утвержденной резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года, «толерантность означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода мысли, совести и убеждений. Толерантность – это гармония в многообразии. Это не только моральный долг, но и политическая и правовая потребность. Толерантность – это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира» [5, пункт 1.1.].

Получив общепризнанный фундамент, проанализируем сущностное значение толерантности в современном обществе.

Роль толерантности сегодня более чем велика. Она позволяет развивать межкультурную коммуникацию, относительно безболезненно преодолевать последствия социального и культурного шока, вызванные все убыстряющейся трансформацией общества и общественного сознания. Именно поэтому стратегии развития общества следует выстраивать с учетом важнейших принципов толерантности: уважение свободы, прав и достоинства человека, его культурных норм и идеалов, ценностных ориентаций.

Категория «толерантность» в современном обществе определяет социокультурный уровень межличностного и межгруппового взаимодействия. В условиях глобализации, когда естественным образом происходит взаимопроникновение разных культур, толерантность становится государственным принципом, которым необходимо руководствоваться, чтобы успешно развивать конструктивные взаимоотношения между социальными и культурными группами. Поскольку социальное и культурное выступают сегодня единым целым, мы можем говорить о необходимости познания принципа социокультурной толерантности.

В связи с чем, интересно вспомнить понимание толерантности В.А.Лекторским, который рассматривает ее (толерантность) как «уважение к чужой традиции в сочетании с установкой на взаимное изменение позиций в результате критического диалога» [6, с. 24].

Следовательно, социокультурная толерантность в полной мере возможна только при ценностных ориентациях общества на достижение социокультурного согласия, которое будет продуцировать и другие виды

согласия, а именно: политическое, экономическое, межнациональное, межконфессиональное и тому подобное. Достижение согласия возможно при условии единства общих ценностей, интересов, целей и мотивов. Только социокультурное согласие даст возможность функционировать и развиваться социокультурной толерантности.

Исходя из направленности работы, **социокультурная толерантность** рассматривается мною не как качество личности, а как стратегия и фундаментальная ценность современного общества, основывающаяся на: 1) способности общества положительно воспринимать и оценивать присутствующие в нем социумы, социальные группы, личности, 2) наличии системы позитивных установок на межкультурное общение и взаимодействие 3) категорическом императиве гуманности, уважения и терпимости к интересам, привычкам, обычаям, традициям и культуре других народов.

Формирование социокультурной толерантности в современном украинском обществе предполагает овладение знаниями о сходствах и различиях культур, формирование сознания, направленного на стремление к пониманию мнения другого, что позволит быстрее адаптироваться к новым условиям деятельности, успешнее строить профессиональное общение, избегать политических, межличностных и социокультурных конфликтов.

Особое внимание формированию социокультурной толерантности необходимо придавать в сфере образования, где гуманитарные предметы должны ориентировать на ценности созидания, согласия, эволюции творческой личности. Необходимо развивать в современном украинском обществе идеалы социокультурной

толерантности, начинающиеся с понимания свободы, прав, справедливости. Только такая стратегия будет способствовать гармонизации отношений в современном социокультурном мире и даст возможность для более быстрого вхождение в европейское сообщество, к которому украинский народ исторически, географически и ментально уже относится.

ЛИТЕРАТУРА

1. Философский энциклопедический словарь / [ред.-составители Е.Ф.Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
2. Валитова Р. Р. Толерантность. [Электронный ресурс]. – Р.Р.Валитова / Новая философская энциклопедия. – Режим доступа: http://www.s_103.edu54.ru.
3. Латыпов И. Бремя толерантности. [Электронный ресурс]. – И.Латыпов. – Режим доступа: <http://www.tumbalele.livejournal.com>»Previous Entry.
4. Терпимость. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ru.wikipedia.org>.
5. Толерантность / Декларация принципов толерантности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tolerance.ru>»toler-deklaraciya.php.
6. Лекторский В. А. Идеалы и реальность гуманизма / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 22-29.

Бескаравайний Станіслав Сергійович
(Дніпропетровськ) – кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії і політології Національної
металургійної академії України.

СНИЖЕНИЕ РОЛИ ЛИЧНОСТНОГО ФАКТОРА В ТЕХНИЧЕСКОМ ЗНАНИИ КОЛЛЕКТИВНЫХ СУБЪЕКТОВ

М. Полани описал роль личностного знания в науке. Оно несет в себе как преимущества, так и системные сложности, отражающие характер коллективных субъектов – носителей научного знания.

Одна из фундаментальных проблем устранения личностного знания в науке – новые теории еще просто не разработаны, потому ученым приходится как восполнять незнание личной уверенностью в собственных гипотезах, так и использовать понятия, смысл которых ещё принципиально не ясен им самим. Причем никакой дисциплиной и требованием строгости суждения тут не поможешь – истина, которой должны соответствовать эти суждения, ещё неизвестна.

В технике личностное знание, казалось бы, не имеет таких оснований. Потому как научные термины уже созданы, отшлифована терминология, описывающая станкостроение, инструментарий и даже действия работников. Но количество отдельных технических операций на большом производстве переходит в качество – требуется новый слой понятий, который усвоит коллектив, решающий оригинальную задачу. Причем понятия, которые использует коллективный субъект, порой выдумываются совершенно произвольно, в том числе и потому, что должны быть ясны работникам, которые далеко не всегда владеют полнотой терминологии.

Фактически, в проектной документации оседает печатная версия производственного жаргона, возникшего на данном предприятии – то есть неполный оттиск технического знания, созданного коллективным субъектом. М. Полани назвал подобное явление «традицией», хотя рассматривал примеры из ремесленных и парламентских практик.

И тут проявляется неочевидная аналогия между индивидом и коллективным субъектом – критическое соотношение «оперативной памяти» и адекватности применяемой терминологии.

Значительная часть сложных формул, алгоритмов и т.п. – не сохраняется людьми в памяти. Они выводят их, заново проходят путь доказательства при каждом случае использования. Хороший преподаватель математики на каждой лекции доказывает теоремы. Научное знание упорядочено до такого уровня, что индивидуальные особенности конкретного преподавателя – практически не играют роли.

Однако с личностным знанием коллективного субъекта в технике – все куда сложнее. Вместо того, чтобы заново спроектировать станок, или создать документацию конвейерной линии – приходится заниматься «индустриальной археологией». Работать со старой документацией, подрывать уже вышедших на пенсию специалистов, а в самых сложных случаях – фактически воссоздавать коллективный субъект, который может выступить носителем этого знания.

Казалось бы – метод устранения подобных проблем известен: точность соблюдения терминологии, строгость в ведении документации. Но в реальных условиях точность отражения всех действий приводит к осложнениям юридического характера: часть производственных процессов противоречит нормам и правилам – об этом все

знают, и закрывают глаза, пока процессы не зафиксированы официально.

По факту – регулярно устаревают очередные формы выражения технического знания: меняется жаргон. Специализированные словари практически никогда не составляются. Вместо когнитивной периферии (как в научном знании), мы сталкиваемся с принципиальной неполнотой информации, отражаемой в документах.

Возникает вопрос – как минимизировать эту принципиальную неформализуемость?

Существует модель, к которой должно приближаться техническое знание: САПР (система автоматического проектирования), в которой личностное знание практически устранено – любой инженер, задавая идентичные условия – получает от программы идентичный проект. Однако САПР при всех его возможностях – не может вытеснить реальных проектировщиков. Хотя бы потому, что у него нет способ обхода юридических ограничений, которые вынуждены применять инженеры, чтобы ускорить реализацию проекта.

Поэтому, возможным путем снижения личностного фактора в техническом знании, будет совмещение нескольких специализированных картин мира в рамках одной системы подачи информации. Чтобы инженер располагал, к примеру, несколькими вариантами карты одного предприятия – юридической (собственность на землю), технологической (производственные циклы), санитарной (пространства защитных зон), исторической (хронология ремонтов), фактической (фотография со спутника) и т.п.

Тогда, не имея возможности зафиксировать какие-то действия в единой системе понятий, инженер не должен будет выдумывать жаргон, просто фиксируя очередную производственную ситуацию – определяя «невозможные»

термины, фактически, без привязки к существующим. Он сможет увязать уже существующие понятия, чертежи, фотографии в некую субсистему, давая на них ссылки в виртуальном общении с коллегами.

В результате – в создаваемой документации с минимальным количеством жаргонизмов могут использоваться стандартные фотографии уже поименованных объектов, уже разработанные термины. Для этого скорость обращения к поименованному, каталогизированному объекту – должна давать большую экономию времени, чем создание нового «жаргонного» термина в коллективном субъекте. Это открывает путь к упорядочиванию информации. К коллективному субъекту, в котором можно будет восстановить полноту причинно-следственных связей, сработавших во время принятия технических решений – и делать это без участия специалистов, которые принимали решения.

Буцяк Ірина Дмитрівна (Дрогобич) – кандидат філософських наук, соціальний педагог Дрогобицької ЗОШ № 16

**«ДОМІНАНТА НА ВСІХ ІНШИХ" ЧИ ІНША ФОРМА ПРОЯВУ "ІНСТИНКТУ СОЦІАЛЬНОСТІ"?
(Г. БАТИЩЕВ – У. МАТУРАНА, Ф. ВАРЕЛЛА)**

1. «Домінанта на всіх Інших» – одна з семи універсальїй концепції «глибинного спілкування» Г. Батищева, зміст якої полягає в наступному: кожен індивід – це малий універсам, і завдання філософії – аналіз не лише універсальїй як таких, але й універсності індивідів. Предметом філософії може стати будь-який індивід, адже він уміщає в собі не лише багато універсальїй, але і сам може поставати як універсальїя. Особливою властивою людині домінантою є домінанта на іншого. Саме ця домінанта створює основу для моральної поведінки. Коли ми говоримо про перенесення домінанти на Іншого, про домінування Іншого, то, безумовно, говоримо не про потакання смакам і поглядам ближнього, не про зречення від самого себе і рабську покору Іншому. Це вже ситуація обернених форм, яка не має жодного відношення до проблеми другодомінантності. Другодомінантність – це бачення Іншого не частково і перевернуто, а бачення його як Цілого, домінанта переноситься саме на цілісність Іншого, на його глибинну сутність. Це ситуація випереджуючої поваги, коли *потенційне стає* настільки бажаним, що лише воно і може бути справжнім *суб'єктом спілкування*. Сфера міжсуб'єктності – це завжди сфера панування такої цілісності, яка скріплюється Абсолютним Третім учасником такого спілкування. Саме незримий лик Наадресата, який накладається на кожного із нас, і постає в якості домінанти [див.: 1].

2. Умберто Матурана та Франциско Варела – чилійські нейробіологи, представники радикального конструктивізму. Вони стверджують у своїй спільній книзі «Дерево пізнання», що люди спільно творять світ, конструюють його у співтворчості. Новаторськи звучить теза, що розум і матерія більше не належать двом різним категоріям, а можуть розглядатись як представники двох взаємодоповнюючих аспектів феномена життя – процесу і структури. На всіх рівнях життя, починаючи з найпростіших клітин, розум і матерія, процес і структура нерозривно пов'язані між собою. Жива структура – це завжди всього лише літопис попереднього розвитку. Організм зберігає пам'ять про попередні структурні зміни, а будь-яка структурна зміна впливає на майбутню поведінку організму, звідси висновок: поведінка живого організму диктується його структурою. За термінологією Матурани така поведінка «структурно детермінована». Емпатія, яка притаманна не лише людям, але і тваринам – це прояв соціальності живих істот. Наголошується, що і в тваринному світі і, тим паче, в людському можна спостерігати приклади відданості і любові учасників групи одне до одного [див. 2]. Однак хочемо наголосити, що якщо ми говоримо про інстинкт, то не забуваємо, що всі інші особи, які не є членами групи, можуть сприйматись вороже або байдуже. Про таку спільнотність Г. Батищев згадував, коли описував соціал-атомістичні зв'язки; справді, люди можуть об'єднуватись в групи, де панує любов і спільні інтереси, а всіх інших розглядати вороже. Це рівень психо-лінгво-комунікації. Коли ж ми говоримо про другодомінантність, то мова йде про принципову відкритість іншому суб'єкту. Більше того, відкритість такій Об'єктивній дійсності, де рівень нашої суб'єктності вже є недостатнім, відкритість абсолютному суб'єкту та надання йому переваги. Мова уже йде, певним чином, про

вихід за межі соціальності. У конструктивізмі пізнання Об'єктивної дійсності взагалі є неможливим.

3. Другодомінантність – це теоретичний концепт. Інстинкт має емпіричну природу. Прояви другодомінантності, що розуміються як керівництво до дії, у соціальній сфері можуть співпадати з проявами неосмисленого соціального інстинкту. Чи є сама домінантність на інших проявом соціального інстинкту або чи було б бажання слідувати їй проявом соціального інстинкту, на даний час невідомо. Ми можемо припустити, що «другодомінантність» Г. Батищева не є іншою формою прояву «інстинкту соціальності», і коли ми говоримо про онтологічну дійсність і про дійсність матеріальних данностей – ми знаходимось на різних рівнях дійсності, із зовсім іншими координатами і сіткою категорій. Тому порівнювати теоретичний концепт з емпіричним фактом видається дещо недоречним.

4. Для конструктивізму важлива не істина, а здатність передбачати, тому що ця здатність робить поведінку адаптивною. Такий підхід застосовується не лише до людей і тварин, але загалом до суспільства і до наукового пізнання. Мета наукового пізнання – формулювати корисні гіпотези, щоб більш-менш надійно передбачити майбутнє і тим самим забезпечити виживання людства. Об'єктивне пізнання світу конструктивістів не цікавить. Якщо християнська філософія (особливо філософія В. Соловйова) утверджує позитивно-перетворювальний смисл пізнавальної діяльності людини, її органічний зв'язок із свободою і творчістю, то представники еволюційної епістемології бачать в пізнанні лише пристосувальницьку функцію. Якщо перша орієнтована на принцип цілісності знання, на єдність в ньому істини, добра, краси, то основним принципом другого підходу є практична користь знання. Однак, як

справедливо зауважив філософ науки Дел Рацш: «Наука не може існувати без цього суттєвого фундаменту неемпіричних принципів і передумов» [3, с. 82].

ЛІТЕРАТУРА

1. Батищев Г. С. Введение в диалектику творчества / Г. С. Батищев. – СПб. : РХГИ, 1997. – 460 с. – (Философы России XX века).
2. Матурана У. Варела Ф. Древо познания / У. Матурана Ф. Варела. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с.
3. Del Ratzsch, Nature, Design, and Science: The Status of Design in Natural Science / D. Ratzsch. – Albany, NY: State University of New York Press, 2001. – 230 p.

Гансова Емма Августівна (Одеса) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ

Методологія управління соціальними системами є результатом синтезу різних наук та різних теорій - філософії, політології, соціології, менеджменту, права тощо.

Цей науковий синтез надає систему категорій, принципів, методів пізнання, які виконують функцію знаходження, пояснення, з'ясування факторів впливу на стан соціальної системи, зокрема суспільства.

Для створення методологічної бази управління соціальними системами важливо визначити головні поняття (категорії), які й повинні стати елементами теорії.

Метою нашого звернення до загальнонаукових методологій є пошук факторів, здатних забезпечити стабільність соціальних систем, яким загрожує дестабілізація.

Логіка та філософія стабільності системи може бути зрозумілою завдяки розкриттю сутності головних загальнонаукових концепцій, а саме - **«теорії систем»**, **«теорії організацій»**, **«структурно-функціональному підходу»**, **«сінергетиці»**.

Застосування теорії систем обумовлює системне бачення об'єкту. Будь яку систему прийнято визначати за допомогою таких ознак: цілісність, сукупність елементів (речей), властивостей та відносин.

Стабільність (цілісність) системи забезпечує «системоутворюючий» елемент, від якого залежать всі інші. Зміни, які виникають в якій-небудь частині системи, викликають зміни в системі в цілому.

Приклад. Якщо економічні відносини вважати системоутворюючим фактором, то усі інші елементи суспільства (політика, мораль, право, духовні відносини, культура) треба розглядати як залежні від економічного фактору, який й є відповідальним за стабільність суспільства.

Але сьогодні в більшості європейських країн системоутворюючим елементом стали права людини. В цьому випадку економічні відносини підпорядковані цьому фактору й повинні його «обслуговувати».

Пошук системоутворюючого елементу здійснюється згідно теорій, які пройшли свою наукову та практичну апробацію. В суспільствознавстві до таких теорій відносять концепції класиків гуманітарного знання, починаючи з античної філософської думки й закінчуючи сучасними теоріями постмодернізму та постіндустріального суспільства.

Сутність іншої методології, **теорії організацій**, полягає в розумінні поняття «організація». Останньою називають систему, головною ознакою якої є **мета**. Заради досягнення мети й виникає організація. Що забезпечує стабільність організації? Логіка стабільності організації в цьому випадку відрізняється від попередньої логіки (системної).

Організація буде стабільною, якщо всі елементи функціональні, тобто «працюють» на мету організації. Чим більше елементів є функціональними, тим є вищим рівень організованості та стабільності. Логіка організаційної стабільності може мати вигляд формули : $I = n : N$, де «I»

- рівень організованості, «п» - кількість функціональних елементів, «N[^]» - загальна кількість всіх елементів.

Наприклад, підприємство має устаткування та людей, які повинні на ньому працювати. Але, як це часто буває, не всі ефективно та продуктивно використовують технічне оснащення, частина з нього простоює. Як наслідок, не реалізується мета організації. Така організація не може ефективно функціонувати та взагалі бути стабільною.

Характерною особливістю більшості інститутів українського суспільства є наявність значної кількості елементів – депутатів різних рівней, чиновників, законів тощо, але ефективність їх функціонування є низькою. Тому важливим завданням дослідження стає проблема з'ясування причин такого стану та знаходження факторів впливу на дисфункціональні елементи. Особливості наступної, **структурно-функціональної** методології пов'язані з іншою логікою стабільності. В межах цієї концепції стабільність системи залежить від її ієрархічної, пірамідальної форми, від того наскільки кожний рівень піраміди чітко виконує свої власні функції та не претендує на функції нижчого або вищого рівня, не втручається в їх межі відповідальності.

Наприклад, нестабільність системи управління може бути викликана тим, що рівні піраміди виконують «не свої» функції, або має місце дублювання функцій. Це є характерним для вітчизняних інститутів державного управління.

Сінергетична теорія дозволяє зрозуміти закони так званої «рухливої рівноваги», яка є сполученням стабільності та нестабільності одночасно. Ці закони притаманні стохастичним системам, які самоорганізуються, для яких характерними є вірогідні закони. Чинники біфуркації та флуктуації зумовлюють

процес зміни станів стабільності та нестабільності, а також рух який має вигляд маятникового коливання. Приклади таких станів можна знайти в соціальних процесах, громадських рухах, громадській думці, діяльності політичних партій та недержавних організацій, взагалі в системі громадянського суспільства. Якщо дотримуватися сінергетичної парадигми, то стабільність треба розуміти як **сталий розвиток**. Цей термін зайняв одне з провідних місць в сучасному міжнародному дискурсі.

Найчастіше його вживають з метою стандартизації соціального розвитку людства, визначення кожного етапу цього розвитку в категоріях «криза», «стабільність», «динамічний розвиток» на підставі розробленої експертами системи показників-стандартів, економічних, соціальних, соціально-економічних.

Дудурич Віталій Володимирович (Дрогобич) – аспірант кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПРОДУКТИВНА УЯВА І СУЧАСНИЙ СВІТ

Уява (фантазія) – одна з найцікавіших загадок у людському бутті. Вона знаходить своє відображення у всіх сферах людського життя: у культурі, мистецтві, науці, психології, повсякденному житті. Вона притаманна усім людям в тій чи іншій формі. Як казав Д. Дідро: «Уява, без цієї здатності не можна бути ні поетом, ні філософом, ні мислячою істотою, ні просто людиною».

Існують різні підходи до трактування цього феномену. Аристотель трактував уяву як здатність душі (розумної її частини), за допомогою котрої у свідомості

виникають різноманітні образи, що можуть бути як істинними, так і хибними. В епоху Нову часу раціоналісти загалом визначили уяву як допоміжну функцію пізнання, але нерідко й таку, що заважає розуму, сприйняти істинний, справжній світ. Та найбільш повну та розгорнуту концепцію розуміння уяви дали у німецькій класичній філософії. Тут вона набуває цілісних рис, постає як окремий елемент у процесі пізнання. Уява стає поєднувальним містком, ланкою між чуттєвим сприйняттям і розсудком. Як невід’ємна складова, як сила, що формує систему образів, що потім надаються розуму.

Як відзначає І.П. Фарман, попри всю багатоманітність у підході до трактування та розуміння феномену уяви, можна виділити 3 основні аспекти: 1) уява, як акт свідомості і її місце у структурі мислення; 2) пізнавальна функція уяви; 3) творча продуктивна здатність уяви [5, с. 7].

Ще один важливий фактор у трактуванні феномену уяви (фантазії) полягає у розгляді його в контексті співвідношення з творчістю, мистецтвом. Творча (продуктивна) роль уяви схоплена формулою Е.В. Ільєнкова: це здатність бачити ціле раніше за частини [1, с. 89]. Уява постає, як один з основних формуючих чинників, одне з джерел мистецтва. При чому уява допомагає не лише творити прекрасне, естетичне, але що не менш важливо, сприймати, його. Чому саме так? Світ не дається нам у готових мисленнєвих конструкціях, все, що ми бачимо, дається в образах, а саме роль уяви полягає і златності зводити предмету образ і тим самим – бачити його. Як справедливо відзначає Ф.Т. Михайлов, в основі усіх здатностей, сил душі (а це інтелект, високі емоції, моральний імператив, воля і інтуїція) є саме вона здатність продуктивної уяви, здатність творчості [3, с. 70]. Ця здатність чуттєво через образи сприймати оточуючий світ

не є вродженою, природною здатністю, вона постає культурно історичним продуктом.

Зрозуміло, що мистецтво розвиває вищі, найбільш рафіновані форми людського сприйняття, способи роботи продуктивної уяви, це те лоно у котрому породжується, зростає здатність уяви, або фантазії, котра у нижчих формах свого розвитку виникає до і незалежно від мистецтва і що дає той спільний ґрунт на котрому взагалі виникає спеціально художня творчість, художня творчість [1, с. 15].

Уява так чи інакше завжди реалістична. Вона фіксує дещо таке, що у дійсності є, або за певних умов можливо, але поки не стало змістом раціонального знання.

Найістотніше у природі феномену продуктивної уяви фіксує Е.В. Ільєнков: уява є вмінням бачити предмет по-людськи, а це значить бачити його очима іншої людини, очима усіх інших людей, реально в них не перетворюючись. Бачити світ очима роду людського [1, с. 10].

Чи може створений фантазією світ бути справжнім? Такі питання часто виникають при буденному трактуванні уяви. Зазвичай чуючи слово фантазія люди одразу інтерпретують його як щось вигадане, нереальне, пусте. Як те що не може існувати, а так існує заради розваги. Та це далеко не так. Потрібно чітко розмежувати уяву (фантазію) як одну з провідних функцій людської психіки та пізнання, і пусте фантазування, вигадку. С.М. Марєєв зазначає: «Та форма уяви, яка пов'язана з винаходом і впливом на дійсність, є формою реалістичного мислення, тому що вона виникає з реального предметної діяльності. Навпаки, діяльність уяви, підпорядкована “принципу задоволення”, породжує всякі збочення і химери. Мрійлива форма уяви розвивається із байдкування [2, с. 32].

Реалії сучасного світу завдяки бурхливому технологічного прогресу демонструють нам жахливу картину експлуатації здатності уяви (фантазії). Нерозвинена на класичних формах мистецтва, розбещена уява ніби сама жадає такої експлуатації. Сучасні люди, причому масово, можуть наскільки захопитися вигаданим світом, що втрачають зв'язок з реальністю. Набирає загрозливого поширення таке явище, як ескапізм. Як визначає психологічний словник, ескапізм – соціально психологічне явище втечі людини від негативного впливу довколишньої дійсності, у світ ілюзій, власного «Я» [4, с. 55]. Світ, куди «втікають» сучасні люди, це віртуальний світ, «всесвітня павутина», кіберпростір де не має правил та обмежень. Це й не дивно, адже в Інтереті тепер можна майже все: від щоденних покупок, кінчаючи тим, що можна висповідатись в режимі онлайн. Люди й так живуть надто відсторонено, або, як казав К. Маркс, «відчуженно». Ми все більше стаємо схожими на зомбі, які не бачать і не чують нічого довкола. У вухах навушники, а самі весь час «залипаємо» у екрани своїх гаджетів. Це яскрава демонстрація викривленої, або недорозвинутої уяви.

Для того, щоб покінчити з цією тенденцією і знову стати справжніми людьми, нам потрібно вийти з режиму «on line» і перейти в реальність в режим «on life» Саме для цього нам і потрібна продуктивна (творча) уява, розвинена через спілкування із *справжнім мистецтвом у його класичних взірцях*, а не тільки із творами жанру «фентезі».

Отже, продуктивна уява – не просто один з методів і форм пізнання, не просто одна із властивостей душі, не просто ще один психічний процес, не просто здатність сприймати світ, як просто породжувальна властивість творчого акту та розвинутого вміння (дару) сприймати, осмислювати мистецтво (естетичного ідеалу). Вона дещо набагато більше. Продуктивна уява – квінтесенція

людського існування, суть людського «Я». Фантазія постає здатністю, котрій під силу пов'язати два протилежні світи: наш внутрішній і зовнішній. І не просто поєднати, а звести воедино, зробити так щоб ці два світи відкрились у своїй істинній сутності. Лише так можливий гармонійний розвиток людини. Саме за таких умов людина може пізнати себе та інших. Уява – саме та сила, що поєднує людські душі, усе людство крізь пелену часу та простору. Уява виводить нас із світу, щоб привести до самих себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильенков Э.В. Об эстетической природе фантазии. Что там в Зазеркалье / Э.В. Ильенков. Изд. стереотип. – М.: Книжный дом "ЛИБРАКОС", 2014. 128 с. (Из наследия мировой философской мысли: эстетика).
2. Мареев С.Н., Л.С. Выготский о внутренней речи и мышлении (критика г- на Д. Бэкхарста) / С.Н. Мареев // Вестник Казахстанско-Американского Свободного Университета. Научный журнал. 5 выпуск: вопросы психологии. Личность, образование, общество. – Усть- Каменогорск, 2015. – С. 24-34.
3. Михайлов Ф. Т. Фантазия - главная сила души / Ф. Т. Михайлов // Ильенков Э. В. Личность и творчество / Э. В. Ильенков / Редактор- составитель И. П. Фарман. - М.: "Языки русской культуры", - С. 28-74.
4. Психологічний словник. За ред. члена кореспондента АПН СРСР В. І. Войтовича. - К. : Вища школа, - С. 55.
5. Фарман И. П. Воображение в структуре познания / И. П. Фарман - М. : ИФРАН, 1994. - 215 с.

Кадієвська Ірина Аркадіївна (Одеса) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри

філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури,

Глібоцький Роман (Одеса) – студент I курсу групи ПЦБ – 150 т інженерно-будівельного інституту ОДАБА.

ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

Проблема людини була й залишається однією із найважливіших й найактуальніших. Її дослідження передбачає виявлення сутності, конкретно-історичної обумовленості, а також розкриття різноманітних форм її існування, місця у світі, відношення до нього, тощо. В розвитку цивілізації майже не існує проблем повністю позбавлених антропологічних аспектів. Для кожного з нас будь-які цінності природи чи культури завжди осмислюються та розуміються в контексті людських потреб, сподівань, прагнень та перспектив. Наука, мистецтво, філософія, релігія, право, політика, мораль, тощо існують та розвиваються саме тому, що людство відчуває в цьому об'єктивну чи суб'єктивну потребу. Саме тому проблеми із різних галузей в певному сенсі виступають також й антропологічними проблемами.

На різних етапах історичного розвитку проблеми людини вирішувались неоднозначно. Змінювались й пріоритети в філософській антропології. Філософи марксистської орієнтації розглядали людину в першу чергу як біосоціальну істоту, суб'єкт виробництва, його головну продуктивну силу.

Так зазначалось, що людина, як будь-який біологічний організм, народжується й вмирає, живе й діє відповідно до соціальних законів та норм. Вона – суб'єкт усіх форм діяльності, проявляє себе не лише у виробничій, але й у моральній, правовій, політичній та інших сферах,

які протягом життя диференціюються та удосконалюються. Вона є універсальною і діє як суб'єкт трудової діяльності, на базі якої формується й розвивається весь комплекс соціальних відносин. В цьому розумінні сутність людини є конкретно-історичною. Вона змінюється в залежності від значеннєвого змісту епохи, соціально-культурних та побутових умов. Але варто пам'ятати, що не менш важливу роль в становленні особистості відіграє її душа. Давньогрецький філософ Платон писав про те, що людина є не просто єдністю душі й тіла. Саме душа виступає тією субстанцією, яка врешті й робить людину людиною. На думку філософа від якості душі залежить загальна характеристика людини. Тому в представлений Платоном соціальній ієрархії на першому місці перебуває душа філософа, наближена до мудрості та пізнання, а на останньому – душа тирана. Адже саме інтелектуальні властивості й відрізняють людей від тварин.

Під час дослідження людини як особи слід враховувати вплив на неї як природних, так і соціальних умов, різних факторів та чинників. У філософському дискурсі давно встановлено, що будь-яка особа розвивається на основі індивіда, а те, якою вона буде, залежатиме від її спадковості та всієї подальшої соціалізації. Російський філософ М.О. Бердяєв зазначав, що проблема людини є основною проблемою філософії.

Принципово важливим є також проблема співвідношення понять «людина» та «особистість». Особистість – поняття, що характеризує ступінь (і рівень) соціальної зрілості людини-індивіда, його самосвідомість як члена суспільства. Якщо суспільство виступає як "людина в її суспільних відносинах", то особистість – це людина конкретної історичної епохи, конкретних суспільних відносин, спосіб їхнього індивідуального буття. Особистість - це соціальна якість індивіда. У ній знаходять

свій прояв всі основні характеристики сутності людини, але виявляються вони в специфічній, індивідуальній формі. Як і суспільство, особистість – це суб'єкт і носій життєвих потреб і конкретних способів їхнього задоволення, суб'єкт і носій усієї системи суспільних відносин [2]. Існує відома позиція про те, що кожна людина є особистістю. Але з цим важко погодитись. З одного боку кожна людина – це індивід, наділений певними якостями, що відрізняють його від інших представників типу. Поряд із цим у кожної людини існує власна індивідуальність. В цьому розумінні особистість виступає більш філософським поняттям. Можливо не кожна людина є особистістю у повному сенсі цього слова. Особистість може виступати особливим способом буття людини, який визначається досить високим рівнем самосвідомості. В процесі гармонійної соціалізації як раз й відбувається творення вільної, самостійної та відповідальної особистості. Можна говорити про те, що в понятті «особистість» закладено певну шляхетність людини, яку можна вважати справжньою особистістю.

Що стосується співвідношення понять «індивідуальність» та «особистість», то можна стверджувати, що вони є різними вимірами духовної сутності людини. Певною мірою індивідуальність виступає сутнісною якістю людини, в той час як особистість – її соціальне відображення. Тому різниця між поняттями «індивід» та «особистість» є не тільки теоретично обґрунтованою, але й інтуїтивно зрозумілою. Індивід – людина як одиничний представник людського роду, "один з собі подібних", безвідносно до її неповторних рис та здібностей [1].

Індивідуальність – самобутній спосіб буття конкретної людини, в неповторності природних задатків і їх реалізації в діяльності, визначеної рамками соціального

буття. Єдність унікальних і універсальних властивостей людини, що формуються в процесі діалектичної взаємодії спадкових якостей, особистих властивостей і набутих соціальних рис і властивостей [1] Особистість включає в себе унікальні якості людини, а не її природно-індивідуальні характеристики. Адже кожен з нас розуміє, що не можна назвати особистістю індивіда, що з будь-яких причин є позбавлений власної свідомості. Проблема визначення наведених понять та встановлення зв'язків між ними є вічною та невичерпною. Вона схожа на нескінченну дискусію, в якій власне ніколи не буде обраний переможець, тому що його тут не може бути взагалі. Поки люди прагнутимуть наблизитись до істини, пізнати світ та себе в ньому, доти будуть існувати суб'єктивні точки зору на цю тему, кожна з яких обов'язково знайде як підтримку, так і серйозний опір. Можна лише погодитись із позицією Еріха Фрома, який свого часу влучно зазначав, що провідною життєвою метою людини є повноцінний розвиток її особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник філософських термінів / за ред. О.А. Матюхіна, Є.Ф. Сластенко, С.М. Ягодзінський, Л.В. Каднікова, Л.І. Мокляк. - К.: НАУ, 2004. - 808 с
2. Короткий словник філософських термінів і понять.
3. Бердяев Н.А. О назначении человека М., 1991.
4. Фромм Е. Людина для себе. Мінськ, 1992.
5. Лосев А.Ф., Тахо-Годи А.А. Платон. Аристотель / Серия ЖЗЛ. М.: «Молодая гвардия», 1993.

Карпенко Олена Олексіївна (Слов'янськ) –
Донбаський державний педагогічний університет.

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ ФІЛОСОФІЇ МУЗИКИ

Сучасна філософія прагне нового початку, що виражається в загостренні та радикалізації питомих стихій філософського процесу. Можна виокремити дві симптоматичні тенденції: спрямування філософування до феноменів буття людини – мови, праці, техніки, мистецтва тощо; занепад філософського – а ширше і гуманітарного – історизму. У картографічному плані першої топіки актуальною для нашого дослідження постає філософія музики, мистецтва, яке також, як і філософія, переживає фундаментальну кризу. У координатах другої топіки ми вбачаємо завдання реставрації імперативів історичного діагностування наявних форм мислення, яке не спрацьовує в сучасному науковому процесі. Дисфункцію історичної критики ми пов'язуємо з «виснаженням» старої ідеї історичності, яка потребує радикального перенормування. На нашу думку, саме виявлення історіографічних протиріч відкриє шлях до нової мови філософування, потреба якої є наразі очевидною.

Наразі очевидне прагнення філософського мислення виробити певні фахові філіації, на кшталт філософії мови, філософії техніки, філософії музики тощо, не є новелою в історії філософування. Спеціалізація філософської думки є рекурентним елементом в загальному контурі діахронічного зрізу її історії. Уже Аристотель, розподіляючи певні тематичні рубрики власного вчення, конституював необхідність такого переходу від загальної теорії до теорій спеціальних.

Становлення наукової раціональності, зобов'язаної своїм народженням «гносеологічному» повороту модерної філософії, призвело до діалектичного заперечення первісної філософської форми похідними науковими формами знання. Позитивістська наука вбачає у філософуванні виключно метафізику, яку треба елімінувати з простору дійсної науковості.

Упродовж минулого століття тиск з боку сцієнтистського світогляду викликав хвилі філософського супротиву. Феноменологія, екзистенціалізм, герменевтика прагнули довести суверенність філософської форми мислення. Засобами негативної морфології тренди ідеологічної критики, постструктуралізму і постмодернізму загалом також «працювали» на філософію. Нажаль, це протистояння можна зняти лише за тієї умови, що опоненти переформулюють власні вихідні тези, тобто втратять власні позиції. Натомість домінують абсолютно протилежні настрої. Кожен табір намагається радикалізувати власну критику супротивних аргументів. Розлом між наукою і філософією лише поглиблюється і зростає.

Така ситуація вимагає від будь-якої філософської розвідки, спрямованої за межі самого філософування, чіткої кореляції з відповідною галуззю науки. Філософ має говорити з фахівцем на зрозумілій останньому мові, пропонуючи власний підхід до розв'язання актуальних для відповідної галузі протиріч. Конструювання теоретичних міждисциплінарних корелятивів залишається питомою функцією філософування, яке має щоразу відкривати джерела власного становлення в теоретичних транзакціях між фаховими спеціалізаціями науки. Отже, треба порівняти способи постановки теми історіографії в сучасних наукових дискурсах філософії, історії та

музикознавства, щоб виявити наявність або відсутність спільних та відмінних сюжетів і питань.

З упевненістю можна констатувати назрівання історіографічної кризи в сучасній українській історико-філософській науці, коли не двозначно постане питання про дійсні критерії науковості її дисциплінарної методології, «дисемінованої» постмодерною модою на плюралізм. Окремі поля інтелектуального простору породжують певне знання щодо музики, форми якого пов'язані між собою лише номінально. Складається враження, що «вододіли» між різними фаховими групами не утворюють проблеми, оскільки вони замовчуються або просто констатуються. Годі й сподіватися на посилення очевидних і прихованих протиріч між зазначеними дискурсами.

Розробка історіографії й має забезпечити необхідний методологічний плацдарм ревізії існуючих трендів дослідження музики не тільки у філософському ключі, а і в загальнонауковому діапазоні.

Лазарева Алла Олексіївна (Одеса) – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри соціальної роботи і кадрового менеджменту Одеського національного політехнічного університету.

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА

В сучасних умовах розвитку українського суспільства, коли здійснюються реформи на всіх рівнях державного управління, формування стратегічного планування в органах державного управління є актуальним

та значущим в сучасному дослідницькому полі. Термін «стратегічне планування» був введений в 50-ті роки XX століття Пітером Друкером. Державне стратегічне планування передбачає вироблення низки заходів, таких, як: управління ресурсами, публічна політика, стратегічне управління та організаційна стратегія.

Основи стратегічного планування державного управління в Давній Греції сформували філософи Сократ і Платон, які в основу соціального планування державного управління заклали певні системи цінностей. Сократ в системі стратегічного планування наголошував на орієнтацію держави на таку систему цінностей, як: законність і справедливість, знання і людські чесноти як систему цінностей на яких базується державне управління, Платон підтримав ідею Сократа, наголосивши на дотриманні законності і справедливості в розподілі обов'язків громадян, дотриманні чесноті при застосуванні насилля до встановлення покори громадян. Аристотель обґрунтовуючи систему стратегічного планування при гармонічному існуванні державного управління та демократизації грецьких полісів, визначав справедливість як основну мету функціонування державних інституцій при застосуванні правового насилля та обмеження природних свобод громадянина в суспільстві [2].

Функціонування державного управління, яке опинилося перед необхідністю реформування кореневих основ його функціонування, конче потребує формування стратегії планування, яке при всій активній діяльності державних органів управління зводить цей процес нанівець, адже більшість державних діячів не мають чіткої стратегії дії, за якою на їх думку повинні розвиватись держава і суспільство.

Сьогодні стратегічне планування – це складний процес, який охоплює всі рівні організації державного

управління. Складність завдань в організації цього процесу, аналізу результатів діяльності компанії, формулюванню мети діяльності органів державного управління, розробці плану їх реалізації, зміна їх під умови, що постійно змінюються, визначають серйозні вимоги щодо формування стратегічного планування. Очевидно, що застосування лише економічних та політичних методів та показників у формуванні стратегічного планування не виправдовує себе, адже сутність кризи державного управління значно глибше і не вичерпується тільки аналізом економічних складових та застосування політичної волі, тому в цьому процесі необхідно застосування філософського знання та формування концептуального підходу до вибору стратегії державного управління в сучасній Україні.

Стратегічне планування в системі державного управління визначається перспективами на майбутнє, адже державне управління повинно міститися на певній концептуальній позиції щодо подальшого розвитку, а на основі цієї концепції формувати нові державні інституції, що організовували роботу реалізації цієї концепції на основі певної мети та завдань. При цьому мета державного управління та функціонування державних інституцій не повинні бути зосереджені в основному на вирішенні утилітарних завдань. Стратегічна мета державного управління повинна відігравати роль форматора сенсу, вона повинна стати основою для формування стратегії громадян, дозволяти їм будувати власне життя з вірою в завтрашній день та орієнтацією на заявлені та декларовані стратегії держави і гарантії з боку державних інституцій дотримання виконання цієї заявленої стратегії.

Формування стратегічного планування базується та дотриманні певних цінностей, які є значущими для більшості громадян, адже для цього необхідно чітко

розуміння того, які цінності для громадян є важливими в даний момент існування держави та її інституцій, а отже будувати власне життя та індивідуальні життєві стратегії.

Е. Дюркгейм визначив стан аномії суспільства, в якому знаходиться сучасне українське суспільство акцентував увагу дослідників саме на зміні ціннісної парадигми, яка повинна змінитися не тільки на індивідуальному рівні, а й на державницькому. Формування стратегічного планування в державному управлінні базується на системі декларування прийнятих цінностей державними інститутами, які публічно демонструють дотримання правил та закріплення довгострокових цінностей, що відповідають довгостроковим інтересам, що мають значення для розвитку держави. Виходячи з декларованих цінностей, держава формує мету та завдання, реалізує їх, а державні і суспільні інститути аналізують ступінь їх виконання, при цьому довгострокові та середньострокові завдання визначають значущі характеристики ситуації, що склалася в державі, а короткострокові завдання визначають механізми реагування на існуючу ситуацію [1].

В сучасних умовах при формуванні єдиної концептуальної позиції щодо вироблення стратегії планування державного управління філософії належить визначна роль. Завдяки філософії можлива концептуалізація постановки основної мети та завдань стратегічного планування, адже з часів Платона та Аристотеля значущість цінностей справедливість, чесність та свобода в демократичній державі не змінилися, а навпаки набули ще більшої ваги, отже філософські пошуки в даному напрямку необхідно продовжувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дацюк С. Государственная стратегия/ Сергій Дацюк [Електронний ресурс]//Сетевой проектный журнал

«XYZ», 3 июля 1999 г. – Режим доступа: [//http://www.uis.kiev.ua](http://www.uis.kiev.ua).

2. Швец Ю. А. Понятие «стратегическое управление» в философском контексте: подходы к пониманию [Электронный ресурс]/ Ю. А. Швец //Молодой ученый. – 2014. - №3. – С. 601-606.

Сазонов Валерій Володимирович (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Проблема екологічної політики в даний час по значущості і гостроті висунулась на центральне місце і вийшла на рівень таких проблем, як боротьба з тероризмом та сепаратизмом, роззброєння, врегулювання регіональних і міжнаціональних конфліктів, ліквідація наслідків гібридних воєн.

Суспільство все більш і більш схиляється до думки про те, що для виявлення міжлюдської діяльності в рамках системи "суспільство - природа", для подолання екологічної кризи, що склалася, необхідна наявність науково розробленої екологічної політики держави, а саме, визначити загальну стратегію і пріоритети, форми і напрями екологічних заходів, їх зв'язаність з законом національної безпеки.

Екологічна політика держави – це науково обґрунтована система поглядів, ідей, принципів, відповідних екологічних відносин, а також діяльність соціальних інститутів держави, яка спрямована на

вирішення протиріч між природою і суспільством, забезпечення екологічної безпеки країни і громадян.

Знаходження найбільш прийнятних форм співіснування людини і природи – це не тільки вираховування антропогенних чинників, а також всебічне екологічне обґрунтування господарських проєктів, організація постійного моніторингу стану довкілля, запровадження незалежної, обов'язково компетентної служби екологічних експертів, охорона окремих важливих природних об'єктів, контроль за раціональним використанням природних ресурсів, поліс тронний розвиток екологічної освіти, виховання, а найголовніше – екологічної свідомості.

У свідомості людини повинні закарбуватися методологічні складові екологічної політики: протиріччя, закони, принципи.

До основних суперечностей природи і суспільства відносяться: між потребою суспільства в збільшенні обсягу і якості використовуваної води і обмеженням її запасом, тривалим циклом самоочищення в природі; між потребою в чистому повітрі і перевищенням гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин; між потребами суспільства в енергії і речовині і зменшенні їх фізичного обсягу і зниженням їх запасів, тривалістю відновлення.

Головна суперечність природи і суспільства – між потребами суспільства, що ростуть, в натуральних умовах життя і природних джерелах сировини і обмеженими можливостями природи щодо їх задоволення, порушенням меж динамічної екологічної рівноваги.

До принципів взаємин природи і суспільства відносяться наступні: принцип провідної ролі еволюції біосфери в навколишньому середовищі; принцип геоеквівалентного обміну у сфері матеріального виробництва; принцип домінуючого впливу

невиробничого природокористування на характер матеріального виробництва; принцип облагороджування природи людиною; принцип оптимізації соціоприродної взаємодії.

До основних законів природи і суспільства відносяться: закон хвилеподібного розвитку ноосфери; закон домінування багатства засобами праці; закон послідовного виробничого освоєння форм руху матерії; закон відповідності стану природного середовища характеру і темпам розвитку цивілізації [2].

Екологічні закони мають ще й громадсько-політичні функції, бо екологічні знання є необхідними для ефективного розв'язання проблем управління соціальними процесами і в державі, і в усьому світі.

Зміст екологічної політики складають: сукупність принципів, цілей і завдань державної діяльності, законодавчо закріплених у формі актів і рішень уряду, по визначенню заходів уряду і його органів, які спрямовані в сукупності на забезпечення національної безпеки.

Екологічна політика є інструментом євроінтеграції України У 2012 році Європейська Комісія представила нову Програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року, яка проходить під гаслом: «Жити добре в межах можливостей нашої планети». Дана Програма направлена на підвищення екологічної сталості в Європі та перетворення ЄС на інклюзивну і сталу «зелену» економіку. Серед основних тематичних пріоритетів такі: захист, збереження та розвиток природного капіталу ЄС; перетворення ЄС на ресурсозберігаючу, «зелену» та конкурентоспроможну низьковуглецеву економіку; захист громадян ЄС від екологічних тисків та ризиків для здоров'я і благополуччя; максимізація переваг екологічного права ЄС; поліпшення доказової бази екологічної політики; забезпечення інвестицій у

екологічну та кліматичну політику та досягнення відповідної вартості інвестицій; поліпшення екологічної інтеграції та узгодженості політики; підвищення сталості міст ЄС; підвищення ефективності діяльності ЄС щодо реагування на регіональні та глобальні екологічні та кліматичні виклики.

В області екологічної освіти і виховання сучасних кадрів, вдосконалення екологічного інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу необхідно: в учбових планах з гуманітарних дисциплін розширити тематику і об'єм часу, якій пов'язаний з вивченням взаємозв'язку природи і суспільства; ЗМІ частіше включати в програми матеріали з проблем екологічної політики; покращення екологічної інформованості; розширити наявну систему включення студентів в підготовку, педагогічних, виховних, архітектурних, будівельних проектів з екологічною складовою.

Головною проблемою реалізації ефективної державної екологічної політики є повільна інтеграція екологічної складової на принципах сталого розвитку в усі галузі економіки та сфери діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. – К. : Просвіта, 2014. – С. 6.
2. Комаров В. Д. Социальная экология: Философские аспекты / В. Д. Комаров. – Л., 1990. – С. 145,154.
3. Заверуха Н. М. Основи екології : навч. посіб. / Н. М. Заверуха, В. В. Серебряков, Ю. А. Скиба. - 2-ге вид. — К. : Каравела, 2011. — 304 с.

Тимохов Олександр Володимирович (Одеса) – кандидат філософських наук, докторант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

ПАНОРАМНЕ СПРИЙНЯТТЯ, ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ПРОЦЕСУ ПАНОРАМНОГО МИСЛЕННЯ

В наш час інформаційний простір дуже насичений різного роду інформаційними потоками, що дають не тільки інформацію, як таку, а й конкретне, часто упереджене її тлумачення. Мислячий суб'єкт вимушений відфільтровувати інформаційні потоки за принципом відповідності їх змісту до його власних відчуттів, уявлень, сподівань... Відтак, до уваги приймається лише одна точка зору, та й самі по собі факти сприймаються, як значущі, або ні, в залежності від власної "симпатії".

Власне це й породжує спотворену, однобоку і однополярну картину соціального буття та напрямків його розвитку в індивідуальній свідомості, і детермінує "вузькість поля свідомості", що характеризується відмовою сприймати альтернативні джерела інформації, комплексно аналізувати факти, розглядати та співставляти різні оцінки. Результати мислячої діяльності в даному руслі, перш за все, відзначаються передбачуваністю та консерватизмом, а тому не можуть бути основою для вироблення нових концептів в сфері соціального буття.

Панорамне мислення, що базується на панорамному сприйнятті, саме і дає змогу подолати вузькість поля

свідомості та вийти за межі певної жорсткої схеми міркувань, з заздалегідь відомими висновками.

Зорове сприйняття панорами давало багатьом авторам можливість використовувати інтуїтивну зрозумілість панорамного мислення в просторовому, або узагальненому просторовому значенні, не визначаючи його [1].

Саме поняття – “зорова панорама”, передбачає відмову від концентрації уваги на певному об’єкті та ігнорування периферійного бачення. Панорамність дає можливість одномоментно, або на протязі певного періоду сприймати не лише окремі, або відокремлені об’єкти чи процеси, а й цілий комплекс супутніх їм об’єктів та процесів, що так чи інакше, можуть взаємодіяти з останніми та чинити на них вплив.

Мислячий суб’єкт, в процесі сприйняття реальності, намагається сконцентрувати свою увагу на певній зоровій картинці, певному звуковому або інформаційному потоку, а відтак і використати для їх аналізу найбільш доступну та зрозумілу схему. Що і характеризує тунельність, або одотрековість процесу мислення.

Панорамність, навпаки, дає можливість вихопити з реальності максимально широкий комплекс подій і процесів, для аналізу яких, вже не достатньо одного обраного метода, або схеми. Суб’єкт стає вимушений їх або комбінувати, або модифікувати. Таким чином, результати мислячої діяльності перестають бути передбачуваними, набувають ознак оригінальності та новизни, і дійсно, в ряді випадків, можуть створювати нові, а іноді і новітні контексти бачення процесу розвитку соціального середовища.

Такий тип мислячої діяльності не є чимось надто унікальним та проявляється в багатьох сферах соціального буття, і хоча він загалом в достатній мірі притаманний

лише певним, обдарованим особистостям, на базовому, або нижчому (підсвідомому) рівні може проявлятися у всіх.

Звичайно, найбільш явні прояви панорамності мислення можна спостерігати в діях: політика, що не слідує кон'юктурі, а відчуває необхідність вольових рішень, що упереджують розвиток ситуації; фінансиста, що відчуває найменші коливання ринку; журналіста, або оглядача, що розглядає ситуацію під новим, незвичним кутом зору; культурного діяча, що створює нові, актуальні витвори мистецтва; тощо.

Як ми бачимо з вище приведеного, панорамність мислення характерна і найбільш виражена серед представників інтелектуальних та культурних еліт, проте, в ряді випадків, панорамність може проявлятися і в мислячій діяльності пересічних особистостей, особливо в молодіжному середовищі та в маргінальних групах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Трацякоу, У. Криминальний діагноз: узкоумие [Електронний ресурс] / У. Трацякоу. – Режим доступу: http://inteltech.iatp.by/ped_draft.html – Заголов. з екрану.

Усьянова Олександра Вікторівна (Одеса) – аспірант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

КОГНІТИВНА СВІДОМІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У філософській літературі свідомість визначається як властивість (функція) високоорганізованої матерії – мозку, яка полягає в здатності людини відображати зовнішнє буття в формі чуттєвих і розумових образів. При цьому наголошується, що розумові образи свідомості визначають доцільну діяльність людини, свідомість регулює взаємини особистості з навколишньою природною і соціальною дійсністю, дає можливість особистості осмислити власне буття, внутрішній духовний світ і дозволяє удосконалювати дійсність в процесі суспільно-практичної діяльності. Свідомість «взагалі» пропонується назвати когнітивною, підкреслюючи її провідну «пізнавальну» сторону.

Оскільки обрана тема досі залишається недостатньо опрацьованою, вона може бути актуальною в контексті наукового дослідження.

Предмет нашого дослідження – особливості когнітивної свідомості у сучасному суспільстві.

Мета дослідження – визначити компонентну структуру свідомості, зазначити в чому особливість когнітивної свідомості.

Свідомість має такі рівні та їх компоненти:

1. Чуттєво-афективний пласт:

- відчуття – відображення в мозкові окремих властивостей предметів та явищ об'єктивного світу, що безпосередньо діють на наші органи чуттів;

- сприйняття – образ предмета в цілому;

- уявлення – конкретні образи таких предметів чи явищ, які в певний момент не викликають у нас відчуттів, але які раніше діяли на органи чуттів;

- різного роду афекти, тобто сильні мимовільні реакції людини на зовнішні подразники (гнів, лютя, жах, відчай, раптова велика радість).

2. Ціннісно-вольовий рівень:

- воля – здатність людини ставити перед собою мету і мобілізувати себе для її досягнення;

- емоції – ціннісно-забарвлені реакції людини на зовнішній вплив. Сюди можна віднести мотиви, інтереси, потреби особи в єдності зі здатностями у досягненні мети.

3. Абстрактно-логічне мислення (це найважливіший пласт свідомості):

- поняття – відображення в мисленні загальних, найбільш суттєвих ознак предметів, явищ об'єктивної дійсності, їх внутрішніх, вирішальних зв'язків і законів;

- судження – форма думки, в якій відображається наявність чи відсутність у предметів і явищ яких-небудь ознак і зв'язків;

- умовивід – форма мислення, коли з одного чи кількох суджень виводиться нове судження, в якому міститься нове знання про предмети та явища;

4. Самосвідомість і рефлексія:

- самосвідомість – це виділення себе, ставлення до себе, оцінювання своїх можливостей, які є необхідною складовою будь-якої свідомості;

- рефлексія – це така форма свідомості, коли ті чи інші явища свідомості стають предметом спеціальної аналітичної діяльності суб'єкта.

Когнітивна свідомість – це свідомість, яка є інформаційним словником людини, утвореним впорядкованими концептами - одиницями мислення, що представляють в ментальній формі відображену, пізнану і осмислену суб'єктом дійсність. Когнітивна свідомість включає в себе всю сукупність енциклопедичних знань людини про дійсність, включаючи мовні і комунікативні знання.

Отже, когнітивна свідомість - це властивість людського мозку, яка полягає у створенні суб'єктивних образів об'єктивного світу, утриманні, зберіганні і переробці інформації, у виробленні програми діяльності, спрямованої на вирішення певних завдань, в активному управлінні цією діяльністю, що формується в результаті пізнання суб'єктом навколишньої дійсності. Зміст свідомості являє собою знання про світ, отримані в результаті пізнавальної діяльності (когніції) суб'єкта, тому вона є дуже важливою у житті сучасного людського суспільства.

Шабасва **Людмила** **Миколаївна**
(Дніпропетровськ) – старший викладач кафедри виховання
та культури здоров'я КВНЗ «Дніпропетровський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти».

ЗНАЧЕННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Євроінтеграційні процеси та загальна глобалізація вимагають змін в системі освіти ХХІ століття. За таких умов домінуючим є формування єдиного наукового і освітнього простору з міжкультурними зв'язками України з європейськими державами. Одним з головних елементів міжкультурної взаємодії виступає комунікація. Про важливість крос-культурної комунікації для освітнього простору свідчать дослідження В. Андрущенко, В. Бех, О. Висоцька, В. Кремень, К. Мацик, М. Романенко та ін.

Крос-культурна (англ. cross – перетинати, переходити) або міжкультурна комунікація – це вербальна і невербальна взаємодія представників різних моральних систем, світоглядів, релігій тощо [1, с. 3]. Основна мета комунікації полягає у досягненні єдності між взаємодіючими носіями культури при збереженні індивідуальності кожного з них. У сучасних умовах мета освіти зміщується в бік формування полікультурного мислення, яке передбачає прояв толерантності суб'єктів спілкування. Це забезпечує ефективність крос-культурної комунікації, культуротворчості, особистісного зростання та досягнення соціального успіху. Саме тому модернізація системи освіти в напрямку полікультурності та культурного релятивізму набуває особливого значення [4, с. 5].

Як зазначає К. Мацик, крос-культурна комунікація як галузь наукових досліджень має яскраво виражений міждисциплінарний характер. При дослідженні крос-

культурності в першу чергу виокремлюється аксіологічна проблематика: як основа становлення, виховання, соціалізації та ідентифікації сучасної людини. Глибина й ефективність таких крос-культурних комунікацій визначається мірою, в якій цей процес активізує екзистенційні структури особистості, її світогляд, ціннісні орієнтації та горизонти культурного освоєння світу. Це ж визначає людиновимірний гуманістичний зміст комунікації культур, соціумів, народів [2, с. 4].

Існування крос-культурної комунікації визначає не домінування якоїсь однієї культури, а розвиток різних культур, їх синтез та обмін. Однією з основних умов існування крос-культурної комунікації є наявність діалогу культур. Дослідники виділяють два види діалогу. Прямий діалог ведеться між носіями різних культур, він є культурно обумовленим та одночасно обмеженим існуючими компетенціями цих носіїв та передбачає взаємодію культур в міжкультурному просторі. Опосередкований діалог, який відбувається всередині культури, в складі її власних структур, обумовлений тим, що іншокультурний зміст займає подвійне положення (і як «чуже» і як «своє»), ініціюючи діалог культури самої з собою як з «іншою». Отже, в умовах крос-культурної комунікації зрозуміти, засвоїти і розкрити своєрідність іншої культури можна лише через діалог. Успішна реалізація такого діалогу можлива лише в тому випадку, коли у відносинах «ми» і «вони» відбудеться усвідомлення загальнолюдського «ми», в результаті чого між представниками різних культур, що спілкуються, встановиться взаєморозуміння [3, с. 202]. Діалог культур має здійснюватися без втрати власного спадку, без «виривання культур з гомогенного контексту, в якому вони формувалися» [2, с. 4]. За умов існування крос-культурної

комунікації знання мають комунікативний характер, а діалог є нормою сучасного наукового мислення.

Ефективна крос-культурна комунікація не може виникнути сама по собі. Неї необхідно цілеспрямовано навчатися. Саме системі освіти належить головна роль визволення людей від застарілих етноцентричних поглядів та зміни їх на нові, етнорелятивістські, які більш відповідають існуючим реаліям того єдиного світу, в якому ми живемо.

У сучасних умовах освітній процес все більше зміщується в комунікативну сферу, до якої можна віднести Інтернет, супутникове телебачення, відео-технології, а також освітню мобільність, тобто можливість продовжувати навчання в різних країнах, виходячи з власних інтересів, здібностей, мотивації. Сучасна освіта полягає не лише в трансляції знань, а в формуванні у тих, хто навчається культури, творчої (рефлексивної та проєктивної) свідомості, що випереджує мислення, здатність вирішувати складні проблеми будь-яких ситуаціях [4, с. 3].

Отже, крос-культурна комунікація орієнтована на взаємопроникнення культурно-комунікативних смислів, досягнення взаєморозуміння з урахуванням «національної картини світу», але одночасно і їх взаємозбагачення в соціокультурному та духовному плані. Крос-культурна комунікація в освіті забезпечує шиківі можливості для тих, хто навчається у здобутті знань в глобальних масштабах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбакова О.О. Деякі аспекти крос-культурної комунікації / О.О. Байбакова, І.В. Козубовська // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія:

Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2014. – Вип. 34. – С. 223-225.

2. Мацик К.В. Кросс-культурна комунікація в освітньому сегменті інформаційного суспільства: автореф. ... дис. канд. філос. наук: 09.00.10 – філософія освіти / К.В. Мацик. – К., 2007. – 20 с.

3. Недосека О.Н. Понятие «кросскультурная коммуникация» в современном гуманитарном знании / О.Н. Недосека // Вектор науки ТГУ. – 2011. – №4 (7). – С. 201-203.

4. Первиль Т.Г. Межкультурная коммуникация как фактор модернизации образовательной деятельности: социально-философский анализ: автореф. дис. ... канд. филос. наук / Т.Г. Первиль. – Ростов-на Дону, 2005. – 20 с.

Секція № 4
Р. ДЕКАРТ І СУЧАСНІСТЬ (ДО 420-ЛІТТЯ ЗІ
ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО
ФРАНЦУЗЬКОГО ФІЛОСОФА) –
РЕЦЕПЦІЯ КЛАСИЧНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ
СИСТЕМ
У ПОСТНЕКЛАСИЧНЕ ЗНАННЯ

Скалацька Олена Віталіївна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Одеського торгово-економічного інститут Київського національного торгово-економічного університету.

СОЦІАЛЬНІСТЬ МОДИ У КОНЦЕПЦІЇ
Ж. БОДРІЙЯРА

Соціально-філософський аналіз простору моди спрямований на розкриття актуальних питань сучасності: виокремлення детермінант поширення моди у соціуму, її впливу на соціалізацію та буття індивіда; прагнення широких верств населення відповідати модним тенденціям; семіотичних, комунікативних, економічних аспектів генезису моди; структури та функціонування моди як соціального інституту; соціальних корінь та соціальної репрезентації сенсу модних новоутворень; та низка інших питань. У сучасному гуманітарному дискурсі існує декілька підходів стосовно властивостей модного простору, причин, що впливають на його розвиток (історичний, психологічний, мистецький та інші). Підґрунтям кожного з вищезазначених підходів постає певний соціальний процес або утворення, які створюють межу розгляду моди, виключаючи низку інших важливих

аспектів її формування. Прийнято визначати моду як мистецтво, комунікацію, семіотику та інші категорії. Подолання однобічності, фрагментарності, обмеженості у аналізі моди можливо завдяки соціально-філософській інтеграції існуючих підходів та концепцій. Однією з теоретичних конструкцій, спрямованих на обґрунтування особливостей сучасного розвитку модного простору у інтеграції семіотичного, комунікаційного та економічного підходів постала філософська концепція представника філософії постмодернізму Ж. Бодрійяра, яка акцентує увагу на дискурсі властивостей простору моди, що створює актуальність розгляду даної теми.

У низці робіт Ж. Бодрійяра простежується звернення до питань моди у традиційних для його поглядів концепту симулякр і концепції суспільства споживання. Розмірковуючи про модну структуру Ж. Бодрійяр підкреслює її сучасність, для якої характерна бінарна логіка, що сприяє диференціації, «підстановці всіх цінностей», що дозволяє Ж. Бодрійяру визначити сучасність як «особливий код, емблемою його служить мода» [Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть / Жан Бодрийяр ; [пер. с фр. С. Н. Зенкин]. - М.: «Добросвет», 2000. - с. 174]. Сама сучасність складається з діалектичності минулого і сьогодення, «модернізму з анахронізмом». Мода цілковито втілила в собі даний принцип сучасності. Амбівалентність дозволяє моді, на думку Ж. Бодрійяра, уникнути суперечливості що, у свою чергу, призводить до співіснування міфу про зміни і структурного закону змін. Міф пов'язаний з формуванням аксіологічного простору, і його впливом на споживання і повсякденність індивіда. Структурний закон визначає реалізацію змін «через гру моделей і різних опозицій». Аналіз даного уривку тексту Ж. Бодрійяра демонструє перехід від онтологічного розгляду темпоральності до її

соціального аспекту Підґрунтям модних нововведень постають минулі та майбутні тенденції, що формує її як «емблему».

Особливістю моди як системи знаків постає і взаємодія різноманітних «знакових систем». За своїм розвитком, на думку Ж. Бодрійяра, мода випереджає економіку, саме тому процеси, що відбуваються в ній можливі і в області грошей. На наш погляд, зведення генезису двох різноманітних за своєю структурою і об'єкту систем в одну модель розвитку є умовною. Економіка і мода у формуванні спираються на протилежні аспекти, але при реалізації, стираються на потреби і можливості споживачів.

Ж. Бодрійяр також виділяє наступні важливі аспекти генезису моди: виникнення в період Відродження та розвиток паралельно з музеєм; неможливість її розвитку у класовому суспільстві (залежність індивіда від соціального статусу). Головною специфікою моди постає здатність регулярно повторювати старі форми, тобто вона з'єднує просте в сьогодення і актуалізує його. Мода проявляється у всіх сферах соціальної реальності, що створює «примарно-циклічний світ». Вона не лише володіє можливістю змінювати старі і нові знаки, вона їх з'єднує і постає бінарною. Циклічність будь-яких соціальних знаків, розширює її простір, який помилково обмежують лише формами одягу.

Теоретична конструкція Ж. Бодрійяра може бути застосована для збагачення соціально-філософського аналізу простору моди.

Секція № 5

**НЕСВОЄЧАСНІ РОЗМИСЛИ НІМЕЦЬКОГО
МИСЛИТЕЛЯ Г. В. ЛЯЙБНИЦА (ДО 370-ЛІТТЯ ЗІ
ДНЯ НАРОДЖЕННЯ) ТА СУЧАСНІ НЕКЛАСИЧНІ
ФІЛОСОФСЬКІ ПРОЕКТИ**

Возняк Володимир Степанович (Дрогобич) – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Возняк Степан Володимирович (Івано-Франківськ) – кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії і соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**ИСТОРИЯ ФИЛОСОФИИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ
ПРОЦЕСС**

Речь не идёт об интеграции историко-философского знания в содержание тех или иных образовательных программ и даже не о тех философско-образовательных идеях, которые накапливались в ходе истории философской мысли. Суть дела – в ином: в какой мере сама история философии как феномен культуры *способна повлиять* на осмысление и разрешение острейших противоречий, буквально раздирающих ткань современной образовательной сферы?

История философии непосредственно учит философии, поскольку является способом ее существования. История философии – не подготовка к философии, а сама философия в живой пульсации мысли. Философия – теоретическая рефлексия на предельные основания человеческого бытия в мире, тем самым она

предстает *культурой мышления*. Разве образовательный процесс не нуждается в культуре мысли?

Изучение истории философии – единственный способ *развития* способности к *теоретическому* мышлению – утверждал Ф. Энгельс. Конечно же, он был знаком с такими словами Гегеля: «История философии показывает нам ряд благородных умов, галерею героев мыслящего разума, которые силой этого разума проникли в сущность вещей, в сущность природы и духа, в сущность бога, и добыли для нас величайшее сокровище, сокровище разумного познания» [1, с. 9]. Образовательный процесс должен быть разумно познан, разумно осмыслен, а не рассудочно препарирован.

История философии учит мышлению. Но: учит специфически – лишь в меру нашей готовности и способности *учиться*. Что значит вообще – *учиться*? Как полагает М. Хайдеггер, *учиться* – значит приводить себя и свои поступки в соответствие с тем, что к нам обращено *по истине*. Итак: во-первых, *приводить себя* в соответствие. С чем? С тем, что к нам обращено. Как обращено? – По *истине*.

История философии учит лишь *в меру своей обращенности* к нам. Посему *объектная форма* знания (внешняя, отчужденная, как голый результат для использования) ей противопоказана. Но учит история философии – лишь в меру нашей *готовности встретиться* с ней, готовности войти в адекватное и достойное поле *вопрошания*. И в ситуацию вопрошания как покаяния, метанойи, – *перемены ума*. Готовы ли мы *лишиться ума* прежнего, распроститься с ним, дабы обрести ум иной, настоящий? Это же непосредственно касается всего образования. Если готовы, то тогда станем способны понять, что всё, о чем мыслили философы в прежние века, это – *всё о нас*, в конечном счете – для нас

(хотя решали мыслью проблемы своей эпохи). Почему так? А потому, что, как свидетельствует Гегель, «<...> ход истории показывает нам не становление чуждых нам вещей, а *наше* становление, становление *нашей* науки» [1, с. 11]. История философии – это *наше собственное становление*. Вот почему история философии – это *опыт истории*, истории нашего собственного становления. Способны ли мы процесс образования в школе и университете построить так, чтобы изучение любых наук как собственно культуры ощущалось учениками не как накопление информации, а как погружение в собственное становление, становление собственной субъектности? – Вопрос из разряда риторических.

Так отнестись к истории (и философии – в том числе), значит покинуть «кочку зрения» обывателя и обрести – не точку, а *сферу* зрения, видения, внимания (и внятия) *рода человеческого*. А ведь истинная задача образования – *научить человека смотреть на мир не глазами обывателя, а глазами рода человеческого*.

История философии учит нас *видеть целостность* мира, *видеть целостно*. Значит – шаг за шагом *одолевать* свою *частичность*, и в этом смысле – *исцеляться*. Зло – это болезнь. Частичное, партикулярное – изуродованное, болезненное. Движение к целому, к целому мира, к цельности мира, к бытию – *исцеление*. Способствует ли нынешнее образование развитию такого целостного взгляда на мир?

История философии есть опыт мышления, опыт осмысления человеческого бытия. Но вся сложность не только в обретении хорошего, желательно – истинного опыта, но в нашем умении, как говорит М.К. Мамардашвили, *извлекать уроки из опыта*. повторяющийся опыт без извлечения смысла, без извлечение уроков становится дурной бесконечностью. М.К. Мамардашвили пишет об этом так:

«Живем в ситуациях, когда никакая мысль не прививается. Не просто по глупости. А потому, что додумывание ее до конца ставит под вопрос нас самих. И никогда не извлекаем опыт. Все заново и заново повторяется, раз сохраняем себя против всего того, что не можем вместить, не изменившись сами» [2]. Иными словами, опыт является некой процедурой извлечения и одновременно *испытания*. Сама же процедура извлечения уроков из опыта есть работа именно мысли, *мышления*.

Именно история философии демонстрирует *многовековой опыт извлечения уроков из опыта*. Опыт мышления извлечения уроков из предыдущего опыта мыслительной работы. Итак, история философии – это, безусловно, школа мысли, но при этом она непременно предстает и как история опыта, и как опыт истории, тем самым – история философии есть *школа извлечения уроков из опыта*, и школа весьма доброкачественная, настоящая, – без школярства. Неумение же извлекать уроки из опыта само является ярчайшим проявлением тупости и обрекает нас на воспроизведение тупости в расширенном масштабе. Способна ли сфера образования преодолеть собственную тупость?..

«Мы еще не мыслим. Мы еще не мыслим как следует» – повторял как заклинание Мартин Хайдеггер. Хотелось бы эти слова почаще слышать от наших педагогов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гегель Г. В. Ф. Лекции по истории философии / Г. В. Ф. Гегель ; [пер. с нем Б. Столпнер] // Сочинения / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Партиздат, 1932. – Т. IX. – 313 с.

2. Мамардашвили М. К. Философия – это сознание вслух [Электронный ресурс] / М. К. Мамардашвили. – Режим доступа: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001103/st006.shtml>

Карпенко Андрій Олексійович (Слов'янськ) – кандидат філософських наук доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаський державний педагогічний університет.

ІМПЕРАТИВИ ПРЕЗЕНТИЗМУ І СУЧАСНИЙ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИКУРС

Сучасний український історико-філософський дискурс, нажаль, позбавлений змістовної, а не суто номінальної, цілісності. Очевидно, що характерну для всього українського суспільства проблему цивілізаційного пережанглення спільнота істориків філософії також вирішує вкрай невдало через зовнішні обставини. Але існує і чисто внутрішня наукова площина етіології такої невітійної симптоматики. Насамперед, це - відсутність методологічної єдності, поспіхом прикрита жаргонним кліше методологічного плюралізму.

Високий ступінь абстрактності термінологічної зв'язки історія філософії розкриває надто широкий горизонт можливих тематичних варіацій, масштаб якого власне і спричинив утворення специфічної пострадянської метафізики історії, що поєднує дві форми історичистського ескапізму: анти-історичистську реакцію (відродження ірраціонального тлумачення історії) та фахову гіперспеціалізацію історичних інтелектуальних практик. Поряд із жорсткою критикою першої інтенції

треба зауважити на неприпустимості редукції можливостей історико-філософського досліду в справі розбудови новітньої історичної свідомості українського суспільства до суто текстологічної історіографії.

Проте, саму постановку питання щодо релевантного методу історії філософії треба позбавити імплікацій метафізичного історизму, що, нажаль, структурує саме наше пізнавальне бажання отримати каузальну істину походження та формування певних концептуальних форм. Але інтертекстуальні зв'язки, реконструйовані текстологом, та інтерперсональні впливи, виявлені біографом або соціологом знання, не вичерпують предметного змісту інтелектуальної діяльності особистості, яку можна зрозуміти виключно в термінах загального суспільного буття.

Історикам філософії наразі потрібно зробити ставку на поворот до новітньої соціальної історії філософії, а прикладом такого повороту є еволюція мислення, скажімо, Мішеля Фуко. На актуальність такої тенденції вказує й доля історичних студій як таких, що поряд із реконструкцією минулого активно долучаються до справи конструювання сучасної колективної пам'яті.

Крізь концептуальні окуляри метфізичного історизму неможливо в дуалістичній єдності тексту та думки розгледіти структуру соціальної дії, яка з необхідністю обирає, наприклад, форму строгого протиставлення філософування як такого до інших типів мислення. Крізь таку оптику прийом філософського мислення бачиться передумовою цього мислення. Логіка такого підходу породжує граматику, що рясніє герменевтичними колами та парадоксальними ідіомами.

Так, наприклад, нещодавні публікації філософських щоденників Мартіна Гайдеггера засвідчили нерозривність його глибокої онтології та досить суперечливої історії

філософії, яку багато гайдеггеріанців почали читати в термінах соціопатії, щоб тільки зберегти метафізико-історицистський фетиш Гайдеггерової онтології. Але рішення опублікувати ці тексти, резонанс яких Гайдеггер ясно усвідомлював, і є своєрідним посланням до нас, теперішніх істориків філософії, що радить шукати зв'язки між істиним та хибним у конкретиці їх єдності.

Можливо, тільки той дослід минулого, що буде наполягати на цілісному розумінні минулого, спроможеться надати новий імпульс до життя і оновлення тій галузі нашої суспільної свідомості, що відповідає за історичну верифікацію та критику її сучасного стану. Таким, на нашу думку, є імператив презентизму – примат сучасності в історико-філософській рефлексії минулого; примат цілісності суспільного буття суб'єкта над ілюзіями індивідуалізованої суб'єктивності; примат концептуального конструктивізму над реконструктивною рефлексією.

Секція № 6
ВЕЛИКИЙ ІНКВІЗИТОР І
СУЧАСНА РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКА
ДУМКА
(ДО 160-ЛІТТЯ В. В. РОЗАНОВА
ТА 195-ЛІТТЯ Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО)

Бродецька Юлія Юріївна (Дніпропетровськ) –
кандидат соціологічних наук, доцент, докторант кафедри
філософії Днепропетровского національного
университета им. О. Гончара.

ЭКЗИСТЕНЦИОНАЛЬНОСТЬ СО-
БЫТИЙНОСТИ

Анализ подходов социально-философской традиции к определению условий и характера социальности акцентуирован на соотнесенности феномена человеческой природе. Чаще всего выделяются такие универсальные характеристики социальности как «взаимозависимость», «взаимообусловленность», «совместное бытие людей», то есть, в качестве основной детерминанты признается общий смысл, экзистенция со-бытия, трансформирующаяся в конкретных топологических структурах. Что активизирует в человеке его стремление к единому, общему, Целому? Что открывает возможность гармоничной человеческой со-бытийности? В чем реализует свой продуктивный потенциал последняя?

В поисках ответов на данные вопросы, Э. Фромм в своей работе «Иметь или быть?» обращается к доминации в современном обществе двух основных модусов отношения человека к окружающему его миру – стремления к обладанию и бытию. «... в нашей культуре

модус обладания встречается гораздо чаще. Обладание относится к вещам, а вещи стабильны и поддаются описанию. Бытие же относится к опыту, а человеческий опыт в принципе невозможно описать ... живое человеческое существо ... не может быть описано как вещь ... весь я, вся моя индивидуальность, мое своеобразие, никогда не могут быть полностью постигнуты даже с помощью эмпатии, ибо двух идентичных людей не существует. Лишь в процессе живой взаимосвязи мы – я и другой человек – можем преодолеть барьер разобщенности ... Основная характерная черта модуса бытия - это активность, но не внешняя - в смысле занятости, а внутренняя... Быть активным - значит дать проявиться своим способностям, таланту, всему богатству человеческих дарований, которыми - хотя и в разной степени - наделен каждый человек. Это значит обновляться, расти, изливать свои чувства, любить, вырваться из рамок своего изолированного «я», испытывать глубокий интерес (к окружающему миру), страстно стремиться к чему-либо, отдавать. Но ни одно из этих переживаний не может быть выражено полностью с помощью слов... описать бытие словами невозможно, к нему можно лишь приобщиться, разделив собственный опыт. В структуре обладания правят мертвые слова, в структуре бытия - живой невыразимый опыт (и, разумеется, живое и продуктивное мышление)» [1]. Другими словами, экзистенция человеческого бытия, плавно перетекающая в опыт со-бытия, в своем основании детерминирована потребностью «быть», раскрывающей потенциал человека, освобождающей, приобщающей, объединяющей. «С момента рождения человеку свойственно желание быть: реализовать свои способности, быть активным, общаться с другими людьми, вырваться из плена своего одиночества и эгоизма» [1].

«Быть» значит обрести единство. И это единственной способ освобождения человека, смысл его бытия¹¹. Не смотря на вариативность способов решения данной проблемы свойственных современной культуре, «есть только один путь к целостности, который не делает человека инвалидом... Единство достижимо лишь на пути всестороннего развития разума, способности любить. Как бы велики ни были различия между даосизмом, буддизмом, пророческим иудаизмом и евангелическим христианством, все эти религии имеют общую цель: дать человеку чувство единения, и притом не ценой возврата к животному существованию, а путем собственно человеческого самовыражения – в единстве с природой, со своими согражданами и с самим собой [3]. Поэтому рассуждая о природе со-бытия человека, необходимо говорить о вполне конкретизированном механизме человеческой активности – потребности в приобщенности, любви. Направленная на целостность, продуктивность человеческого бытия, последняя реализует свой потенциал в стремлении к познанию (себя, Другого, окружающего нас мира), как способу сопричастности к миру, которая в отличие от модуса обладания не позволяет субъекту довольствоваться пассивной ролью потребителя. Именно через данный аспект раскрывает себя механизм гармоничной со-бытийности, представляющий собой

¹¹ См., например, исследования представителей гуманистического направления (А.Маслоу, Э.Фромм, М. Полани), а также П.А.Кропоткин «Взаимная помощь как фактор эволюции», Р. Титмас «The Gift Relationship: From Human Blood to Social Policy», «Altruism, Morality and Economic Theory» под редакцией Эдмунда С. Фелпса, Бродецкая Ю.Ю. «Общество человеческих отношений: в поисках утраченной целостности» [2].

уникальный опыт общностной коммуникации. При этом, выделяя данный феномен в качестве инструментария анализа феномена социальной целостности, нас интересует не методологический аспект проблемы, а практический: познание как способ отношения человека к объективной реальности, непосредственно определяющем характер и качество как индивидуального, так и социального бытия.

ЛИТЕРАТУРА

1. Фромм Э. Иметь или быть? \Перевод Н.Войсунской, И.Каменкович и др., М.: «АСТ», 2000. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://psylib.ukrweb.net/books/fromm02/index.htm>.
2. Бродецкая Ю. Общество человеческих отношений: в поисках утраченной целостности, Днепропетровск: Инновация, 2014.- 370с.
3. Э.Фромм Анатолия человеческой деструктивности \ [http://www.e-reading.club/book.php?book=60812\](http://www.e-reading.club/book.php?book=60812)

Лазаренко Володимир Петрович
 (Дніпропетровськ) – старший викладач кафедри філософії та політології Національної металургійної академії України.

ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ В. ЗЕНЬКОВСЬКОГО

В наш час у непростих умовах трансформації українського суспільства середня і вища школа переживає складний період нових пошуків і реформ. Стає очевидним, що питання виховання в нинішній ситуації будуть усе більш пов'язані з духовною культурою суспільства, зверненням до гуманістичних традицій в історії вітчизняної педагогічної і філософської думки. В зв'язку з цим, актуальним є звернення до духовної спадщини В.Зеньковського (1881-1962 рр.) видатного філософа, педагога, психолога, громадського та релігійного діяча 20-го століття.

Істотне місце в творчості ученого займають питання виховання молоді. На цю тему їм видана низка книг: «Психологія дитинства», «На порозі зрілості», «Проблема виховання у світлі християнської антропології» та інші, а також опублікована велика кількість статей в різних збірках та часописах переважно за кордоном в еміграції. У своїх педагогічних дослідженнях він намагався дати теоретичне обґрунтування проблемам християнського виховання, допомогти молоді здолати спокуси сучасного світу, уникнути моральних помилок в молоді роки.

Методологічним підґрунтям педагогічної концепції В.Зеньковського є християнська антропологія, а філософським – ідея творення світу, особистості як образу та подібності Божої, Церкви як соборної божественної

єдності вільних духовних особистостей, першородного гріха та воскресіння. В.Зеньковський досліджує історичні шляхи християнського виховання та робить спробу відновити його потенціал, звернувши увагу на найбільш його значущі риси.

На думку мислителя, сучасна педагогіка зайшла в безвихідь, переживає глибоку кризу. Одна з основних причин такого стану на думку В.Зеньковського, криється в проблемі секуляризму, тобто у відриві педагогічної діяльності від християнства, у згубному розриву релігії і сучасності. Як православний мислитель, він вважав, що вихід з ситуації, що склалася, можлива на шляху подолання ідей натуралізму і трансценденталізму в педагогічній думці 20-го століття, у відновленні духу церковності у виховному процесі. Звернувши увагу на проблему відновлення цілісного виховання у дусі християнства, В.Зеньковський підкреслював думку про те, що об'єктом виховання є не просто сама людина, але, передусім, його «серце» як важливий емоційний початок. «Шлях Церкви через історію, – писав В.Зеньковський, – може бути тільки шляхом через серця – іншого шляху християнству не надано по самій своїй суті: інше є підміна, маловір'я».

З проблемою «серця» мислитель пов'язує питання свободи в процесі виховання. Він вважає, що лише у поєднанні з принципом свободи виховний процес має певну перспективу і визначеність. В.Зеньковський писав: «...немає і не повинно бути нічого зовні нав'язаного або зовні виконуваного, усе овіяно свободою, усе живиться і визначається цією свободою, але сама свобода не є цілком індивідуальна функція, а є прояв церковності в нас».

Також, слід зазначити, що В.Зеньковський, як православний мислитель, вважав за доцільне в процес духовного виховання включити принцип соборності. Під

соборністю він розумів формування цілісної особистості на засадах християнських цінностей.

Уважно досліджуючи різні концепції філософсько-педагогічної думки 20-го століття, В.Зеньковський звертає увагу на те, що існує певна недовіра та навіть ворожість у відношенні що до релігії. Відстоюючи принцип свободи вибору у вихованні особистості, мислитель вважає за можливе співіснування двох підходів у виховному процесі: релігійного та нейтрально-світського. Він далекий від нав'язування своєї точки зору людям, які дотримуються інших світоглядних позицій.

Таким чином, є очевидним те, що В.Зеньковський запропонував своє бачення педагогічного процесу, розробив певні принципи духовного виховання на засадах християнської антропології, зробив істотний внесок до філософсько-педагогічної думки 20-го століття.

Лімонченко Віра Володимирівна (Дрогобич) – доктор філософських наук, професор кафедри філософії імені професора Валерія Григоровича Скотного Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

СЛАДОСТЬ ЖАЛОСТИ, ИЛИ ИСКУШЕНИЕ ВЕЛИКОГО ИНКВИЗИТОРА

Образ Великого Инквизитора как гордого нарушителя заветов Христа явно не приемлется Ф.М. Достоевским: исправление сути Христового дела заключается в непризнании свободы неприкосновенным правом человека и принятии на себя свободы как обязанности сильного перед лицом слабого. Само имя Великого Инквизитора предопределяет наше отношение к этому персонажу. Хотя отмечено, что действие происходит в самое страшное время инквизиции, когда во славу божью в стране ежедневно горели костры, однако в монологе Инквизитора речь о наказаниях не идёт. Обещая сжечь нарушителя порядка, он всё же отпускает его.

Как-то на семинарском занятии студенты никак не могли взять в толк чем же плох Великий Инквизитор, который взял на себя грехи ради счастья миллионов, многочисленных, как песок морской, слабых, но любящих Христа. Установка «Накорми, тогда и спрашивай с них добродетели!» владела для них бесспорной достоверностью, которая была убедительней «жестокого» императива равной ответственности как внешнего проявления свободы. Милость к слабым при этом оборачивается гордыней избранничества, чем во все времена искушались интеллигенты и интеллектуалы. Анализируя роль интеллигенции в революции 1905 года Н.Бердяев отмечает мессианские настроения

революционной интеллигенции и напоминает о Великом Инквизиторе как прообразе элитарного благодетеля.

В мои студенческие годы (80-е) дилемма «свобода или хлебы» разрешалась однозначно в пользу свободы. Я не иронизирую над романтическим энтузиазмом прошлого, но прежнего восторга перед гордыми и могучими больше нет. В те времена мы не замечали главного искушения Великого Инквизитора – жалости к страданию и мессианской гордыни спасения слабых и малосильных: в его словах ведущим мотивом сквозит желание облагодетельствовать слабых. Не замечалось, что принятие свободы как дара и права каждого осмыслялось с основания избранничества, рождённого возвышенной идеей спасения других. Где-то на горизонте сознания маячила мысль о человеческом достоинстве, но оно опять же связывалось с красотой и силой, исключая слабых и жалких. Противостояние христианству заключалось не столько в запрете Церкви, сколько в преклонении перед «сильными духом», гордыми и непреклонными, которые «о любви, как нищие не молят». И уже как следствие таких установок отторгалась Церковь. Да и сейчас многие умные тридцатилетние-сорокалетние с уничижительной иронией выталкивают религию из своей жизни. Мол: «Опиум для народа». И речь не о преуспевающих яппи-технократах, но о всерьёз мыслящих гуманитариях, чётко фиксирующих человекомерность любых цивилизационных установлений.

По мирской логике здравого смысла возникает дилемма: или человек имеет силу отвечать за самого себя и тогда он достоин свободы – он попадает в элиту избранных, или человек слаб и не в силах справиться со своею свободой, вырождающейся в жалкий бунт. Как сохранить уважительное равенство к человеку, склонному легко выстраивать свою жизнь – идти за силой власти и общественного мнения, желать сытно есть и спокойно

спать и не видеть ниточек, за которые его дёргают кукловоды? Задача облегчается, когда возникает ситуация страданий и преследования, но мирное течение жизни наиболее тяжело. В одном из наставлений на Великий Пост точно отмечено, что гордым не удаётся средний путь и им легче спать на холодных камнях, чем простить. Они живут по логике Штольца из «Обломова»: «Всё или ничего». Алёша Карамазов разгадывает тайну Великого Инквизитора: «Он просто в Бога не верует», но простота этого замечания не так уж и проста и слагается она из смиренного духа милости без унижения и, значит, совсем не проста. Главное искушение, в которое неизвестно как не впасть, — элитарность, возникающая из духа ведения, которую С.Л. Франк назвал философскими основаниями деспотизма.

Філіна Ірина Олександрівна (Полтава) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і соціально-політичних дисциплін Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

РОЗАНОВ И ШЕЛЛИНГ В РАКУРСЕ НЕКЛАССИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ

“Суха теория, мой друг,
а древо жизни пышно зеленеет”

(И.Гете)

В отношении Василия Розанова сложилось множество разнообразных суждений и оценок. Среди них – масса весьма нелицеприятных и даже негативных. Современники высказывались о нем и его творчестве часто исходя из традиционных рационалистических принципов. К своим 45 годам Розанов успел выступить в более чем 30 газетах под 40 псевдонимами, и это стало одной из причин обвинять его в равнодушии к «направлениям» и вообще в беспринципности. Более того, Розанова изгнали из Религиозно-философского общества, чему поспособствовал в немалой степени Д.С. Мережковский, хотя до этого величал его гением. Раздавалось много голосов, избличавших Розанова в «отсутствии основ», в беспорядочности и непоследовательности. Ситуация напомнила судьбу Шеллинга, также получавшего от своих современников подобные упреки и ярлыки типа «философствующий букинист» (Й.Михелет), «философский Калиостро» (М.Шлейден) или «философ во Христе» (Ф.Энгельс).

Однако, по прошествии некоторого времени (когда «большое увиделось на расстоянии»), отзывы о Розанове изменились. М.М. Бахтин призвал: читайте Розанова; А.Ф.

Лосев скажет: гениальный был человек. В.В.Зеньковский напишет: «Розанов – один из наиболее даровитых и сильных русских религиозных философов – смелых, разносторонне образованных и до последних краев искренних с самими собой» [1, с. 266]. В то же время Зеньковский признает, что «Розанов оставляет впечатление прихотливого импрессиониста, нарочито не желающего придать своим высказываниям логическую стройность» [1, с. 266].

Перемена уже нынешних мнений и о Розанове, и о Шеллинге обусловлена формированием так называемой неклассической парадигмы в философии. Этот процесс не был однозначным и легким, а в России и вовсе был специфическим. Шеллинг первым идет путем критики классического рационализма и панлогизма Гегеля, отказываясь от традиционного «системосозидания». Шеллинг стремится показать, что современность не только продукт и результат прошлого, но и все события в нем *самоценны*, их нельзя выстраивать в линию вообще; «всё полезно, ничто не напрасно» [5, с. 516]. По мнению Шеллинга, философия может существовать только в форме истории философствования, она должна быть бесконечным и свободным биением мысли. Шеллинг ценит не только историко-философскую эмпирию, но и эмпирию любого рода как неповторимый опыт природы, жизни, становления вообще, которое предстает как бесконечное развертывание Абсолюта в мир. Сущность мира уже изложена в логических системах, а существование продолжается, и оно не укладывается ни в какие «логические оковы» – таковы выводы Шеллинга.

Если Шеллинг заложил теоретические основы неклассической парадигмы, то Розанов пошел практическим путем. Его писательский и журналистский опыт служит доказательством того, что вечное живет

подвижной жизнью, а не подставленной в него философами «формой» (как бы глубоко эта форма не внедрялась бы в поток жизни). Розанов стремится выявлять эту «вечность» во всем, что касается его самого и задевает близких, обращается к вечному в повседневности во всех ее подробностях и особенностях. «Розанов, можно сказать, предложил обратное подчинение: не жизнь мысли, а мысль жизни. Так называемый строгий аппарат – категории и т.п. – потерял у него командное значение» [2, с. 5]. На этой «бескатегориальной» основе и осуществлялось Розановым реальное «понимание» не столько абсолютного разума, сколько того обыденного сознания, которым весьма долго пренебрегала философская традиция. В «Литературных очерках» (1899) Розанов напишет: «Реальность есть нечто высшее, нежели разумность и истина» [Цит. по: 1, с.276]. У него нет «случайных» тем, всякий аспект реального бытия от интуитивного ощущения до «божественного света в космосе» рассматривается им как естественное проявление самого бытия, его бесконечного существования. Этот «нетеоретический человек» (характеристика Розанова А.Ф.Лосевым) вывел обыденное сознание на уровень новой философии и даже религии.

Василий Розанов еще в 1886 году издал трактат «О понимании», и многие современники посчитали, что именно неудача книги отвратила тридцатилетнего автора от «теоретизирования». Отчасти, может быть, и так. Но больше всего, вероятно, сыграло свою роль стремление избежать «системосозидания», от которого первым отказывается Шеллинг и русский шеллингианец Иван Киреевский. В частности, Киреевский считал, что западная философия достигла своего предела, поскольку ее сила была заключена в отвлеченной рациональности. Моральный прогресс на основе такой философии был

невозможен, и Киреевский полагал, что овладение цельностью бытия более возможно на основе русской культурной традиции – традиции просвещения нравственного, а не логического. Русская философская мысль, укорененная в христианстве, более обращена к «внутренней» личности. В Европе же развернулся процесс «критики разума» и разъяснения тщетности «систем» как сооружения чисто мыслительными средствами некоего единства, откуда выводилось бы все «остальное», в том числе и мораль, и культура.

В истории философского рационализма со времен Платона реализовывалась традиция восхождения от единичного и раздробленного к единому и целостному. Служение логическому принципу осуществлялось за счет умаления свободы. Шеллинг еще в своих «Письмах о догматизме и критицизме» (1795 г.) отмечает, что философствующий разум уже оказался перед выбором: «отказаться от объективного, интеллигибельного мира, либо от субъективной личности, ... либо от абсолютного объекта, либо от абсолютного субъекта – от свободы воли» [3, с.86]. «Альфу и омегу всякой философии составляет свобода!» – напишет Шеллинг Гегелю 4 февраля 1795 года [4, с.76]. В «Письмах», приветствуя грядущий («эмпирический») XIX век, Шеллинг уверенно отмечает, что «наш дух чувствует большую свободу... ...Идеи, до которых возвысилось наше умозрение, перестают быть предметом досужих занятий, слишком утомляющих наш дух; они становятся законом нашей *жизни*, и, переходя в жизнь и существование, превратившись в предметы *опыта*, они навсегда освобождают нас от утомительного занятия убеждаться в их реальности путем умозрения, априорно. Не жаловаться будем мы, а радоваться тому, что, наконец, оказались на перепутье...» [3, с.87-88]. Выход

на «перепутье» свободы мышления осуществляется трудно и в Европе, и в России.

Василий Розанов, как и Шеллинг, ценит свободу мысли и всей своей журналистской, писательской, философской практикой осуществляет своеобразное нисхождение, а не восхождение в аспекте целостного миропонимания. И «столь часто заклинаясь, но ускользавшая из формул свобода пришла к нему сама. Оказалось, что она прячется в бездонной глубине того, что выглядит «остатком» с точки зрения «систем», не укладывается в их «правильный» строй» [2, с. 5]. Скептический склад ума в совокупности с редкой свободой мысли и слова, литературная одаренность и способность чутко улавливать противоречивость бытия обусловили неоднозначное отношение к Розанову. Его творчество для многих еще остается загадочным, что, однако, не уменьшает признания выдающейся роли этого философа в истории «неклассического» мышления.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зеньковский В.В. История русской философии. – Т.1, часть 2. – Л.: «ЭГО», 1991. – С. 266-278.
2. Палиевский П. Василий Васильевич Розанов // Литературная газета. – № 26 (5248). – 28 июня 1989 г. – С.5.
3. Шеллинг Ф.В.Й. Философские письма о догматизме и критицизме // Шеллинг Ф.В.Й. Сочинения в 2 т.: Пер.с нем. Т.1. – М.: Мысль, 1987. – С.39-88.
4. Aus Schellings Leben. In Briefen. – Bd.1 – Leipzig: Hirzel, 1869. – 484 S.
5. Schelling F.W.J. Darstellung des philosophischen Empirismus // Werke. Auswahl in 3 Bd. – Bd. 3. – Leipzig: Eckardt, 1907. – 935 S.

Фоменко Людмила Костянтинівна (Дрогобич) –
кандидат філософських наук, доцент, Дрогобицький
державний педагогічний університет імені Івана Франка.

ХРИСТИЯНСЬКИЙ СЕНС ТВОРЧОСТІ Ф. ДОСТОЄВСЬКОГО

Творчество почти каждого выдающегося мыслителя «освящено» его мировоззренческими коллизиями. Последние особенно заметны, когда становление личности сопровождается резким изменением вектора мировоззренческих ориентиров человека. В случае с Ф. Достоевским видимый срез таких изменений обнаруживается при попытке воспроизведения параллелей между становлением его как православного христианина и как христианского мыслителя. Это нашло отражение в процессе развертывания христианской идеи как основополагающей в его творчестве.

Внешний взгляд на ранний период творчества писателя «усмотрит» противоречие в данном утверждении. Но некоторые сподвижники Ф. Достоевского, а также исследователи его творчества снимают это противоречие, изучая его жизнь, а также идя «по следам» его творений. Для многих же его современников, да и более поздних исследователей осталась сокрытой и непостижимой целостность жизни мыслителя, целостность его творчества, невидимой – связь между «грубым реализмом», присутствующим в его произведениях, и христианским смыслом его творений. Немногие также видели общественную пользу от наполнения его творчества христианским смыслом.

Н. Бердяеву удалось не только близко «подойти» к пониманию Ф. Достоевского как *целостного явления духа*,

но и вскрыть причину отмеченного непонимания. Он писал, что «для понимания Достоевского нужен особый склад души. Для познания Достоевского в познающем должно быть родство с предметом, с самим Достоевским, что-то от его духа» [1]. А также отмечал, что «в целостное явление духа нужно интуитивно проникать, созерцать его, как живой организм, вживаться в него. Это – единственный верный метод. Нельзя великое, органическое явление духа подвергать вивисекции, оно умирает под ножом оператора, и созерцать его целостность уже более нельзя» [1].

Такая же сродность с душой Ф. Достоевского проявилась и в проникновенном взгляде В. Соловьева на творчество русского мыслителя с позиции его вдохновляющей идеи. «А любил он, – писал В. Соловьев, – прежде всего живую человеческую душу во всем и везде, и верил он, что мы все *род Божий*, верил в бесконечную силу человеческой души, торжествующую над всяким внешним насилием и над всяким внутренним падением. Приняв в свою душу всю жизненную злобу, всю тяготу и черноту жизни и преодолев все это бесконечной силой любви, Достоевский во всех своих творениях извещал эту победу. Изведав *божественную силу* в душе, пробивающуюся через всякую человеческую немощь, Достоевский пришел к познанию Бога и Богочеловека. *Действительность* Бога и Христа открылась ему во *внутренней* силе любви и всепрощения, и эту же всепрощающую благодатную силу проповедовал он как основание и для внешнего осуществления на земле того царства правды, которого он жаждал и к которому стремился всю свою жизнь» [4, с.290-291].

Христианский смысл общественного служения открывался Ф. Достоевскому прежде всего через любовь к Богу, любовь к Церкви. Эта любовь и есть определяющим

направлением служения человеку, своему народу и человечеству. Эта любовь помогала Ф. Достоевскому нести «крест» христианского просвещения своего народа, выводя тем самым наружу внутренние язвы его нехристианских жизненных и общественных устремлений. Эта любовь помогала ему быть пророком, апостолом, мучеником, философом для своего народа и для всех. «Всечеловечески широкий и глубокий, он принадлежит всем, но и все принадлежат ему. Он настолько человек, настолько всечеловек, что родственен всем: и сербам, и болгарам, и грекам, и немцам – и всем людям на всех континентах. В нем есть что-то от каждого из нас, то есть каждый может найти себя в нем. Своим всечеловеческим сочувствием и любовью он свой для всех» – писал Преподобный Иустин (Попович) [3,с.172].

Эти великие дары, полученные Ф. Достоевским от Бога в ответ на его пламенное вопрошание о человеке, всегда пребывающем на грани, на краю..., о его всегда мятущейся душе, о смерти и бессмертии, о его истинном предназначении...- он положил на алтарь восхождения человека и человечества по пути спасения. Обостренная же противоречивость земного бытия человека, искусно и многогранно представленная автором в своих творениях, является важным литературно-философским напоминанием человеку о том, что «на земле мы только учимся жить»...

ЛИТЕРАТУРА

1. Бердяев Н. Миросозерцание Достоевского [Электронный ресурс] // Бердяев Н. Миросозерцание Достоевского. – Прага: Изд-во ММСА-press. 1923. Режим доступа:
2. Достоевский Ф.М. ПСС в 30-ти томах /Ф.М.Достоевский. – Ленинград: Наука, 1884.

3. Преподобный Иустин (Попович). Философские пропасти / Преподобный Иустин (Попович). Преподобный Иустин (Попович). – М.: Изд. Совет РПЦ, 204. – 228 с.
4. Соловьев В.С. Три речи в память Достоевского // Сочинения в 2 т. – Т.2 / В.Соловьев. – М.: Мысль, 1990. – С. 289-318.

Чуйкова Олена Володимирівна (Одеса) – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та біоетики Одеського національного медичного університету.

БУХГАЛТЕРСЬКІ РОЗРАХУНКИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОШЕНЬ: «НЕОБХІДНИЙ» ВІДСОТОК ЖЕРТВ ЛЮДЕЙ. ЗА МОТИВАМИ «ЛЕГЕНДИ ПРО ВЕЛИКОГО ІНКВІЗИТОРА» Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО. БІОЕТИКА І ДОСТОЄВСЬКИЙ.

Актуальність. Концепції Достоевського у сучасності актуальні не лише у, наприклад, релігієзнавстві, а ще більш у соціології та біоетиці. Ми розглянемо лише одну ідею «необхідного відсотку» жертв, який підраховали сучасні суспільні «бухгалтери» як фундамент для «щастя мільйонів».

Біологічна теорія природного відбору у суспільстві реалізується у неприродні засоби пошуку осіб або класів для формування з них «відсотку», призначеного на загибель заради щастя найбільшого відсотку населення. Хто ж саме входить у щасливий відсоток, відповідь Фр. Ніцше своєю теорією волі до влади або «Государ» Макіавеллі. Сьогодні видозмінилася уява про кандидатів до проценту жертв. Це категорія людей, до яких можна

застосувати принцип «повага вразливості» – матері-одиначки, колишні воєнні, рятівники, всі люди що стали інвалідами, допомагаючи країні. Інші люди, що обважені грошовими купюрами, згідно теорії сект протестантизму про провидіння бже, яке рай підготувало для багатих, тому що їх складніше спокусити (вони все мають), а на бідних чекає лише пекло, тому що вони нібито легше спокушаються і все одно не врятують душу. З точки зору біоетики – це категорії вразливих людей, для яких підготовані закони про евтаназію та асистований суїцид. У Германії є намагання через позови на державу примусити ввести у бюджет категорію затрат на евтаназію старих. Тобто це реінкарнація проекту Т4, коли на державному рівні існують закони про вбивство вразливих категорій людей (старі, інваліди й ін.). Вже декілька років відверто пишеться про постаріння Європи, про народження дітей як дороге задоволення. Сьогодні хтось ініціює активність старих щодо уведення у бюджет відсоток коштів на асистований суїцид старих та легалізацію цієї процедури для бажаючих. Це цікава ідея боротьби з постарінням Європи – радикальна, як це вже було в часи соціал-нацистської Германії у проекті Т4.

Ідея розглянути «необхідний відсоток» жертв людей виходить з обурення Достоевського, який бачив на власні очі реальність відчаю приречених бути таким відсотком у кварталах робочих Лондону, у романі «Злочин та покарання», який було втілено як відповідь на провідні європейські концепції соціалізму, відсотку жертв людей, природного відбору, регулювання демографічного росту. Через деякий час ця ідея перетворилася на втілення сумнозвісного проекту соціал-нацистської Германії під назвою Т4, який було втілено як проект легалізації вбивства «зайвих» у суспільстві людей. Та гірше за все, що незмінним залишається «пошук відьом» бухгалтерськими

засобами пошуку згодних чи незгодних зі швидкоплинаючими обличчями влади. Отже, відсоток «необхідних» жертв виявляється марним та хибним. Соціальні пільги категорії «необхідного відсотку» існують замість обіцяної соціальної справедливості та соціальної безпеки згідно «суспільній угоді» (яку описали Т.Гоббс та Ж.-Ж. Руссо).

«Необхідний» відсоток людей - для експериментів, хоча зараз уведено інформовану добровільну згоду. «Необхідний» відсоток – дітей та дорослих для втіхи примх багатих, хоча навряд чи задоволення перверсивних примх багатих за рахунок інших зробить їх щасливими в екзистенціальному сенсі.

Взагалі реалізація ідеї «необхідного» відсотку людських жертв заради щастя мільйонів (ось бухгалтерські розрахунки суспільних відношень) навіть у більш сучасному суспільному вигляді є відкатом до язичницьких часів загалом, який Христос намагався завершити, принеши у жертву своє власне життя. Здійснив свою власну жертву як останню, Христос намагався відкрити нову добу життя людства без бухгалтерських розрахунків кількості та критеріїв людських жертв. Отже, потрібно відмовитися від язичницьких принципів пошуку жертв та повернутися до християнської концепції свободи та гідності людини. Поки що суспільний «пошук відьом», проекти на кшталт T4, зрадництво владою певних соціальних класів та окремих людей свідчить про язичницьке дикунство у суспільстві. Отже, ідеї, концепції Достоєвського актуальні сьогодні також у біоетичному контексті та у соціальній політиці.

ЗМІСТ

Пленарне засідання	
<i>Петрушенко Віктор Леонтійович</i> ГНОСЕОЛОГІЧНІ ІДЕЇ Р. ДЕКАРТА ЯК СИМПТОМ ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕОЛОГІЇ МОДЕРНУ	5
<i>Попов В. Ю., Попова О. В.</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «СВІТОГЛЯД» В КОНЦЕПЦІЇ О. ДУГІНА	9
<i>Борініштейн Євген Русланович</i> СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ	13
<i>Окороков Віктор Брониславович</i> ДО РОЛІ ФІЛОСОФІЇ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ	28
<i>Петрушенко Оксана Петрівна</i> ПРОЯВИ ІНДИВІДУАЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У СУЧАСНІЙ СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ	32
<i>Єременко Олександр Михайлович</i> ПРОТИВОРЕЧІЯ «ЛЕГЕНДЫ О ВЕЛИКОМ ИНКВИЗИТОРЕ»	36
Секція № 1 ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	
<i>Атаманюк Зоя Миколаївна</i> СВОБОДА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ЦІННІСТЬ	42
<i>Виноградова Наталя Михайлівна</i> ЧАЙНАЯ ЦЕРЕМОНИЯ КАК ФЕНОМЕН ДЗЕН-БУДДИЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЯПОНИИ	45

<i>Вусатюк Аліса Олегівна</i> ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	50
<i>Волик Наталія Григорівна</i> ПРАВСТВЕННЫЕ АСПЕКТЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	54
<i>Каменчук Тетяна Олегівна</i> СПІВІСНУВАННЯ В ПОЛІЕТНИЧНИХ УМОВАХ – АКТУАЛЬНА РЕАЛІЯ СЬОГОДЕННЯ	59
<i>Кондратюк Любов Романівна</i> У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ (ДО ПИТАННЯ ПРО ФІЛОСОФСЬКУ ВЕРСІЮ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ)	63
<i>Красіков Максим Сергійович</i> ПРЕДСТАВЛЕННЯ СВОБОДИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	69
<i>Михайлик Олег Петрович, Деркач Андрій Валерійович</i> ЗДОРОВЬЕ ЛИЧНОСТИ: НОВЫЕ ЦЕННОСТНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ	72
<i>Москалевська Віта Анатоліївна</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	78
<i>Нарядько Галина Яківна</i> ТЕНДЕНЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЦІННОСТІ В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	82
<i>Облова Людмила Анатоліївна</i> ЦИВИЛИЗОВАННЫЙ ЧЕЛОВЕК В ПЕРСПЕКТИВЕ «ПОСТЧЕЛОВЕЧНОСТИ»	84

<i>Полібза Олена Олегівна</i> МАНІПУЛЯТИВНІ ЗАСОБИ ЗМІ	87
<i>Стовпець Олександр Васильович</i> ДЕЯКІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ СПЕЦИФІКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	90
<i>Федоровська Ольга Борисівна</i> ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ЦЕННОСТЬ ПРАВОСОЗНАНИЯ	94
<i>Шостак Віктор Михайлович</i> МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	98
<i>Юшкевич Юлія Сергіївна</i> СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ АКСІОСФЕРИ МОРАЛІ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	101
<i>Яшина Олена Миколаївна</i> ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ ХХІ СТОЛІТТЯ	105
Секція № 2 ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
<i>Возняк Сергій Степанович</i> ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОБЕРНЕНА ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	110
<i>Возняк Володимир Степанович</i> НЕ «ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ», А СОБСТВЕННО ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ!	114

<i>Горицар Тетяна Сергіївна</i> ЧИ ПОТРІБНО НАМ СПІЛКУВАННЯ?	118
<i>Демченко Ангеліна, Лісеєнко Олена Василівна</i> ЯКІСТЬ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОЦІНКАХ СТУДЕНТІВ	122
<i>Добролюбська Юлія Андріївна</i> ОСВІТНІ МОЖЛИВОСТІ ІСТОРИЧНОГО СЕГМЕНТУ ІНТЕРНЕТУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	126
<i>Пальчинська Мар'яна Вікторівна</i> ОСВІТНІ РЕСУРСИ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ	131
<i>Походних Елліна Ігорівна</i> КУЛЬТУРА, КАК ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА. СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К СОЗДАНИЮ МУЗЕЙНЫХ ИНТЕРАКТИВНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ	133
<i>Сагуйченко Валентина Володимирівна</i> ДОСВІД САМООРГАНІЗАЦІЇ У ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ	142
<i>Самчук Лариса Сергіївна</i> МОВНА ОСВІТА У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ	146
<i>Цибра Микола Федорович</i> ПРО ДЕЯКІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ	149
Секція № 3 ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ПІЗНАННЯ	
<i>Борінштейн Євген Русланович</i> РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ	152

ТОЛЕРАНТНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ	
<i>Бескаравайний Станіслав Сергійович</i> СНИЖЕНИЕ РОЛИ ЛИЧНОСТНОГО ФАКТОРА В ТЕХНИЧЕСКОМ ЗНАНИИ КОЛЛЕКТИВНЫХ СУБЪЕКТОВ	159
<i>Буцяк Ірина Дмитрівна</i> «ДОМІНАНТА НА ВСІХ ІНШИХ" ЧИ ІНША ФОРМА ПРОЯВУ "ІНСТИНКТУ СОЦІАЛЬНОСТІ"? (Г. БАТИЩЕВ – У. МАТУРАНА, Ф. ВАРЕЛЛА)	163
<i>Гансова Емма Августівна</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ СИСТЕМАМИ	167
<i>Дудурич Віталій Володимирович</i> ПРОДУКТИВНА УЯВА І СУЧАСНИЙ СВІТ	170
<i>Кадієвська Ірина Аркадійвна, Глібоцький Роман</i> ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ ЛЮДСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ	175
<i>Карпенко Олена Олексіївна</i> ПРОБЛЕМИ ІСТОРІОГРАФІЇ ФІЛОСОФІЇ МУЗИКИ	179
<i>Лазарева Алла Олексіївна</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ФІЛОСОФСЬКА СПАДЩИНА	182
<i>Сазонов Валерій Володимирович</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	186
<i>Тимохов Олександр Володимирович</i> ПАНОРАМНЕ СПРИЙНЯТТЯ, ЯК НЕОБХІДНА ПЕРЕДУМОВА ПРОЦЕСУ ПАНОРАМНОГО МИСЛЕННЯ	190

<i>Усьянова Олександра Вікторівна</i> КОГНІТИВНА СВІДОМІСТЬ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	193
<i>Шабасєва Людмила Миколаївна</i> ЗНАЧЕННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	196
Секція № 4 Р. ДЕКАРТ І СУЧАСНІСТЬ (ДО 420-ЛІТТЯ ЗІ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО ФІЛОСОФА) – РЕЦЕПЦІЯ КЛАСИЧНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ СИСТЕМ У ПОСТНЕКЛАСИЧНЕ ЗНАННЯ	
<i>Скалацька Олена Віталіївна</i> СОЦІАЛЬНІСТЬ МОДИ У КОНЦЕПЦІЇ Ж. БОДРІЙЯРА	200
Секція № 5 НЕСВОЄЧАСНІ РОЗМИСЛИ НІМЕЦЬКОГО МИСЛИТЕЛЯ Г. В. ЛЯЙБНИЦА (ДО 370-ЛІТТЯ ЗІ ДНЯ НАРОДЖЕННЯ) ТА СУЧАСНІ НЕКЛАСИЧНІ ФІЛОСОФСЬКІ ПРОЕКТИ	
<i>Возняк Володимир Степанович, Возняк Степан Володимирович</i> ИСТОРИЯ ФИЛОСОФИИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС	203
<i>Карпенко Андрій Олексійович</i> ІМПЕРАТИВИ ПРЕЗЕНТИЗМУ І СУЧАСНИЙ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИКУРС	207
Секція № 6 ВЕЛИКИЙ ІНКВІЗИТОР І СУЧАСНА РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА (ДО 160-ЛІТТЯ В. В. РОЗАНОВА ТА 195-ЛІТТЯ Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО)	

<i>Бродецька Юлія Юріївна</i> ЕКЗИСТЕНЦІОНАЛЬНОСТЬ СО- БЫТИЙНОСТИ	210
<i>Лазаренко Володимир Петрович</i> ОСОБЛИВОСТІ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПЦІЇ В. ЗЕНЬКОВСЬКОГО	214
<i>Лімонченко Віра Володимирівна</i> СЛАДОСТЬ ЖАЛОСТИ, ИЛИ ИСКУШЕНИЕ ВЕЛИКОГО ИНКВИЗИТОРА	217
<i>Філіна Ірина Олександрівна</i> РОЗАНОВ И ШЕЛЛИНГ В РАКУРСЕ НЕКЛАССИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ (РОСІЙСЬКОЮ МООВОЮ)	220
<i>Фоменко Людмила Костянтинівна</i> ХРИСТИЯНСЬКИЙ СЕНС ТВОРЧОСТІ Ф. ДОСТОЄВСЬКОГО	225
<i>Чуйкова Олена Володимирівна</i> БУХГАЛТЕРСЬКІ РОЗРАХУНКИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОШЕНЬ: «НЕОБХІДНИЙ» ВІДСОТОК ЖЕРТВ ЛЮДЕЙ. ЗА МОТИВАМИ «ЛЕГЕНДИ ПРО ВЕЛИКОГО ІНКВІЗИТОРА» Ф. М. ДОСТОЄВСЬКОГО. БІОЕТИКА І ДОСТОЄВСЬКИЙ	228